

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

SEXTUS·IULIUS·FRONTINUS

ROMA STRATEJİ SANATI

LATİNCE ASLINDAN ÇEVİREN
SAMET ÖZGÜLER

Kronik

SEXTUS·IULIUS·FRONTINUS

ROMA STRATEJİ SANATI

ROMA STRATEJİ SANATI
SEXTUS IULIUS FRONTINUS

—
Çeviri
SAMET ÖZGÜLER

KRONİK KİTAP: 298

Antik Çağ Dizisi: 12

YAYIN YÖNETMENİ

Adem Koçal

ÇEVİRİ

Samet Özgüler

EDİTÖR

M. Murtaza Özeren

KAPAK TASARIMI

Kutan Ural

MİZANPAJ

Kronik Kitap

1. Baskı, Mayıs 2022, İstanbul

ISBN

978-625-8431-54-4

ORJİNAL ADI

Strategemata

KRONİK KİTAP

Şakayıklı Sk. N°8, Levent

İstanbul - 34330 - Türkiye

Telefon: (0212) 243 13 23

Faks: (0212) 243 13 28

kronik@kronikkitap.com

Kültür Bakanlığı Yayıncılık

Sertifika No: 49639

www.kronikkitap.com

   kronikkitap

BASKI VE CİLT

Optimum Basım

Tevfikbey Mah.

Dr. Ali Demir Cad. No: 51/1

Küçükçekmece / İstanbul

Telefon: (0212) 463 71 25

Matbaa Sertifika No: 41707

YAYIN HAKLARI

Bu kitabın Türkiye'deki tüm yayın hakları Kronik Yayıncılık A.Ş.'ye aittir. Tanıtım amacıyla yapılacak kısa alıntılar dışında, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz, yayımlanamaz.

SEXTUS·IULIUS·FRONTINUS

ROMA STRATEJİ SANATI

LATİNCE ASLINDAN ÇEVİREN
SAMET ÖZGÜLER

SEXTUS IULIUS FRONTINUS

Tam adıyla Sextus Iulius Frontinus, MS 40 yılında doğmuş ve MS I. yüzyılın ikinci yarısında faaliyet göstermiş Romalı mühendis, yazar ve askerdir. İmparator Domitianus döneminde başarılı bir komutanlık yürütmüş, Britanya'da Roma valisi olarak görev yapıp operasyonlar düzenlemiştir. Ayrıca Ren bölgesinde de Roma hakimiyetini koruma amaçlı icraatlarda bulunmuştur. Frontinus, Nerva ve Traianus dönemlerinde de idarede etkin ve etkili işler ifa etti. Özellikle de Roma'da şehir başkanlığı ve su işleri başkanlığı görevi yaptığı sırada, şehrin kanalizasyon ve su sistemlerine dair hem çok önemli ıslahatlar ve geliştirmeler hem de günümüzde dahi çok önemli bilgilere sahip bir kitap yazdı. Ayrıca başarılı bir komutan olan Frontinus, birçok Eski Çağ kaynağından derlediği "Strategemata" kitabıyla da bilinir. 103 veya 104'te ölmüştür.

SAMET ÖZGÜLER

1994 yılında Ankara'da doğdu. Gaziçiftliği Lisesi'ni tamamladıktan sonra İstanbul Üniversitesi Latin Dili ve Edebiyatı'ndan 2017 yılında mezun oldu. Aynı üniversitenin Eskiçağ Tarihi kürsüsünde yüksek lisans eğitimine devam eden Özgüler özellikle Roma Cumhuriyeti ve İmparatorluğunun siyasi, askerî ve hukuki tarihi, Geç Antikçağ tarihi ve Hristiyanlık, Roma hukuku ve Antikçağ boyunca İtalya Yarımadası alanlarında çalışmalarına devam etmektedir. Özgüler'in yayınevimizde Barry Strauss'tan *Spartaküs*, Adrian Goldsworthy'den *Roma Nasıl Çöktü?* ile *Augustus*, Patrick N. Hunt'tan *Hannibal*, Jane Penrose'dan *Roma Ordusu ve Historia Augusta Roma İmparatorları 1-2* çevirileri mevcuttur.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ

7

KİTAP I

Planlarını nasıl gizlersin? Düşmanın planlarını nasıl keşfedersin? Savaşın karakterini nasıl anlarsın? Düşmanın istila ettiği bölgelerden ordunu nasıl geçirirsin? Zorlu durumlardan nasıl kurtulursun? Yürüyüş sırasında nasıl pusu kurar ya da kurulan pusudan nasıl sağlam çıkarsın? Sahip olmadığın şeyleri nasıl gizler ya da bunların yerini nasıl doldurursun? Düşmanın dikkatini nasıl bozarsın? Askerlerin ayaklanmalarını nasıl bastırırsın? Hiç yeri ve vakti değilken savaşa girilmesi istenirse bunu nasıl geri çevirirsin? Ordunun muharebeye girme şevkini nasıl artırırısın? Olumsuz alametler dolayısıyla askerlerde oluşan korkuyu nasıl bertaraf edersin?

13

KİTAP II

Savaşa girmek için uygun zamanı nasıl bulursun? Savaşılacak yer nasıl bulursun? Birlikleri savaş dizilimine nasıl sokarsın? Düşman saflarında nasıl panik yaratırsın? Nasıl pusu kurarsın? Kısıtıldığı zaman, umutsuzluk içinde yeniden savaşa girmesini önlemek için düşmana kaçma iznini nasıl verirsın? Yaşanan aksilikleri nasıl gizlersin? Metaneti koruyarak moral motivasyonu nasıl muhafaza edersin? Başarılı bir çarpışmadan sonra savaşı nasıl sonuçlandırırısın? Yenilgi sonrası kayıpları nasıl telafi edersin? Güvenmediğin kişilerin sadakatini nasıl sağlarsın? Komutan kendi birliklerine güvenmezse, ordugâhını korumak için ne yapmalı? Nasıl ricat edersin?

53

KİTAP III

<i>Sürpriz saldırılar nasıl yapılır? Kuşatılanlar nasıl aldatılır?</i>	
<i>Hainlik yapılması nasıl teşvik edilir? Düşmanlar hangi yöntemlerle açlığa mahkûm edilir? Düşman, kuşatmanın devam edeceğine nasıl ikna edilir?</i>	
<i>Düşman garnizonunun dikkati nasıl bozulur? Akıntıların yönü nasıl bozulur ve sular nasıl kirletilir? Kuşatılanlar nasıl korkutulur?</i>	
<i>Beklenmedik bir yönden nasıl saldırı yapılır? Tuzak kurarak kuşatılanlar nasıl yemlenir? Sahte ricat nasıl yapılır? Askerî birlikler nasıl cesaretlendirilir? Haber alma veya gönderme nasıl yapılır?</i>	
<i>Takviye birlikler ve ikmal malzemeleri nasıl elde edilir? Eksik olan şeyler varmış gibi nasıl yapılır? İhanet ve firar tehdidine nasıl karşı konulur? Nasıl huruç edilir? Kuşatılanlar metanetini nasıl korur?</i>	105

KİTAP IV

<i>Disiplin. Disiplin nasıl uygulanır? Tevazu. Adalet. Azim.</i>	
<i>İyi niyet ve itidal. Bazı özlü sözler ve planlar.</i>	131

KAYNAKÇA	157
DİZİN	161

GİRİŞ

Tam adıyla Sextus Iulius Frontinus, MS 1. yüzyılda yaşamış en önemli Romalı senatörlerden biriydi. Doğduğu yıl dahi tam olarak bilinmiyor, lakin Tacitus'un ondan, MS 70 yılının şehir başkanı olarak söz etmesi dolayısıyla, 35 yılından önce doğmamış olduğu sonucunu çıkarıyoruz. Frontinus'un şahsı kadar ailesi ve doğum yerine dair de çok az şey biliyoruz. Aile ismi Iulius olması ve kendi söylediğinden öğrendiğimiz kadarıyla hayatının bir döneminde Roma'nın su işleri başkanlığını yapması, asil bir soydan geldiğine işaret ediyor. Ayrıca kendi yazdıklarından, İskenderiye okulu ekolünde yetiştiği anlaşıyor.

Frontinus üç kez konsül seçildi. Birincisi 73 ya da 74, ikincisi 98, üçüncüsü de 100 yılında oldu. İlk konsüllüğünden sonra Britanya'ya eyalet valisi olarak gönderildi. Tacitus'un söylediklerine göre bu görevi esnasında Frontinus, kendisinden önceki vali Cerialis'in uygulamalarını devam ettirdi ve ilgilenmesi gereken meselelerle yetkin bir şekilde baş etti. Galler bölgesinden güçlü ve savaşçı bir kabile olan Silures'e boyun eğdirdi ve hayatı boyunca benimsediği devletin bekası düsturuyla, ele geçirdiği bölgede hemen bir yol yaptırmaya başladı. "Via Iulia" olarak bilinen bu yolun rotası bugün hâlen aynıdır ve Eski Çağ'a ait döşemeler bugün hâlen görülebilir. Ayrıca, komutasındaki birlikler için aralarında yaklaşık on beş ilâ yirmi beş kilometre mesafe bulunan garnizon ve kaleler yaptırdı. Bu askerî üslerden biri Luentinum adında, Dolaucothi bölgesindeki altın madenini kontrol eden ve çok sayıda su kemeri sayesinde çalışan bir yerdi.

Frontinus, Britanya'daki eyalet valiliğinden sonra 78 yılında, ünlü tarihçi Tacitus'un kayınpederi Gnaeus Iulius Agricola'ya yerini bırakıp Roma'ya döndü. Bundan sonraki hayatının 20 yılına dair elimizde çok az bilgi var. Yazdıklarının çoğunu, bu 43 ilâ 62 yaşları arasındaki döneme atfedebiliriz. Büyük ihtimalle Britanya'dan döndükten hemen sonra savaş sanatı üzerine detaylı bir teknik kitap yazan Frontinus'un bu eseri günümüze ne yazık ki gelmemiştir. *Strategemata* adlı çevirisini sunduğumuz bu eseri ise genellikle 84-96 yılları arasında yazdığı düşünülür. Ayrıca bu dönemde *augur* (kâhin) olarak da görev yapmış, 103 ya da 104 yılında öldükten sonra yerine Genç Plinius geçmiştir.

97 yılında su işleri başkanlığına atanan Frontinus muhtemelen en çok bu görevi esnasında tanındı ve *De Aquis* ya da *Aqueductu Romae* (Roma'daki Su Kemerleri) adlı eserini de bu esnada yazdı; kuvvetle muhtemel ölümüne dek su işleri başkanlığını yürüttü. Roma'daki su kemerlerine dair çok değerli bilgiler içeren *De Aquis*'te Frontinus'un devletine ne kadar sadık bir hizmetkâr olduğu, muazzam sorumluluklar aldığı, uzun süredir çok kötü yönetilen bir göreve aniden getirildiği ve bu görevdekilerin büyük yolsuzluklar yaptığı, yine de devlet çıkarı doğrultusunda sıkı bir bütçe yönetimiyle görevini ifa ettiği anlaşıyor. Dolayısıyla *De Aquis*, hem teknik hem de Roma'daki tipik yolsuzluklara dair sosyal bir incelemedir, ayrıca Frontinus'un edebi üslubunun yoğun olarak hissedildiğini de görebiliriz. Nerva ve Traianus gibi imparatorlar da, kendilerinden önceki iktidarlarda yaşanan bu yolsuzluklarla mücadele etmiş ve en önemlisi Frontinus olmak üzere liyakat sahibi kişilere görev vermiştir. Hatta Frontinus, öylesine liyakat, sadakat ve dürüstlük sahibi bir kamu görevlisiydi ki, bütün Roma tarihi boyunca bu konuda kendisine denk pek az kişi olmuştur, diyebiliriz.

Martialis'te, boş zamanlarını doğa harikası bir yerde geçiren Frontinus'a dair bazı dizeler vardır.¹ Ayrıca Plinius'un mektuplarında da Frontinus'tan söz edilir.² Almanya, Oppenheim yakınlarında,

1 Mart. X. LVIII. 1-6.

2 *Epist.* V. I. 5.

Frontinus'un kızı olduğu düşünölen Iulia Frontina tarafından yazdırılmış bir yazıt bulunmuştur. Ren havzasındaki Xanten bölgesinde bulunan ve Iuppiter, Iuno ve Minerva'ya adanan başka bir yazıtta ise Sextus Iulius Frontinus'un hastalıktan iyileşmesi anılır. İtalya'da bulunan Via Tiburtina'da da, Frontinus'un isminin yazılı olduğu bir su borusu bulunmuştur. Yine Plinius'ta, Frontinus'un řu sözü korunmuştur: "Hayat buna değerse, her zaman hatırlanacaktır." Hayata karşı böylesine istekli, işini iyi yapan ve yaptıklarından zevk alan biri olduğu düşünöldüğünde Frontinus'un bu sözü, karakteriyle tam bir uyum içindedir.

Frontinus'un, çevirisini sunduğumuz bu kitabında, kendi zamanına dek uygulanmış ve başarılı olmuş strateji örnekleri anlatılır. Özellikle de Yunan ve Roma tarihindeki önemli kişilerin savaş taktiklerine ayrılan ve dört ayrı kitaptan oluşan eserin üç kitabı Frontinus tarafından yazılmış olsa da, üslup ve içerik bakımından farklılık gösteren diğeri dördüncüsünün yazarı bilinmiyor. Öte yandan Frontinus'un kaleminden çıkan üç kitapta da daha sonradan eklemeler yapıldığı anlaşıyor. İlk üç kitabın MS 84 ilâ 96 yılları arasında, dördüncü kitabın da, içeriğindeki uygulamaların ait olduğu MS 4. veya 5. yüzyılda tamamlandığı düşünölüyor. Üslup bakımından yüksek bir edebî retorığın çok tercih edilmediğı kitap boyunca genellikle maddeler hâlinde kısa anekdotlar paylaşılan Frontinus'un, bilhassa Titus Livius ve Valerius Maximus gibi Roma tarihçilerinden, Thoukydides ve Polybios gibi Yunan tarihçilerinden ve Poly daha fazla yararlanmış olduğu anlaşıyor. Özellikle Kyros, Dareios, Perikles, Alkibiades, Camillus, Fabius Maximus, Scipio, Agesilaos, Hannibal,

Caesar, Mithridates, Büyük İskender gibi çok önemli askerî dehaların uyguladığı taktik ve manevralara yer veren Frontinus'un, diğeri kaynaklarda rastlanmayacak birçok bilgi ve örnek vermesi de bizim için eşsiz bir bilgi kaynağı oluşturmaktadır. Kendi dönemine kadar gelenek hâlinde yazılagelmiş bu tür kılavuz metinler Frontinus'un bu derlemesiyle iyice ivmelenmiş, kendisinden sonra gelen Polyainos ve Vegetius gibi yazarlara ilham kaynağı olmuştur.

El Yazmaları ve Çeviri

Frontinus'un *Strategemata* adlı kitabının çağlar boyunca aktarılmasında en büyük pay sahibi üç el yazması vardır. *Codex Harleianus*, *Codex Gothanus* ve *Codex Cusanus* adlı bu el yazmalarında karşılaşılan eksik ve yanlışlar diğer kaynaklar kadar olmasa da yine de zorlayıcı olmuştur. 9 ve 10. yüzyıllardan gelen bu parşömen kodekslerden *Codex Harleianus* bugün British Museum envanterinde yer alır. Diğer kodekslerde Frontinus kadar, geç dönem yazarları Festus ve Eutropius'un çalışmalarının bazı kısımları da yer alır.

Strategemata'nın ilk edisyonu (*editio princeps*) 1487 yılında Eucharius Silber tarafından Roma'da basıldı. Aelianus, Vegetius ve Modestus gibi yazarların eserleriyle aynı kitapta basılan edisyon 1495'te Bologna'da da basıldı. Daha sonra 16. yüzyılda Antwerp, Basel, Köln, Leiden ve Paris gibi birçok Avrupa şehrinde yayılan kitap büyük ilgi çekti. 17. yüzyıl başlarında özellikle Leiden ve Amsterdam gibi Hollanda şehirlerinde ilgi gören kitabın farklı edisyonları da yayımlandı. 18. yüzyılda da Almanya'da çokça çalışılan *Strategemata*'nın en önemli modern edisyonlarından birini G. Gundermann Leipzig'de 1888 yılında tamamladı. Bugün hâlen en önemli edisyonlardan biri olan Gundermann edisyonu ile 1925 tarihli E. Capps, T. E. Page ve W. H. D. Rouse editörlüğünde, C. E. Bennett çevirisinin de yer aldığı LOEB edisyonu bu çeviriye de temel olmuştur.

Strateji Sanatı adıyla sunduğumuz bu çevirideki hâkim Eski Çağ terminolojisini, metinden okuyucuyu çok ayırmadan açıklamaya gayret gösterdim. Farklı dönemlerden kısa anekdotlar hâlinde yazılan metindeki önemli ve diğer kaynaklarda rast gelinme ihtimali az olan olaylar için tarih belirttim. Diğer antik kaynaklara yapılan atıflarda kaynaklar kısaltma ile verildi ve Kaynakça kısmında belirtildi. Çeviri boyunca rastlanabilecek her türlü hata ve eksik tarafıma aittir.

SEXTUS IULIUS FRONTINUS
ROMA STRATEJÏ SANATI
STRATEGEMATA

KİTAP I

Askerî bilimlerle ilgilenen kişilerden yalnızca ben, bu bilimi kurallı bir şekilde açıkladım ve kendi açığa her şeyimi verip tatmin olana dek bu amaç doğrultusunda çabaladım.¹ Fakat yine de, başladığım işi bitirmek için, komutanların marifetli operasyonlarını uygun taslaklar hâlinde özetleme konusunda sorumluluğu üzerimde hissediyorum. Yunanlar buna tek bir isimle *Strategemata* derler. Böylece bu şekilde, komutanlar bilgelik ve feraset rol modelleriyle tanışacak, bu da benzer icraatları tasarlama ve uygulamaya geçirme konusunda onlara daha da güç verecektir. Diğer bir avantaj da, eğer daha önce başarıyla uygulanmış taktiklerde kıyaslama yapabilme şansı elde ederse bir komutan, kendi savaş taktiklerinden korkmayacaktır.

Tarihçilerin eserlerinde bu hususa da yer verdiği gerçeğinden elbette haberdarım ve bunu inkâr etmiyorum. Ayrıca bazı yazarlar da konu üzerinde ünlü örnekleri akıcı bir şekilde kayda geçmiştir. Lakin kanımca, meşgul olan ve pek vakti bulunmayan kişileri düşünerek, bu konuyu kısa ve öz bir şekilde aktarmak benim görevimdir. Zira, birçok tarih kitabına saçılmış her bir örneği arayıp bulmak zor ve zahmetli bir iştir. Ünlü komutanların iyi bilinen eylemlerine dair seçkiler yapmış kişiler okuyucuyu bilgi ve detay yığınıyla boğmuştur. Benim görevim, eğer kafalardaki sorulara cevap verebilirim ve gerekli olduğu şekilde ihtiyacı karşılayabilirsem,

1 Frontinus'un, bugün kayıp olan ve savaş sanatı üzerine yazdığı düşünülen bir kitabı ima ettiği düşünülüyor.

tam da konuya uygun hususları tasvir edebilmektir. Bu kitaba başlamadan önce, açıklayıcı ve betimleyici örnekler vermeyi planladım. Ayrıca, bu örnekler sözü edilen hususların çeşidine göre incelensin ve gerektiği gibi sınıflandırılsın diye, kitabı üç parçaya böldüm. İlk kısımda, harp başlamadan önce uygulanacak stratejilerin açıklamaları bulunur. İkinci kitapta bizzat savaşla ve düşmana boyun eğdirmeye katkı sağlayacak hususlarla ilgili bilgiler yer alır. Üçüncü kitapta da kuşatmaları başlatmak ve bitirmekle ilgili meseleler anlatılır. Bu sınıflandırmaların her birinde gerekli bilgiler sırasıyla yer almaktadır.

Bu çalışmaya karşı tutku duyuyor olmam tamamen hakkaniyetsiz bir şey değil. Eğer ki bazı bilgileri atladığımı fark ederseniz lütfen beni ihmalkârlıkla suçlamayın. Her iki dilde de² bizlere aktarılan bütün bu bilgileri eksiksiz bir şekilde kim toplayabilir ki zaten? Dolayısıyla ben de birçok hususu es geçmekte bir sakınca görmedim. Bunu da öylesine sebepsiz bir şekilde yapmadım; aynı konu üzerinde yazan diğer yazarların kitaplarını okuyanlar bunu fark edecektir. Lakin okuyucuların bu örnekleri her bir kategoriye yerleştirmesi kolay olacaktır. Bu kitap da, daha önceki çalışmalarım gibi, kendi şanımlı büyütme için değil, başkalarına faydalı olması amacıyla yazıldı. Dolayısıyla bu kitaba katkıda bulunacakların beni eleştireceğini değil, bana yardım edeceğini düşünüyorum. Kitabıma ilgi duyan insanlar olursa, doğası gereği birbiriyle aşırı derecede benzer olan “strateji” ve “savaş hilesi” arasındaki farkı hiç unutmasınlar. Zira, ferasetle, sahip olunan avantajla, atılımla ya da kararlılıkla olsun, bir komutanın başardığı her şey, “strateji” başlığına girecekken, bunların daha özel bir türü altında toplanabilecek şeyler ise “savaş hilesi” olarak kategorize edilebilir. Yetenek ve kıvrak zekaya bağlı olan savaş hilelerinin temel karakteristiği, düşmanın kaçtığı zaman kadar yenilgiye uğratıldığı zaman da son derece etkilidir. Bu konuda, yapılan konuşmalarla bazı çarpıcı sonuçlar elde edildiği için, komutanların eylemleri kadar konuşmalarına dair örnekler de kaleme aldım.

2 Latince ve Eski Yunanca.

Savaş başlamadan önce bir komutanın ele alması gereken hususlar şunlardır:

I.	Planlarını nasıl gizlersin?	16
II.	Düşmanın planlarını nasıl keşfedersin?	21
III.	Savaşın karakterini nasıl anlarsın?	23
IV.	Düşmanın istila ettiği bölgelerden ordunu nasıl geçirirsin?	25
V.	Zorlu durumlardan nasıl kurtulursun?	29
VI.	Yürüyüş sırasında nasıl pusu kurar ya da kurulan pusudan nasıl sağlam çıkarırsın?	37
VII.	Sahip olmadığın şeyleri nasıl gizler ya da bunların yerini nasıl doldurursun?	38
VIII.	Düşmanın dikkatini nasıl bozarsın?	39
IX.	Askerlerin ayaklanmalarını nasıl bastırırsın?	42
X.	Hiç yeri ve vakti değilken savaşa girilmesi istenirse bunu nasıl geri çevirirsin?	43
XI.	Ordunun muharebeye girme şevkini nasıl artırırırsın?	45
XII.	Olumsuz alametler dolayısıyla askerlerde oluşan korkuyu nasıl bertaraf edersin?	49

I. Planlarını nasıl gizlersin?

1. Marcus Porcius Cato, daha önceden boyun eğdirmiş olduğu İspanyol şehirlerin, fırsatını bulduğu anda, surlarının korumasına güvenerek isyan çıkaracağını düşünüyordu. Bu yüzden her bir şehre mektup yazmış, onlara tahkimat hatlarını yok etmelerini emretmiş, eğer emirlere uymazlarsa savaş açma tehdidinde bulunmuştur. Cato, her mektubun aynı gün içerisinde bütün şehirlere teslim edilmesini buyurmuştu. Her bir şehir, bu emirleri sadece kendisinin aldığını düşündü; aynı emirlerin bütün şehirlere gönderildiğini bilselerdi o zaman güçlerini birleştirip emirlere sadakat göstermeyebilirlerdi.³

2. Kartacalı komutan Himilco, bir şaşırtma taktiği uygulayarak Sicilya'ya çıkartma yapmak istediğinden, nereye gittiğine dair kamuya hiçbir açıklama yapmamış, bütün gemi kaptanlarına üzeri mühürlü mektuplar göndermişti. Bu mektuplarda kaptanlara hangi limana gidileceğini söylemiş, şiddetli bir fırtına yüzünden amiral gemisinden ayrılmadığı müddetçe bu talimatları kimsenin okumasını emretmiştir.⁴

3. Gaius Laelius,⁵ Syphax'a⁶ elçi olarak gönderildiğinde beraberinde bazı subaylar ve yüzbaşılar götürmüş, ajan olarak kullandığı bu

3 MÖ 195 yılında. Diğer bir antik kaynakla karşılaştırma için bkz. *Hisp.* 41.

4 MÖ 396 yılında. Diğer bir antik kaynakla karşılaştırma için bkz. *Strat.* V. X. 2.

5 II. Kartaca Savaşı döneminde ünlenmiş Romalı devlet adamı ve komutan. Scipio Africanus'a, İspanya'daki operasyonlarında yardımcı oldu.

6 Batı Numidia'daki Masaesyli kabilesi kralı.

adamları köleleri ve hizmetkârları diye tanıtmıştı. Hatta Laelius, söz konusu adamlarından biri olan, kendisiyle sık sık aynı ordugâhta bulunan ve görünüşe göre bazı düşmanların tanıdığı Lucius Statorius'u, rütbesini gizlemek için bir köleymiş gibi sopayla dövmüştü.⁷

4. “Mağrur” Tarquinius’un⁸ babası, Gabii kabilesinin önde gelenlerinin idam edilmesi gerektiğine karar verdiğinde ve bu kararını kimseyle paylaşmak istemediğinde, oğlu tarafından kendisine gönderilen elçiye hiçbir cevap vermemiş, o sırada bahçede yürürken en uzun gelinciklerinin başını değneğiyle kesmişti. Hiçbir cevap alamamış hâlde geri dönen elçi, kralın oğlu genç Tarquinius’a babasının yaptıklarını anlattı. Bunun üzerine oğlu, aynı şeyin Gabii kabilesinin önde gelenlerine de yapılacağını anladı.⁹

5. Gaius Iulius Caesar, Mısırlıların sadakatine güvenmediği ve bunu pek de önemsemyormuş intibası yaratmak istediği için, har vurup harman savurduğu bir ziyafet düzenlemiş, aynı zamanda şehri¹⁰ ve savunma hattını detaylı bir şekilde incelerken sanki şehrin büyü-
süne kapılmış ve Mısırlıların geleneklerine ve yaşam tarzına karşı koyamamış gibi yapmıştı. Bu şekilde numara yaparken yedek birliklerini hazır hâle getirmiş ve Mısır’ı işgal etmiştir.¹¹

6. Romalı Ventidius,¹² Parth kralı Pacorus’a karşı savaştığı dönemde, sanki Roma’nın müttefikiymiş gibi yapan Cyrrhestica eyaletinden Pharnaeus adında birinin ordusundaki bütün hazırlıkları Parthlara aktardığını öğrenince, barbarın bu hainliğini kendi avantajına çevirdi: Özellikle olmasını istediği şeylerin olmasından endişe duyuyormuş, gerçekten hiç olmasını istemediği şeylerin de

7 MÖ 203 yılında. Diğer bir antik kaynakla karşılaştırma için bkz. *Liv.* XXX. 4.

8 Roma’nın yedinci kralı.

9 Karşılaştırma için bkz. *Liv.* I. 54; *Val. Max.* VII. IV. 2.

10 İskenderiye.

11 Caesar’ın İskenderiye Savaşı ile ilgili bu bilgiyi karşılaştırma için bkz. *BCiv.* II. 89.

12 Publius Ventidius, MÖ 1. yüzyılda yaşamış Romalı komutan; Caesar’ın Galya’daki subaylarından biriydi, İç Savaş’ta da en güvendiği adamlarından biri oldu, daha sonrasında Antonius ile Parthlara karşı savaştı.

olmasını istiyormuş gibi yaptı. Torosların ötesindeki bölge Kapadokya'da konuşlu lejyonlar kendisine katılmadan önce Parthların Fırat Nehri'ni geçmesinden endişe duyuyordu. Böylece Parthlara, rotanın en kısa olduğu ve Fırat Nehri'nin derin bir nehir yatağına doğru aktığı Zeugma bölgesinden ordularını geçirme tavsiyesi vermesi için Pharnaeus'tan, o her zamanki hainliğinden istifade edip yararlandı. Eğer Parthlar o yoldan gelirse, okçularını gizleme konusunda etraftaki tepelerden faydalanabileceğini söylemişti. Lakin Parthlar açık ovalardan geçerek alçak yolları tercih ederse bir felaket yaşanmasından korkuyordu.¹³ Söz konusu bilgiyi edinen barbarlar ordularını daha alçak bir yolun üzerindeki dolambaçlı bir rotadan yürüttü ve nehrin çok geniş olduğu ve bu yüzden bir köprü kurmanın daha çok çalışma gerektirdiği bir noktada, malzeme ve köprü inşası hazırlıkları içinde kırk gün geçirdi. Ventidius bu aralıktan faydalanıp birliklerini yeniden topladı ve bir araya getirdi. Parthların bölgeye gelişinden üç gün önce savaşı başlattı, Pacorus'u yendi ve öldürdü.¹⁴

7. Pompeius tarafından kuşatıldığı ve bir sonraki gün geri çekilmeyi planladığı zaman Mithridates, bu amacını gizlemek istediği için geniş bir bölgede ve hatta düşmanın bitişiğindeki vadilerde yem toplama operasyonları yürütmüştü. Şüphe çekmemek için ayrıca, bazı düşmanlarıyla daha sonraki gün toplantı ayarlamış, ordugâhında birçok yerde ateş yakılmasını emretmişti. Bundan sonra, ikinci nöbet vakti¹⁵ birliklerini ordugâhından çıkarıp, doğrudan düşman ordugâhının yakınından geçirmiştir.¹⁶

13 Ventidius, kendi takviye birliklerinin bölgeye ulaşmasında zaman kazanmak için Parthların uzun yoldan dolanmasını istiyordu, bu yüzden Pharnaeus'u, Parthların kısa yoldan geleceğine inandırdı; çünkü Pharnaeus'un, onun istediği yolu kullanmaması konusunda Parthları uyacağını biliyordu.

14 MÖ 38 yılındaki bu olayı karşılaştırmak için bkz. *Dio* XLIX. 19.

15 Gece nöbetinde üç saatlik dört vardiya vardı ve ikincisi, 21.00-00.00 arasına tekabül ediyordu.

16 MÖ 66 yılında. Karşılaştırmak için bkz. *Mith.* 99.

8. İmparator Caesar Domitianus Augustus Germanicus,¹⁷ Roma'ya karşı silahlanmış Cermenleri ezip geçmek istiyordu. Kendisi gibi önemli bir komutanın onlara karşı harekete geçtiğini fark ederlerse daha büyük hazırlıklar yapacaklarını bildiğinden Roma'dan gerçekten neden ayrıldığını gizlemiş, Galya'daki eyaletlerde nüfus sayımı yürütmeyi planlamış kisvesi oluşturmuştu. Bu numarayla birdenbire savaş açmış, vahşi Cermen kabilelerini ezip geçmiş ve böylece eyaletlerdeki toplumlara fayda sağlamıştır.

9. Hasdrubal¹⁸ ve birliklerinin, kardeşi Hannibal'e katılmadan önce yok edilmesinin çok önemli olduğu anlaşıldığında Claudius Nero, kendi emri altındaki birliklere pek güvenmediğinden, seferin idaresi görevini alan mevkidaşı¹⁹ Livius Salinator ile kuvvetlerini birleştirmek istedi. Ancak, ordugâhı hemen karşısında bulunan Hannibal'in, yola çıktığını fark etmemesini istediğinden, en cesur on bin askerini seçti ve ardında bıraktığı subaylarına, her zamanki şekilde ve sayıda devriye ve nöbetçilerin konuşlandırılmasını, her zamanki kadar çok ateş yakılmasını ve ordugâhın her zamanki görünümünde olmasını emretti. Amacı, Hannibal'in şüphelenmemesi ve arkada kalan az sayıdaki birliğe saldırmaya kalkışmamasıydı. Gizli bir yürüyüş yapıp mevkidaşı Salinator ile Umbria bölgesinde bir araya gelince, Kartacalı komutana geldiği yönünde herhangi bir işaret vermemek için ordugâhın genişletilmesini yasakladı, zira Hasdrubal eğer konsül ordularının birleştiğini öğrenseydi muharebeye girmezdi. Böylelikle, takviye edilmiş kuvvetlerinden bihaber düşmana saldırarak o gün galip geldi ve başarılarının haberi henüz ulaşmadan Hannibal'e döndü. Bu şekilde, tek bir plan uygulayarak, gelmiş geçmiş en kurnaz iki Kartacalı komutandan birinden gizli yürüyüş yaptı, diğerini de yenilgiye uğrattı.²⁰

17 MS 81-96 yıllarında hüküm sürmüş imparator Domitianus.

18 Hannibal'in kardeşi Hasdrubal Barca.

19 Cumhuriyet döneminde büyük orduları Romalı konsüller yönetiyordu.

20 II. Kartaca Savaşı döneminde, MÖ 207 yılındaki bu olayı karşılaştırma için bkz. *Val. Max.* VII. IV. 4; *Liv.* XXVII. 43.

10. Spartalıların emri üzerine yerle bir edilen surların hızla inşa edilmesi yönünde vatandaşlarına baskı yapan Themistokles,²¹ Sparta'dan gönderilen elçilere bu konuda şikâyetle bulunmak için, kendisine karşı duyulan şüpheye son vermek amacıyla bizzat geleceğini söyledi. Bunun üzerine Sparta'ya geldi. Şehirdeyken hasta numarası yaptı ve hatırı sayılır ölçüde zaman kazandı. Lakin, bu dalaveresine karşı şüphe duyulduğunu fark edince, Spartalılara kadar gelen dedikoduların yalan olduğunu söyledi ve onlardan, Atinalıların inşa operasyonlarına dair sözlerine güvenecekleri önde gelen adamlardan bazılarını göndermelerini istedi. Daha sonra Atinalılara gizlice mektup yazarak onlara, surların yeniden inşa edildiği ve Atina'nın tahkim edildiği yönünde Spartalılara bilgi verdiği ana dek, kendilerine gönderilen kişileri alıkoymalarını söyledi. Spartalılara, kendisini geri gönderecekleri zamana dek liderlerinin geri dönemeyeceğini söyleyecekti. Spartalılar, tek bir kişinin ölümüne karşılık birçok kişinin ölümünü kefaret etmemek için, Themistokles'in koşullarını derhal yerine getirdi.²²

11. Ordusunu sakıncalı bir konuma götüren Lucius Furius,²³ diğer adamları endişelenmesin diye kendi endişesini gizlemeye karar verdi. Rotasını yavaş yavaş değiştirmek suretiyle, sanki geniş bir daire çizdikten sonra düşmana saldırmayı planlıyormuş gibi en sonunda yürüyüş hattını geri çevirdi ve ordusunu, adamları olan biteni anlamadan, güvenli bir şekilde geri götürdü.

12. Metellus Pius²⁴ İspanya'dayken kendisine sonraki gün ne yapacağı sorulduğunda şöyle demişti: "Ne yapacağımı tuniğim söylese, onu yakarım."

21 Ünlü Yunan devlet adamı ve komutan. Özellikle Perslere ve Spartalılara karşı eylemleriyle bilinir.

22 MÖ 478 yılında. Karşılaştırma için bkz. *Thuc.* I. 90.

23 Spartaküs Savaşı'nda (MÖ 73-71) bir lejyon komutanı.

24 Sertorius'a karşı İspanya'da savaşan Romalı devlet adamı ve komutan Quintus Caecilius Metellus Pius.

13. Marcus Licinus Crassus'a,²⁵ ordugâhını ne zaman bozacağı sorulduğunda şöyle cevap verdi: "Yoksa trompet sesini duymaktan mı korkuyorsunuz?"

II. Düşmanın planlarını nasıl keşfedersin?

1. Scipio Africanus, Syphax'a bir elçi heyeti gönderme şansına sahip olunca, Laelius ile birlikte özel olarak seçtiği subay ve yüzbaşılarını gönderdi. Bu adamlar köle gibi giyindirildi ve kendilerine, kralın ne kadar gücü olduğunu keşfetmeleri görevi verildi. Ordugâhtaki durumu daha rahat bir şekilde inceleyebilmek amacıyla, kasıtlı şekilde bir atı serbest bırakıp, sanki at kaçıyormuş gibi onu tahkimat hattının büyük kısmı boyunca kovaladılar. Gözlemlerinin sonuçlarını rapor verdikten sonra ordugâh ateş verildi ve bu da savaşı sona erdirdi.²⁶

2. Quintus Fabius Maximus,²⁷ Etrüsklere karşı yapılan savaş döneminde, Romalı komutanlar zekice keşif yapma tekniklerini henüz bilmiyorken, Etrüsk dilini akıcı bir şekilde konuşan kardeşine, Etrüsklere özgü kıyafetler giyip, Romalı askerlerin daha önceden hiç gitmediği Ciminia ormanlarına girmesini emretti. Kardeşi, ağabeyinin emrini uygularken öylesine sağduyulu ve gayretli davrandı ki, ormanı baştan sona aştıktan ve Camerium'daki Umbrialıların Romalılara düşman olmadığını gözlemledikten sonra onlarla ittifak kurdu.

3. Büyük İskender'in Afrika'yı dahi tehdit edebilecek kadar güçlü olduğunu fark ettiklerinde Kartacalılar, Hamilcar Rhodinus adındaki bir yurttaşlarına, krala gidip sanki sürgün edilmiş biri gibi davranarak onun dostluğunu kazanmak için her şeyi yapmasını emretti. Rhodinus bunu başarıyla tamamlayınca, kralın planlarını akranlarına bir bir anlattı.²⁸

25 Ünlü Romalı devlet adamı ve komutan.

26 Gözcülerin edindiği bilgi sayesinde Scipio, Syphax'ın ordugâhını ateşe verdi. MÖ 203 yılındaki bu olay için ayrıca bkz. *Liv.* XXX. 4.

27 Roma tarihinde aynı ismi taşıyan birçok kişi vardır. Buradaki kişi, MÖ 310 yılında konsüllük yapıp Etrüsklere karşı savaşan Q. Fabius Maximus Rullianus'tur.

28 MÖ 331 yılındaki bu olayı karşılaştırmak için bkz. *Iustin.* VI. 1.

4. Yine Kartacalılar bazı adamlarını Roma'ya göndererek onlardan elçiymiş gibi davranmalarını istedi ve böylelikle Romalıların planlarına dair bilgi edindi.

5. Marcus Cato İspanya'da geçirdiği dönemde, düşmanın planlarını hiçbir şekilde öğrenemedikten sonra, üç yüz askerine düşman ileri karakoluna aynı anda saldırarak onlardan birini ele geçirmelerini ve sağ salim ordugâha getirmelerini emretti. Bu tutsak, kendisine yapılan işkencelerin ardından bildiği her şeyi itiraf etti.²⁹

6. Cimbri ve Teutoni kabilelerine karşı yapılan savaş döneminde konsül Gaius Marius, Galyalıların ve Liguralıların sadakatini sınamak amacıyla bu toplumlara bir mektup gönderdi. Onlara mektubun ilk kısmında, özellikle mühürlü olan mektubun iç kısmını belirli bir tarihten önce açmamayı emretti. Daha sonra ise, bu tarih gelmeden önce aynı mektubu geri istedi. Bütün mühürlerin kırıldığını görünce, kendisine karşı her türlü hasımlığın yürütüldüğünü anladı.³⁰

İstihbarat toplamanın başka bir yöntemi daha vardır. Bu yöntem sayesinde komutanlar, dışarıdan hiçbir yardıma muhtaç kalmadan kendi başlarına önlemler alabilir. Örneğin:

7. Konsül Aemilius Paulus,³¹ Etrüsklere karşı yapılan savaş döneminde, bir sürü kuşun ormandan korkmuş bir hâlde kaçtığını görüp burada bir şeyler döndüğünü fark ettiğinde -çünkü kuşlar korku içinde kanatlanmıştı ve sayıları da bir hayli fazlaydı-, ordusunu Vetulonia kasabası yakınlarındaki ovaya doğru göndermek üzereydi. Bu yüzden, önden bazı gözcülerini gönderdi ve Boii kabilesinden on bin kişinin o noktada Roma ordusunun karşısına çıkmak üzere

29 MÖ 195 yılında. Plutarkhos'a göre aynı olay İspanya'da değil Thermopylae'da, MÖ 191 yılında gerçekleşmiştir: *Cat Mai.* 13.

30 Bu olay, Marius'un söz konusu Cermen kabilelere karşı yürüttüğü savaş döneminde, MÖ 104 yılında yaşandı.

31 MÖ 282 ve 278 yıllarında konsüllük yapıp Etrüsklere karşı savaş yürüten Romalı devlet adamı ve komutan Quintus Aemilius Papus'un ismi diğer kaynaklarda da yanlış yazılmıştır, bkz. *HN.* III. 138.

beklediğini keşfetti. Lejyonlarını beklenenden daha farklı bir bölgeden göndererek düşmanlarını darmadağın etti.

8. Benzer şekilde, Orestes'in oğlu Tisamenos,³² doğal olarak müstahkem bir dağ sırtının düşmanın elinde olduğunu duyunca, olayın aslını öğrenmek için önden adamlarını gönderdi. Bu söylentinin asılsız olduğu yönünde rapor alınca yürüyüşü başlattı. Lakin, çok sayıda kuşun aynı anda, o şüphe duyulan dağ sırtından uçtuğunu ve hiçbir şekilde sakinleşmediğini görünce, düşman birliklerinin orada saklandığı sonucuna ulaştı. Böylece, ordusunu dolambaçlı bir yoldan götürerek, kendisine pusu kurmuş düşmanını atlatmış oldu.

9. Hannibal'in kardeşi Hasdrubal, birbirinden ayrı iki ordugâhtan kurmaktan çekinerek bu gerçeği gizlemeye çalışmalarına rağmen, Livius ve Nero'nun³³ ordularının birleştiğini biliyordu. Çünkü atların yürüyüş yapmaktan ötürü cılız kaldığını ve adamların da, yürüyüş yapmanın doğal bir sonucu olarak güneşten yandığını gözlemlemişti.

III. Savaşın karakterini nasıl anlarsın?

1. Makedonya kralı Büyük İskender ne zaman büyük bir orduya sahip olsa daima, meydan muharebesinde savaşabileceği türden bir savaş tercih ederdi.

2. İç savaş döneminde Gaius Iulius Caesar, deneyimli askerlerden oluşan bir orduya sahipti. Düşmanının acemi birlikler olduğunu bildiği için de her zaman meydan muharebesinde savaşmak isterdi.

3. Fabius Maximus, muharebe alanlarındaki başarılarıyla coşkun duruma gelen Hannibal ile savaştığı dönemde, tehlikeli bir işe girişmemeye ve sadece İtalya'yı korumaya adanmaya karar vermişti. Benimsediği bu politikayla "Cunctator" ("Geciktiren") unvanı ve dört dörtlük bir komutan şanı kazandı.

32 Yunan Mitolojisine göre babasının ardından Argos, Miken ve Sparta tahtına çıkan kişi.

33 MÖ 207 konsülleri.

4. Byzantionlular Philippos'a karşı savaşıırken, muharebenin doğurduğu bütün risklerden kaçındılar ve hatta kendi topraklarını savunmayı bile bıraktılar. Şehir surlarının içine çekilince, Philippos'un geri çekilmesini sağladılar, çünkü kuşatmanın uzaması onun işine gelmeyecekti.³⁴
5. Gisco'nun oğlu Hasdrubal, II. Kartaca Savaşı döneminde Publius Scipio kendisine karşı büyük bir baskı kurunca, bozguna uğramış ordusunu İspanya'daki şehirlere dağıttı. Bunun sonucunda Scipio, birden fazla kasabayı kuşatarak birliklerini dağıtmamak için, ordusunu kışlalara çekti.
6. Xerxes³⁵ kendisine doğru yaklaştığı zaman Themistokles, Atinalıların bir meydan muharebesine girebilecek gücü olmadığını düşünerek, kendi topraklarını savunmaları ya da bir kuşatma geçirmemeleri için Atinalılara, karılarını ve çocuklarını Troezen bölgesine götürmelerini, şehri terk edip savaşı bir deniz çarpışmasına çevirmelerini tavsiye etti.
7. Spartalılara karşı yapılan savaş döneminde Perikles³⁶ de Atina'da aynı şeyi yapmıştı.
8. Hannibal İtalya'da dolanıyorken,³⁷ Scipio Afrika'ya bir ordu göndermiş ve Kartacalıları Hannibal'i geri çağırma mecbur etmişti. Bu şekilde savaşı kendi ülkesinden düşmanın ülkesine taşımayı başardı.
9. Spartalılar, Atinalıların bir kalesi olan Dekelea'yı kuşattığında ve buradan sık sık akın düzenlediğinde Atinalılar, Peloponnesos'u³⁸ tacz etmek için bir donanma göndermiş, böylece Dekelea'da konuşlu Sparta ordusunun geri çağırılmasını sağlamıştır.³⁹

34 Büyük İskender'in babası II. Philippos MÖ 340 ve 339 yıllarında, önce Perinthos (Marmara Ereğlisi) sonra da Byzantion'u kuşatmıştır.

35 Pers kralı Büyük Xerxes.

36 Atinalı büyük devlet adamı ve komutan.

37 MÖ 204 yılında.

38 Mora Yarımadası.

39 Atina ile Sparta arasındaki savaşta, MÖ 413 yılında. Karşılaştırma için bkz. *Thuc.* VII. 18.

10. Cermenler, her zamanki gelenekleri uyarınca Romalılara saldırarak üzere sürekli ormanlık bölgelerden ve hiç kuşku duyulmayan gizli bölgelerden saldırılar yapınca, dahası ormanın derinliklerinde güvenli bir sığınak bölgesi bulunca, imparator Caesar Domitianus Augustus, yaklaşık 180 kilometrelik bu sınır bölgesine giderek savaşın durumunu değiştirmekle kalmamış ayrıca düşmanlarını da, saklandıkları yerleri ortaya çıkarmak suretiyle boyunduruk altına almış oldu.⁴⁰

IV. Düşmanın istila ettiği bölgelerden ordunu nasıl geçirirsin?

1. Konsül Aemilius Paulus, ordusunu Lucania yakınlarında dar bir yoldan geçirdiğinde, kendisi için pusuya yatmış Tarentum donanması *scorpio* mancınıklarıyla birliklerine saldırınca, yürüyüş hattının ön tarafına savaş tutsaklarını yerleştirdi. Bu insanlara zarar vermek istemeyen düşman, saldırısını durdurmak zorunda kaldı.⁴¹

2. Spartalı Agesilaos,⁴² Frigya bölgesinden ganimetle yüklenmiş bir şekilde dönerken, yürüyüş hattını taciz etmek konusunda bulundukları konumdan istifade eden düşman ona büyük baskı kurdu. Bunun üzerine ordusunun her bir kanadına tutsaklardan bir yığın yerleştirdi. Düşmanlar bu insanları öldürmeyince Spartalılar geçiş yapmak için zaman buldu.

3. Yine Agesilaos, Thebaililer⁴³ kendi yürüyüş rotası üzerindeki bir geçidi tutunca, sanki hızla Thebai'ye gidiyormuş gibi rotasını değiştirmişti. Thebaililer bunun üzerine, surlarını korumak için panik içinde çekilince Agesilaos yürüyüşüne devam etti ve hedeflediği yere hiçbir zorluk olmadan ulaştı.⁴⁴

40 MS 83 yılında.

41 Lucius Aemilius Paulus adıyla hiçbir Romalı, Tarentum'a karşı savaşmadığı için buradaki kişinin, MÖ 282 yılında Tarentum'a karşı savaşan Aemilius Papus olduğu düşünülüyor.

42 Ünlü Sparta kralı II. Agesilaos.

43 Atina ve Sparta'dan sonraki en büyük Yunan şehir devleti.

44 MÖ 394 ya da 377 yılında. Karşılaştırma için bkz. *Hell.* V. IV. 49; *Strat.* II. I. 24.

4. Aetolia kralı Nikostratos, Epiros ile savaştığı dönemde, düşman topraklarına ancak dar geçitlerden girebilince, sanki o bölgeye saldırmayı hedefliyormuş gibi tek bir noktada belirdi. Sonra, bütün Epiros birlikleri bunu önlemek için o bölgeye gidince, ordusunun hâlen orada olduğu kisvesini devam ettirmek için birkaç adamını bıraktı ve birliklerinin kalan kısmıyla, gelmesinin hiç beklenmediği başka bir bölgeye girdi.

5. Pers Autophradates ordusunu Pisidya'ya götürdükten ve Pisidyalıların tuttuğu bazı geçitler bulduktan sonra, sanki buradaki geçişine engel olan bir şey varmış gibi davrandı ve geri çekilmeye başladı. Pisidyalılar buna inanınca, gece karanlığından istifade ederek, aynı bölgeyi ele geçirmek üzere oldukça güçlü bir birlik gönderdi ve bir sonraki gün bütün ordusunu karşıya geçirdi.

6. Makedon kralı Philippos⁴⁵ Yunanistan'ı fethetmek istediğinde, Thermopylae Geçidi'nin⁴⁶ Yunanlar tarafından işgal edildiğini duymuştu. Aetolialıların elçileri barış istemek için kendisine gelince onları alıkoydu ve cebri yürüyüşlerle hızla geçide gitti. Nöbetçiler, elçilerin dönüşü için beklerken teyakkuz hâlini elden bıraktığı esnada, hiç beklenmedik bir şekilde kral bölgeye geldi ve geçidi geçmeyi başardı.

7. Atinalı komutan Iphikrates⁴⁷ Spartalı Anaxibios'a karşı Abydos⁴⁸ yakınlarında Hellespontos'ta⁴⁹ savaşırken bir keresinde ordusunu, düşman devriyelerinin kontrolü altındaki bölgelerden geçirmek durumunda kaldı. Devriyeler, engebeli dağların bir tarafının etrafını çevrelemişti, diğer tarafı da zaten denizle yıkanıyordu. Bunun üzerine Iphikrates bir süre oyalandı, sonra da olağanüstü soğuk bir günde kimsenin böylesi bir hamleyi beklemediği bir sırada en zinde adamlarını seçti, onları yağladı, şarapla ısıttı ve geçiş yapılamayacak kadar engebeli bölgelerden yüzerek karşıya geçip denizin en ucuna

45 MÖ 221-179 arasında Makedonya tahtında yer alan V. Philippos.

46 300 Spartalı olayının geçtiği yer.

47 MÖ 4. yüzyıl başlarında Atina ordusunda reform yapan komutan.

48 MÖ 7. yüzyılda Çanakkale, Nara Burnu bölgesinde kurulmuş Yunan şehri.

49 Çanakkale Boğazı.

kadar ulaşmalarını buyurdu. Böylece, arka taraftan hiç beklenmedik bir saldırı düzenleyerek, geçitteki devriyeleri altüst etti.

8. Gnaeus Pompeius bir keresinde, düşman birlikleri karşı kıyıda konuşlu olduğu için bir nehri geçemeyince, birliklerini sürekli ordugâhtan çıkarıp tekrar sokma hilesi yaptı. Düşmanlar artık en sonunda, Romalıların yürüyüş yaptığı yollardaki nöbetlerini gevşetip rahatlayınca Pompeius aniden harekete geçti ve geçişi tamamladı.

9. Hintlerin kralı Poros, Makedonların kralı İskender'in birliklerine Hydaspes Nehri'ni⁵⁰ geçme izni vermeyince Büyük İskender adamlarına, suya karşı koşma alıştırması yapmalarını emretti. Böyle bir manevra yaparak Poros'un karşı kıyıyı korumaya almasını sağlarken birdenbire ordusunu, akıntının daha yüksek bir noktasından karşıya geçirdi.

9a. Yine Büyük İskender, düşmanların İndus Nehri'ni⁵¹ geçmesini engellemesi üzerine farklı noktalardan nehre doğru atlılarını göndermeye ve bir geçiş yapabileceği tehdidinde bulunmaya başladı. Bunun üzerine barbarlar gergin bir bekleyiş hâline geçince, az bir mesafede ilerideki bir adayı önce küçük daha sonra da büyük bir birlikle ele geçirdi ve buradan, daha ilerideki kıyıya birliklerini göndermeye başladı. Bütün düşman birlikleri İskender'in bu birliğini ortadan kaldırmak için hızla bölgeye gidince İskender, korunmasız kalan sığırlıklardan güvenle karşıya geçti ve bütün birlikleriyle yeniden bir araya geldi.

10. Ksenophon⁵² bir keresinde adamlarına, karşı kıyıya hâkim konumdaki Armenialıların gözü önünde iki bölgeden geçiş yapmalarını emretti. Aşağıdaki geçiş noktasında püskürtülünce yukarı geçiş noktasına gitti; düşman saldırısıyla buradan da püskürtülünce yine aşağı geçiş noktasına döndü. Lakin bu sefer, askerlerinin bir kısmına geride kalmalarını ve Armenialılar aşağı gider gitmez yukarıdan geçişi sağlamalarını emretmişti. Bütün düşmanın aşağıdaki geçiş

50 Hindistan ve Pakistan'dan geçen Jhelum Nehri.

51 Tibet Platosu'ndan başlayıp Pakistan ve Hindistan'dan geçen nehir.

52 Ünlü "Anabasis" kitabının yazarı Yunan yazar ve asker.

noktasına gittiğini düşünen Armenialılar yukarıda kalan bu birliği gözden kaçırınca Ksenophon'un adamları hiçbir zarar görmeden geçişi tamamladı ve karşıya geçtikleri an itibarıyla komutanlarını korumaya geçti.⁵³

11. I. Kartaca Savaşı döneminde konsül olan Appius Claudius,⁵⁴ Kartacalılar boğazı tuttuğu için Regium bölgesinden Messana'ya birliklerini taşıyamayınca, halkın onayı olmayan bir savaşı yürütmeyi devam ettiremeyeceği yönünde bir dedikodunun yayılmasını sağladı ve sanki İtalya'ya yelken açacakmış gibi yaptı. Daha sonra Kartacalılar, Claudius'un gittiğine inanıp dağılınca Appius geri döndü ve Sicilya'ya çıktı.

12. Bazı Spartalı komutanlar Syracusae'ya yelken açmayı planladığında, Kartaca donanmasının kıyı boyunca demir atmış olabileceğinden endişe duyarak, daha önceden ele geçirdikleri on Kartaca gemisine sanki muzafferlermiş gibi önden gitmelerini emretti. Kendi gemileri de ya bunların yanına bağlanmıştı ya da arkadan geliyordu. Kartacalıları bu şekilde kandıran Spartalılar, oradan başarıyla geçip gitti.⁵⁵

13. Philippos, Atina donanması stratejik bir bölgede nöbet tuttuğu için Stena⁵⁶ adındaki geçitten geçmeyi başaramayınca Antipater'e⁵⁷ bir mektup yazarak, Trakya'nın ayaklanma çıkardığını ve burada bıraktığı garnizonların yok edildiğini söyledi. Bu, Antipater'in bütün işleri bırakıp onu takip etmesine yol açtı. Philippus bu mektubunun düşmanların eline geçmesini sağladı. Makedonların planlarına dair gizli bir istihbarat aldığını düşünen Atinalılar filolarını geri çekince Philippos, hiçbir engelle karşılaşmadan geçitlerden geçti.⁵⁸

53 Yaklaşık MÖ 401 yılındaki bu olay için bkz. *An.* IV. III. 20; *Strat.* I. XLIX. 4.

54 Ünlü Roma yolu Via Appia'ya ismini veren Romalının oğlu, MÖ 264 konsülü Appius Claudius Caudex.

55 MÖ 397 yılında yaşanan bu olayı karşılaştırmak için bkz. *Strat.* II. XI.

56 Hellespontos; Çanakkale Boğazı.

57 Büyük İskender ve babası II. Philippos'un emrindeki komutan, Kassandros'un babası.

58 MÖ 340-339 yıllarındaki bu olayı karşılaştırmak için bkz. *Strat.* IV. II. 8.

13a. Chersonesse Atinalıların kontrolünde olduğu dönem Philippos, boğazın sadece Byzantionluların değil ayrıca Rodosluların ve Chialıların gemilerinin devriye atması dolayısıyla bu bölgeyi ele geçirememişti. Ancak Philippos, kendisi ile, o savaşa neden olan Byzantionlular arasında bir barış yapılması hususunda rehin verilmiş gemilerini iade etmek suretiyle bu insanların güvenini kazandı. Müzakereler uzayıp gidince Philippos kasıtlı bir şekilde, anlaşmanın koşullarını sürekli değiştirdi, bu sırada bir donanma hazırladı ve düşmanı hazırlıksız oldukları bir anda atlatarak, birdenbire boğaza yelken açtı.⁵⁹

14. Atinalı Khabrias,⁶⁰ düşmanın uyguladığı ablukadan ötürü Samialıların limanına ulaşamayınca, teyakkuz hâlindeki düşmanın kovalamaya geçeceğini düşünerek, limanın ağzını geçmeleri emriyle bazı gemilerini gönderdi. Bu numarasıyla düşman bölgeden çekilince, donanmasının geri kalanıyla limanın kontrolünü ele geçirdi.

V. Zorlu durumlardan nasıl kurtulursun?

1. İspanya'dayken Quintus Sertorius,⁶¹ düşmanın arka kısımdan təciz saldırıları yaptığı sırada bir nehri geçmek isteyince adamlarına kıyıda hilal şeklinde bir rampa yaptırdı, bunu kerestelerle istifledi ve sonrasında ateşe verdi. Düşmanla arasına bu şekilde engel koyunca, hiçbir engel olmadan akıntıyı geçti.

2. Benzer şekilde, Thebaili Pelopidas,⁶² Thessalia Savaşı⁶³ esnasında bir nehri geçmek isteyince, kıyının yukarısında ordusu için ihtiyaç duyduğundan daha büyük bir bölge seçip kazıklı duvarlar ve diğer malzemelerle bir rampa yaptırdı ve bunu ateşe verdi. Ardından düşman alevlerle cebelleşirken nehri geçti.

⁵⁹ MÖ 339.

⁶⁰ MÖ 4. yüzyılın başlarında özellikle kara ve deniz muharebelerindeki başarılarıyla bilinen Atinalı komutan.

⁶¹ MÖ 1. yüzyılda meşru yönetime karşı isyan edip İspanya'ya gidip kendine ordu kuran ve Roma'ya karşı gerilla stratejisi ile savaşan ünlü Romalı.

⁶² MÖ 4. yüzyılda yaşamış Thebaili devlet adamı ve komutan.

⁶³ MÖ 360'lı yıllar.

3. Quintus Lutatius Catulus⁶⁴ Cimbri kabilesi tarafından püs-kürtüldüğünde tek güvenlik umudu, düşmanın kontrolü atlındaki kıyılarına doğru bir akıntıyı geçmektir. Bunun üzerine, sanki burada ordugâh kurmayı planlıyormuş gibi adamlarını en yakın dağda gösterdi. Sonrasında askerlerine, teçhizatlarını çıkarmamaları, yüklerini yere indirmemeleri ve sancakları ya da saflarını terk etmemeleri yönünde emir verdi. Düşmana verdiği izlenimi daha da güçlendirmek amacıyla, açık alanda birkaç çadır kurulmasını, ateş yakılmasını emretti. Bu esnada bazı adamları bir rampa yaptı, bazıları da odun toplamak üzere açık alanda harekete geçti. Romalıların bu hareketlerinden hiçbir şüphe duymayan Cimbri kabilesi de ordugâh kurmak üzere bir yer seçti ve kamp yapmaları için gerekli olan malzemeleri toplamak üzere en yakın tarlalara dağıldı. Bu şekilde Catulus'a hem nehri geçmesi hem de ordugâhlarına saldırması için bir fırsat vermiş oldular.

4. Kroesos,⁶⁵ Halys Nehri'ni⁶⁶ geçmek için sığ bir yer bulamayınca, teknesi ya da bir köprü yapma imkânı da olmadığı için akıntının üst kısmında ordugâhının ardında bir hendek kazdırmaya başladı ve bu şekilde nehir akıntısını ordusunun arkasına almış oldu.⁶⁷

5. Gnaeus Pompeius, Caesar hemen arkasından seyrettiği için Brundisium'a ulaşıp İtalya'yı terk etme ve savaşı başka bir yere aktarma planları yapıyorken, bazı yollara engeller koydurttu. Dahası kimi yolları, karşılarına duvarlar yaptırarak bloke etti, kimi yolları da siperlerle böldü, bu siperlerin içine sivri kazıklar çaktırdı ve açıldıkları yerleri üzeri toprakla örtülü çalı çırpıyla doldurdu. Limana giden bazı yolları, topladığı kırımları devasa bir öbek şeklinde yığarak korudu. Bu önlemleri aldıktan sonra, sanki şehir üzerinde kontrol sağlamış gibi görünmek gayesiyle surlara birkaç okçu konuşlandırdı, birliklerinin geri kalanını da şehirden çıkarıp nizami bir şekilde gemilere bindirdi. Daha sonra okçular da benzer

64 MÖ 102 yılı konsülü. Marius ile Cermenlere karşı savaştı.

65 MÖ 6. yüzyılda Lidya kralı.

66 Kızılırmak.

67 MÖ 546.

yollardan geri çekildi ve küçük kayıklara binerek Pompeius'a katıldı.⁶⁸

6. Konsül Gaius Duellius,⁶⁹ Syracusae limanı girişinde gerdirilen bir zincir dolayısıyla engellenince bütün askerlerini gemilerinin kış kısmında topladı. Gemileri bu şekilde kış kısmına yatınca bunları, kürekçilere tam kuvvet kürek çekme emri verip tam yol ileri yürüttü. Bu şekilde zincirinin üzerine kalkan gemi burunları ileri hareket etti. Gemilerin burunları zinciri aşınca askerler bu kez burun kısmına baskı yaptı ve ağırlık transferi sayesinde gemiler, zinciri aşmayı başardı.

7. Spartalı Lysander,⁷⁰ Atinalıların limanında⁷¹ bütün donanmasıyla kuşatılmıştı, zira düşmanın gemileri denizin çok dar bir giriş bölgesinden aktığı noktada batırılmıştı. Bunun üzerine Lysander adamlarına, gizli bir şekilde kara çıkmalarını emretti. Daha sonra gemilerini tekerleklerle karadan taşıyıp, yakınlardaki Mounikhia limanına taşıdı.⁷²

8. Quintus Sertorius'un ast komutanı Hirtuleius, İspanya'da iki sarp dağ arasındaki dar bir yolda birkaç kohortuna komuta ettiği sırada büyük bir düşman birliğinin yaklaşmakta olduğunu öğrenince, dağların arasında bir hendek kazdırdı, bunu odunlarla dolu bir rampa ile çevreledikten sonra ateşe verdi ve bu şekilde düşmanın saldırıya geçme şansını ortadan kaldırarak kaçtı.

9. Gaius Iulius Caesar iç savaş esnasında Afranius'a⁷³ karşı birliklerine komuta ediyorken bir ara, tehlike olmadan geri çekilemeyeceği bir duruma düşünce muharebe hattının birinci ve ikinci saflarını, sanki savaş için dizilim almış şekilde silah altında tuttu. Üçüncü safı

68 MÖ 49.

69 MÖ 260 yılında konsül, daha sonra da diktatörlük yapan Romalı, Gaius Dullius.

70 MÖ 5. yüzyılda yaşamış, Atinalılara karşı Sparta donanmasında amirallik yapan kişi.

71 Piraeos Limanı.

72 MÖ 404 yılında.

73 Caesar'a karşı İspanya'da, Petreius ile birlikte savaşan Pompeiusçu komutan.

ise arkada gizlice çalıştırdı ve on beş ayak⁷⁴ derinliğinde bir hendek kazdırdı. Böylece, silahlı askerlerin bulunduğu hat güneş batarken geri çekilebildi.⁷⁵

10. Atinalı Perikles, Peleponnesoslular tarafından dört bir tarafı sarp kayalıklarla çevrili ve sadece iki çıkış yerinin olduğu bir bölgeye püskürtülünce, düşmanı dışarıda bırakmak için bir tarafta büyük genişlikte bir hendek kazdırdı. Diğer tarafta ise, buradan huruç saldırısı yapmak amacıyla büyük bir yol yaptırmaya başladı. Perikles'in ordusunun inşa ettiği hendekten kaçamayacağını düşünen kuşatmacılar yolun bulunduğu tarafa yığıldı. Lakin Perikles, daha önceden hazırlattığı köprüler ile hendeği geçerek, hiçbir zarar görmeden adamlarını kurtardı.⁷⁶

11. Büyük İskender'in en büyük varislerinden biri olan Lysimakhos bir keresinde yüksek bir tepede ordugâh kurmaya karar verdiğinde, adamlarının dikkatsizliği yüzünden daha alçak bir mevkiye ordugâh kurmak durumunda kalmıştı. Düşmanın yüksek mevkiden saldırı yapmasından korkarak, üç siper hattı yaptırdı ve bu hattı bir rampayla çevreledi. Ardından, bütün çadırlarını tek bir siperle çevreleyerek bütün ordugâhını tahkim etti. Düşmanın ilerleyişini bu şekilde kestikten sonra siperleri toprak ve yapraklarla doldurdu ve bu siperlerden geçerek daha yüksek bir mevkiye geçti.

12. Gaius Fonteius Crassus İspanya'da, üç bin adamıyla yem toplamak için yola çıkınca Hasdrubal tarafından zor bir durumda yakalandı. Çok fazla hareketliliğin beklenmediği akşam vakti, planını sadece birinci rütbeden yüzbaşılara anlattıktan sonra düşman devriyelerinin üzerine saldırdı.

13. Lucius Furius, ordusunu sakıncalı bir konuma götürdükten sonra, adamları panikleme sin diye endişesini gizlemeye karar verdi.

74 Bir ayak (*pes*) yaklaşık 29,6 santimetredir.

75 MÖ 49 yılındaki bu olayı Caesar'ın kendi anlatımıyla karşılaştırmak için bkz. *BCiv.* I. 42.

76 MÖ 430 yılında.

Sanki geniş bir daire çizdikten sonra düşmana saldırmayı planlıyormuş gibi rotasını değiştirerek en sonunda yürüyüş hattının gerisine döndü ve ordusunu, adamları olup bitenden habersiz bir şekilde güvenle geri götürdü.

14. Samnit Savaşları⁷⁷ döneminde konsül Cornelius Cossus⁷⁸ düşman tarafından dezavantajlı bir konuma düşürüldüğünde, askerî tribünus⁷⁹ rütbesindeki Publius Decius ona, yakınlardaki bir tepeyi ele geçirmesi için küçük bir birlik göndermesini tavsiye etti ve bu birliğe komuta etme hususunda gönüllü oldu. Bu şekilde, farklı bir konuma yönelen düşman konsülün kaçması için fırsat verdi, lakin Decius'u kuşattı ve ablukaya aldı. Lakin Decius, geceleyin bir huruç saldırısı yapmak suretiyle bu kötü durumdan kaçtı, adamlarını sağ salim kurtardı ve konsülle yeniden bir araya geldi.

15. Kaynaklarda ismi farklı verilen bir adamın icraatıyla aynı şey konsül Atilius Calatinus'un⁸⁰ komutası altında da oldu. Bazılarına göre bu adamın ismi Laberius, bazılarına göre Quintus Caedicius'tu, lakin çoğu kaynak Calpurnius Flamma ismini verir. Flamma, ordunun her tarafını düşmanın işgal ettiği bir vadiye girdiğini görünce konsülden üç yüz asker istedi ve bu isteği yerine getirildi. Orduyu kurtarmak için bu askerleri cesaretlendirdikten sonra hızla vadinin içine doğru yol aldı. Flamma'yı ve askerlerini ezip geçmek için düşman dört bir yandan vadiye indi. Lakin uzun ve şiddetli bir muharebeye girip vakit kaybedince konsüle, ordusunu kurtarması için bir şans vermiş oldular.

77 Romalılar, İtalya'daki komşu ve düşmanları Samnitlere karşı MÖ 4 ve 3. yüzyıllarda üç büyük savaş yürütmüştür.

78 Aynı addaki diğer ünlü Romalı ile karıştırılmaması gereken bu kişi, Aulus Cornelius Cossus Arvina olarak bili ir. Cossus, MÖ 343 yılında konsül seçildi ve I. Samnit Savaşı'nda çarpıştı.

79 Özellikle de halk kesiminden seçilen ve orduda görev yapan subaylar.

80 MÖ 258 ve 254 yılında konsüllük yapan Calatinus, I. Kartaca Savaşı döneminde diktatörlük yapmıştır.

16. Konsül Quintus Minucius'un⁸¹ ordusu, Liguria'daki bir geçide girdiğinde, Caudinum Çatalları⁸² felaketinin⁸³ anısı herkesin zihninde canlanmıştı. Minucius bunun üzerine, vahşi görünüşlerinden ve kaba saba atlarından ötürü pek de önemli görünmeyen Numidialı yardımcı birliklerine, düşmanın elindeki geçit ağzına doğru at sürmelerini emretti. Düşman ilk başta bu saldırıya karşı alarma geçti ve devriyeler konuşlandırdı. Lakin Numidialılar, kendilerini daha çok küçük görmelerini sağlamak için kasıtlı bir şekilde atlarından indi, tuhaf ve gülünç soytarılıklar yaptı. Bunun üzerine barbarlar bu alışılmadık manzara karşısında saflarını bozdu ve kendilerini tamamen bu gösteriden keyif almaya verdiler. Numidialılar bunu fark edince, kademeli bir şekilde yakınlaştı ve atlarını mahmuzlayarak, düşmanın gevşek safları içine saldırdı. Daha sonra da yakınlardaki tarlaları ateşe verdiler. Amaçları, Ligurialıları kendi topraklarını savunmak için geri çekilmeye zorlamaktı. Bu şekilde Romalıların geçidi kapatmasını sağladılar.

17. Müttefikler Savaşı⁸⁴ döneminde Lucius Sulla,⁸⁵ Aesernia yakınlarındaki bir geçitte Duillius'un komutasındaki düşman ordusunun sürpriz saldırısına uğrayınca, bir görüşme yapmayı talep etti, lakin mütareke koşullarında anlaşma yapmayı başaramadı. Buna karşın, düşmanın dikkatsiz olduğunu ve yapılan ateşkesin bir sonucu olarak teyakkuz hâlini bıraktığını fark eden Sulla, geceleyin yürüyüşe geçti. Ardında tek bir trompetçi bıraktı ve bu adama da, nöbet saati borusunu çalmak suretiyle ordu oradaymış gibi yapmasını ve dördüncü nöbet saati başladığında kendisine geri katılmasını emretti. Bu şekilde birliklerini, bütün yükleri ve savaş makineleriyle beraber sağ salım güvenli bir yere götürdü.⁸⁶

81 MÖ 193 yılı konsülü.

82 Güney İtalya'daki Caudinum şehrinde bulunan dar bir geçitten ismini alıyor.

83 MÖ 321 yılında, II. Samnit Savaşı'nda Roma ordusu bu dar geçitte sıkışmış ve teslim olmak zorunda kalmıştı.

84 Roma'nın İtalya'daki müttefikleriyle giriştiği savaş, MÖ 91-88.

85 Ünlü Romalı komutan ve diktatör.

86 MÖ 90.

18. Yine Sulla, Mithdirates'in komutanı Arkhelaos'a karşı Kapadokya'da savaşıyorken, arazi koşulları ve düşmanın niceliği yüzünden büyük zorluklar yaşayınca barış yapılmasını teklif etti. Sonra, düşmanının teyakkuz hâlini bozan ateşkes döneminin getirdiği fırsattan istifade ederek, Arkhelaos'un elinden kaçtı gitti.

19. Hannibal'in kardeşi Hasdrubal, düşmanın giriş tarafını tuttuğu bir geçitten çıkamayınca, Claudius Nero ile müzakere başlattı ve eğer gitmesine izin verilirse İspanya'dan ayrılacağına söz verdi. Daha sonra, anlaşma şartları üzerinde kelime oyunları yapmak suretiyle müzakereleri günlerce uzattı ve bütün bu zamanda birliklerini öylesine dar patikalardan geçirdi ki Romalılar bunları küçümsedi. En sonunda kendisi de geri kalan ve hafif tertibatlı birlikleriyle kolayca kaçtı.

20. Marcus Crassus, Spartaküs'ün birlikleri etrafında bir hendek kazdığında Spartaküs geceleyin bu hendeği tutsak cesetleri ve hayvan leşleriyle doldurdu ve bu şekilde hendeğin üzerinden geçip gitti.⁸⁷

21. Yine Spartaküs, Vezüv'de dağın en sarp ve en korunmasız bölgesinde kuşatıldığında, ağaçlardan sepetçi söğüdü ve halatlar yaptırdı. Bu halatlarla aşağı inerek sadece kaçmış olmadı ayrıca başka bir bölgede belirerek Clodius'u⁸⁸ öylesine dehşete düşürdü ki birçok kohort sadece 74 gladyatörlük bir birlikten korkup kaçtı.⁸⁹

22. Yine Spartaküs, prokonsül Publius Varinius'un birlikleri tarafından kuşatılınca, ordugâhın kapısının önünde kısa aralıklarla kazık çaktırdı. Daha sonra, kıyafet giydirdiği ve silahlarla donattığı cesetleri bu kazıklara bağlayınca, uzaktan bakıldığında orada nöbetçiler varmış gibi görülmesini sağladı, ayrıca bütün ordugâhta ateş yaktırdı. Düşmanları bu görüntüyle kandırarak, geceleyin sessiz bir şekilde birliklerini ordugâhtan çıkardı.

87 MÖ 71.

88 Gaius Claudius Glaber, MÖ 73'te Spartaküs isyanı patlak verdiğinde köle ordusuna karşı gönderilen ilk birliklerden birinin başındaydı.

89 Karşılaştırma için bkz. *Crass.* 9; *Flor.* III. 20.

23. Spartalıların komutanı Brasidas, kendisine karşı sayısal üstünlük sağlamış Atinalılar tarafından Amphipolis yakınlarında sürpriz bir saldırıya uğrayınca, kuşatmacıların hattını daha da uzatarak düşman saflarının sıklığını azaltmak amacıyla bilerek kuşatma altına girdi. Daha sonra, düşman hattının en zayıf olduğu bölgeden saldırıya geçip kurtulmuş oldu.

24. Iphikrates Trakya'da savaştığı dönemde bir keresinde ordugâhını düşük bir mevkiye kurmuştu. Gözcüleri vasıtasıyla yakınlardaki bir tepenin düşman kontrolü altında olduğunu ve bu tepeden inen tek bir yolun kendisi ve adamlarını yok etmek için kullanabileceğini öğrenince, geceleyin ordugâhta az sayıda adam bıraktı ve bunlara birçok yerde ateş yakmalarını emretti. Daha sonra birliklerine komuta edip yukarıda bahsedilen yolun etrafına konuşlandırarak barbarların buradan geçmesini bekledi. Bu şekilde yaparak, arazi konusunda yaşadığı dezavantajını düşmana yığdı, ordusunun bir kısmı düşman artçı birliğini yok etti, diğer bir kısmı da ordugâhlarını ele geçirdi.

25. Kral Dareios,⁹⁰ İskitleri kandırmak amacıyla ordugâhtan çıkarırken gerisinde birçok köpek ve eşek bıraktı. Düşman köpek havlamalarını ve eşek anırmalarını duyunca, Dareios'un hâlâ ordugâhta olduğunu sandı.⁹¹

26. Ligurialılar, Romalıları yukarıda anlatılan türde kandırmak amacıyla farklı bölgelerde ağaçlara yularlı boğalar bağladı. Bu şekilde bağlanan hayvanlar aralıksız bir şekilde böğürünce Ligurialıların hâlen orada kaldığı yönünde bir izlenim yarattı.

27. Hanno, düşman tarafından kuşatılınca, bir huruç saldırısı yapmak için en iyi noktayı seçti ve buraya yanıcı malzemeler yığarak bölgeyi ateşe verdi. Ardından düşman diğer çıkışları korumak için geri çekilince adamlarıyla doğrudan ateşin üzerine yürüdü ve onlara, kalkanlarıyla yüzlerini, kıyafetleriyle de ayaklarını korumalarını emretti.

90 Pers kralı Büyük (I.) Dareios.

91 MÖ 513 yılında.

28. Bir keresinde Hannibal arazi şartları, erzak eksikliği ve Fabius Maximus'un yakın takibi dolayısıyla çok zor bir duruma düşmüştü. Bunun üzerine, inek boynuzlarına ateşe verdikleri çıra demetleri bağlattı ve geceleyin bu hayvanları salıverdi. Alevler rüzgârın da etkisiyle yayılınca panikleyen inekler, ileri sürüldükleri dağların üzerinde oraya buraya çılgın bir şekilde koşuşturdu. Bu müthiş manzaraya şahitlik eden Romalılar ilk önce bir mucize meydana geldi diye düşündü. Lakin daha sonrasında gözcüler gerçekten ne olduğunu bildirince Fabius, bir pusu kurulmasından korkarak adamlarını ordugâhta tuttu. Bu sırada Kartacalı barbarlar hiçbir engelle karşılaşmadan ordugâhtan çıkıp yola koyuldu.⁹²

VI. Yürüyüş sırasında nasıl pusu kurar ya da kurulan pusudan nasıl sağlam çıkarsın?

1. Fulvius Nobilior, Samnium bölgesinden Lucania'ya ordusunu götürdüğünde ve firarilerden, düşmanın ordusunun artçı birliğine saldırma niyeti olduğunu öğrendiğinde, en cesur lejyonuna önden gitmesini, yük konvoyunun da arkadan takip etmesini emretti. Bunu muhteşem bir fırsat olarak gören düşman yük konvoyunu yağmalamaya başladı. Ardından Fulvius, yukarıda sözü edilen lejyonun beş kohortunu yolun sağ tarafına, beş kohortunu da sol tarafına dizdi. Düşman yağma yapma amacıyla harekete geçtiği vakit Fulvius, askerlerini her iki kanada da konuşlandırarak düşmanın üzerine kapandı ve onları imha etti.

2. Fulvius Nobilior bir keresinde yürüyüş yaptığı sırada artçı birliğine yapılan düşman saldırısıyla büyük sıkıntıya uğradı. Yolunun karşısında, geçişi engelleyecek kadar büyük olmayan bir nehir akıyordu, fakat akıntının hızı gecikme yaratabilirdi. Nobilior, düşmanın, az sayıdaki birliğini küçük görerek daha cesur bir şekilde takibe geçmesi amacıyla nehrin beri tarafında bir lejyonunu gizlenir hâlde konuşlandırdı. Gerçekten de olaylar beklediği gibi cereyan edince, bu amaç doğrultusunda konuşlandırılan lejyon pusu kurup düşmana hücum etti ve bütün düşman birliklerini yok etti.

92 MÖ 217 yılında. Karşılaştırma için bkz. Liv. XXII. 16-17; *Hann.* 14-15.

3. Iphikrates Trakya'da arazi şartları dolayısıyla kurmak durumunda kaldığı uzun bir dizilimle ordusunu yürütüyorken düşmanın, ordusunun arkasından saldırmayı planladığı yönünde kendisine istihbarat geldi. Bunun üzerine bazı taburlarının her iki kanada çekilerek durmasını, kalan birliklerin de yürüyüşlerini hızlandırıp kaçmasını emretti. Öte yandan, hareket hâlindeki bütün ordusu içinden en iyi adamlarını seçti. Düşman, gelişigüzel bir şekilde yağmaya başlayıp da tam anlamıyla bitkin düşünce, çok daha diri ve nizami durumdaki adamlarıyla hücumla kalktı, düşmanı püskürttü ve elde ettikleri ganimeti onlardan geri aldı.⁹³

4. Roma ordusu Litana ormanından geçeceği sırada Boii kabilesi, ağaçları köklerinden kesti, fakat ağaçlar, itilmediği müddetçe ayakta kalabilecek şekilde kesilmişti. Sonrasında Boii kabilesi ormanın diğer ucunda saklandı ve Romalılar ormana girince, en yakındaki ağaçları devirmek suretiyle daha uzaktaki ağaçların da yıkılmasını sağladı. Bu şekilde Romalıları büyük bir telaşa ve karmaşaya sürükleyip düşmanlarının büyük bir kısmını yok ettiler.⁹⁴

VII. Sahip olmadığın şeyleri nasıl gizler ya da bunların yerini nasıl doldurursun?

1. Lucius Caecilius Metellus,⁹⁵ fillerini nakletmek için elinde gemi olmayınca, büyük şarap fıçılarını birbirine bağladı, üzerini ahşapla döşedikten sonra filleri bunların üzerine çıkarttı ve hayvanları bu şekilde Sicilya Boğazı'ndan karşıya geçirdi.

2. Hannibal bir keresinde fillerini, son derece derin bir akıntıdan karşıya geçiremedi. Elinde ne gemi ne de gemi yapmak için malzeme vardı. Bunun üzerine adamlarından birine, en vahşi fili kulağının altından yaralamasını ve daha sonra akıntının karşısına yüzerek geçtikten sonra hızla kaçmasını emretti. Öfkeden deliye dönen ve kendisine acı veren bu adamı kovalamak isteyen fil,

93 MÖ 389 yılında. Karşılaştırma için bkz. *Strat.* III. IX. 49, 54.

94 MÖ 216 yılında. Karşılaştırma için bkz. *Liv.* XXIII. 24.

95 MÖ 251 ve 247 yıllarında konsül olan Metellus daha sonra diktatörlük de yapmıştır.

yüzerek karşıya geçti ve bu şekilde diğer fillerin de aynı şeyi yapması için örnek oldu.⁹⁶

3. Kartacalı amiraller filolarını donatma talimatı aldığı anda, ellerinde çalı olmadığı için kadınların saçlarını keserek bunları halat takımı yapmakta kullandı.

4. Massilialılar ve Rodoslular da aynı şeyi yapmıştı.

5. Marcus Antonius Mutina'dan kaçtığı zaman adamlarına kalkan olarak kullanmaları için ağaç kabukları vermişti.⁹⁷

6. Spartaküs ve adamları, sepetçi söğüdünden yapılmış, üzeri hayvan derisiyle kaplı kalkanlar kullanmıştı.⁹⁸

7. Kanımca, Makedon kralı Büyük İskender'in çok bilinen bir icraatını anlatmak için burası uygun bir yerdir. Afrika'daki çöl yollarından ilerlerken, adamlarıyla birlikte son derece zor bir durum olan susuzluk yaşıyordu. Bir asker miğferi içinde ona bir miktar su getirince İskender suyu herkesin gözü önünde yere döktü. Bu şekilde kendisini dizginleyerek adamlarına, suyu onlarla paylaşmaktan daha iyi bir örnek oldu.⁹⁹

VIII. Düşmanın dikkatini nasıl bozarsın?

1. Coriolanus,¹⁰⁰ mahkûm edildikten sonra yaşadığı utancın intikamını bir savaş çıkararak almak isteyince, bir kargaşa ve düzensizlik ortamı yaratmak ve dolayısıyla da Romalıların uyumunu bozmak amacıyla *patricius*ların¹⁰¹ bazı arazilere yerleşmesini önlemiş, pleblerin¹⁰² arsalarını da yaktırmış ve yağmalatmıştı.¹⁰³

96 MÖ 218 yılında yaşanan bu olayı karşılaştırmak için bkz. *Liv.* XXI. XXVIII. 5-12.

97 MÖ 43'te.

98 MÖ 73'te.

99 İskender'in MÖ 332-331 yıllarındaki çöl geçişinde yaşanan bu olay için ayrıca bkz. *Strat.* IV. III. 25.

100 MÖ 5. yüzyılda yaşamış efsanevi Romalı.

101 Aristokratlar.

102 Halk kesimi.

103 MÖ 489 yılında yaşanan bu olay için ayrıca bkz. *Liv.* II. XXXIX. 5-8.

2. Hannibal, Romalı Fabius'a karşı erdem ya da savaş sanatı konusunda denk olamayınca, rakibini onursuzlukla lekelemek için ona ait arsalarla el sürmeyip bütün diğer toprakları yerle bir etti. Bu saldırıya karşılık Fabius, bütün mal mülkünü senatoya devretti ve bu şekilde Romalıların, onurundan şüphe duymasını engelledi.

3. Fabius Maximus'un beşinci kez konsül olduğu yıl Galyalılar, Umbrialılar, Etrüskler ve Samnitler Roma halkına güçlerini birleştirdi. Fabius bu kabilelere karşı ilk başta, Apeninlerin ötesindeki Sentinum bölgesinde tahkimli bir ordugâh kurdu. Daha sonra, Roma şehrini koruyan Fulvius ve Postumius'a mektup yazarak onlara, birlikleriyle beraber Clusium'a gitme emri verdi. Bu komutanlar emre itaat edince Etrüskler ve Umbrialılar kendi topraklarını savunmak üzere geri çekilirken Fabius ve mevkidaşı Decius saldırıya geçip, Samnitlerin ve Galyalıların kalan birliklerini ortadan kaldırdı.¹⁰⁴

4. Sabinler¹⁰⁵ büyük bir ordu toplayıp, kendi topraklarını terk edip Romalıların topraklarını işgal edince Manius Curius¹⁰⁶ bunlara karşı gizli yollardan gidecek bir ordu gönderdi. Bu ordu Sabinlerin topraklarını ve köylerini yerle bir edip farklı bölgelerde ateşe verdi. Sabinler, kendi ülkelerinin yok edilmesini önlemek için geri çekilmek zorunda kaldı. Lakin Curius, korunmasız kalan Sabin topraklarını yerle bir etti, ordularını hiçbir çatışmaya girmeye gerek kalmadan püskürttü ve sonrasında da paramparça ederek yok etti.

5. Titus Didius¹⁰⁷ bir keresinde, çok fazla askeri olmadığından dolayı güvensizlik yaşıyor olsa da, gelmesini beklediği bazı lejyonların umuduyla savaşmaya devam etti. Düşmanın bu lejyonlara saldırmayı planladığını duyunca askerî bir kurul topladı ve kurmaylarına savaş girmeye hazırlanmalarını ve savaş tutsaklarını kasıtlı bir şekilde göz ardı etmelerini emretti. Bunun sonucunda tutsakların bir kısmı kaçtı ve akranlarına, bir savaş başlayacağı haberini verdi. Muharebe

104 MÖ 295'te.

105 Orta İtalya'da yaşayan Romalılara komşu topluluk.

106 Rivayete göre doğduğu vakit ağzında dişi olan ve bu yüzden "Dentatus/Dişli" ismi alan, MÖ 3. yüzyılda yaşamış Romalı devlet adamı ve komutan.

107 MÖ 98 konsülü. İspanya ve Balkanlar bölgesinde askerî başarılar elde etmiştir.

yaşanması beklenirken gücünü bölmek istemeyen düşman, pusuya yattıkları lejyonlara saldırma planından vazgeçti. Böylelikle lejyonlar hiçbir engelle karşılaşmadan sağ salim Didius'un ordugâhına ulaştı.

6. Kartaca Savaşlarında bazı şehirler Romalılara sırt çevirip Kartacalılara destek vermekte karar kılmıştı, lakin ayaklanma çıkarmadan önce, daha önceden verdikleri rehineleri geri alma isteğiyle, Romalı elçilerin gelip bastırması gereken komşuları arasında bir ayaklanma çıkmış gibi yaptılar. Romalılar bu elçileri gönderdiğinde söz konusu şehirler bu insanları, yeminlerini çiğneyerek alıkoymuş ve kendi rehineleri geri alana dek de salıvermedi.

7. Kartacalıların yenilgisinden sonra kral Antiokhos,¹⁰⁸ Hannibal'i kendi korumasına aldı ve onun Romalılara karşı verdiği tavsiyelerden faydalandı. Antiokhos'a Romalı elçiler gönderildiğinde Hannibal ile sık sık görüşme yaptılar ve bu şekilde kralın, savaş konusundaki kıvrak zekası ve deneyimleri dolayısıyla son derece memnun olduğu ve faydalandığı Hannibal'den şüphe duymasını sağladılar.¹⁰⁹

8. Quintus Metellus, Iugurtha'ya¹¹⁰ karşı savaşıyorken, ihanet ederek kralı kendi eline düşürmesi için gönderilen elçilere rüşvet verdi. Başka elçiler de gelince aynı şeyi yaptı; üçüncü elçi heyetinde de aynı şeyi uyguladı. Fakat Iugurtha'yı tutsak etme girişimleri pek başarılı olmadı, çünkü Metellus kralı diri ele geçirmek istiyordu. Buna karşın aslında büyük bir başarı sağlamıştı, çünkü kralın dostlarına gönderdiği mektupları yakalanınca kral bütün bu adamları cezalandırdı ve etrafında hiçbir danışmanı kalmayınca gelecekte hiçbir arkadaş edinemedi.

9. Gaius Iulius Caesar bir keresinde, su toplaması için gönderilen bir rakip asker yakalamış ve ondan, Afranius ve Petreius'un geceleyin ordugâhı bozup yola çıkacağını öğrenmişti. Kendi adamlarını endişelendirmeden düşmanın planını bozmak amacıyla akşamın ilk saatlerinde ordugâh bozma borusunun çalınmasını emretti ve yük

108 Seleukos kralı III. Antiokhos.

109 MÖ 192 yılında. Ayrıca bkz. *Liv.* XXXV. 14.

110 MÖ 2. yüzyılın son çeyreğinde, Afrikalı Numidia kavmi'nin kralı.

katırlarının düşman ordugâhından büyük bir gürültüyle geçmesini emretti. Caesar'ın ordugâhını bozduğunu düşünen rakipleri, tam da istediği gibi, oldukları yerde kaldılar.

10. Scipio Africanus bir keresinde, takviye kuvvetleri ve erzak konvoyu Hannibal'e gidiyorken, bunların yolunu kesmek amacıyla Minucius Thermus'u önden göndermiş ve destek vermek amacıyla bizzat kendisi de olay yerine gitmişti.

11. Afrikalılar, Syracusae tiranı Dionysios'a¹¹¹ saldırmak için çok sayıda birlikle Sicilya'ya geçmeyi planlıyorken, tiran birçok yerde müstahkem mevziler tesis etti ve buradaki müdafilere, düşman saldırılarına karşı savunma yapma, geri çekildiklerinde de gizlice Syracusae'ya dönme emri verdi. Afrikalılar, içinde garnizonları olan ele geçirilmiş kaleleri işgal etmeye mecbur kalınca Dionysios, rakibinin ordusunu istediği sayıya düşürüp neredeyse eşit duruma geleerek saldırıya geçti ve düşmanını yenilgiye uğrattı. Kendi birliklerini toplamış, düşmanın ordularını da dağıtmıştı.¹¹²

12. Spartalı Agesilaos, Tissaphernes¹¹³ karşısında savaşıyorken, süvari konusunda güçlü bir düşmana karşı dağlık bir bölgede çarpışacakmış gibi Karya'ya¹¹⁴ doğru gitme numarası yaptı. Bu amacını belli edince ve Tissaphernes'i Karya'ya çekince, düşman krallığının başkenti Lidya'yı işgal etti ve orada yetki sahibi olan herkesi yendikten sonra kralın hazinesine el koydu.¹¹⁵

IX. Askerlerin ayaklanmalarını nasıl bastırırsın?

1. Konsül Aulus Manlius, askerlerinin ev sahiplerini öldürüp mal mülklerine el koymak amacıyla Campania'daki¹¹⁶ kışlarında bir komplo kurduğu öğrenince, askerlerin bir sonraki dönem de aynı

111 Sicilya'nın doğusunda bir Yunan kolonisi olarak kurulan Syracusae şehri uzun süre tiranlar tarafından yönetildi. Buradaki tiran, I. Dioynsios'tur.

112 MÖ 396 yılındaki bu olayı karşılaştırmak için bkz. *Strat.* V. II. 9.

113 Perslerin Lidya ve Karya satrabı.

114 Kabaca günümüz Muğla bölgesi.

115 MÖ 395 yılında. Ayrıca bkz. *Hell.* III. IV. 20.

116 Güney İtalya bölgesi.

yerde kışlayacağı yönünde bir haber yaydı. Komplocuların planlarını bu şekilde ertelemelerini sağladı ve Campania'yı tehlikeden kurtardı, ayrıca eline fırsat geçer geçmez, suçluları cezalandırdı.

2. Lucius Sulla bir keresinde Roma lejyonları tehlikeli bir ayaklanma başlatınca, çılgına dönen askerlerini becerikli bir şekilde sakinleştirdi: Derhal, düşmanın çok yakınlar geldiği yönünde bir açıklama yapılmasını, askerleri silah altına çağıran subayların avazı çıktığı kadar bağırmasını ve trompetlerin çalınmasını emretmişti. Bütün birliklerini işte bu şekilde düşmana karşı birleştirerek, ayaklanmayı bastırılmış oldu.

3. Mediolanum¹¹⁷ meclisi Pompeius'un birlikleri tarafından katledilince, sadece suçluları çağırırsa bir ayaklanma çıkmasından korkan Pompeius, diğerleri arasına serpiştirilecek bazı masum insanlar çağırdı. Bu şekilde suçlular daha az korku duyarak ortaya çıktı, çünkü tek hedef onlar olmamıştı ve herhangi bir kusurlarından ötürü çağrılmışlar gibi görünmüyordu. Öte yandan suçsuz olanlar, suçluları gözetim altında tuttu ki bunlar kaçıp, masum insanları boşu boşuna lekelemesin.

4. Gaius Iulius Caesar'ın bazı lejyonları, kendi komutanlarını öldürme tehdidinde bulunabilecek kadar ciddi bir ayaklanma çıkarınca Caesar 'bu korkusunu gizledi ve katı bir yüz ifadesi takınıp doğrudan askerlerine giderek, bu yönde talepte bulunanları memnuniyetle ordudan çıkardı. Lakin bu adamlar kısa süre sonra pişman olup komutanlarından özür dilese ve gelecekte ona çok daha büyük bir sadakat gösterme yemini etse de, kısa süre sonra terhis edildi.¹¹⁸

X. Hiç yeri ve vakti değilken savaşa girilmesi istenirse bunu nasıl geri çevirirsin?

1. Quintus Sertorius, edindiği deneyimlerle bütün Roma ordusuna denk olamayacağını öğrenince, paldır küldür savaşmak isteyen

¹¹⁷ Milano.

¹¹⁸ MÖ 47 yılında iç savaş esnasında yaşanan bu olayla ilgili ayrıca bkz. *Iul.* 70; *B Civ.* II. 92.

barbarlara bunu kanıtlamak için biri oldukça güçlü diğeri çelimsiz iki at getirdi. Daha sonra yine biri gürbüz diğeri zayıf iki genç getirdi. Daha güçlü gence, çelimsiz atın bütün kuyruğunu çekmesi, zayıf gence de güçlü atın yelesini tek tek çekmesi emredildi. Sonra, zayıf genç kendisine emredileni yapmayı başarıp güçlü genç zayıf atın kuyruğuyla mücadelesini bitiremeyince Sertorius şöyle dedi: “Size bu şekilde, Roma ordusundaki kohortların doğasını gösterdim, askerlerim. Onlar, kendilerine bir bütün hâlinde saldıran kim olursa olsun yenilmezdir. Fakat onlara parça parça saldıran olursa yenilir ve parçalanırlar.”¹¹⁹

2. Sertorius, adamlarının aceleci bir şekilde savaşa girme işareti verilmesini istediğini görünce, düşmanla çarpışmaya girmezlerse emirlere itaat etmeme tehlikesine gireceklerini düşünerek, bir süvari taburunun düşmana taciz saldırısı yapmak üzere ilerlemesini emretti. Bu birlikler zorluklarla karşılaştınca, başka birliklerini de onları kurtarmak üzere gönderdi ve bütün adamlarını kurtardı. Bu şekilde adamlarının istediği muharebenin sonucu ne olacaktı, güvenli ve hiçbir zarar görmeden göstermiş oldu.¹²⁰

3. Spartalı Agesialos Thebaililere karşı savaşıyorken, bir nehrin kıyısında ordugâh kurdu. Düşman birliklerinin sayıca kendisinden çok üstün olduğunun farkındaydı ve bu yüzden adamlarının savaşa girmek istemesini engellemek istiyordu. Bu doğrultuda, tanrıların kendisine yüksek bir mevkide savaşa girmesini emrettiğini açıkladı ve nehir kıyısında küçük bir muhafız birliği bırakarak tepelere çekildi. Thebaililer bunu bir korku işareti olarak görerek nehri geçti, kendisine karşı koyan birliği kolayca püskürttü ve geri kalan yol boyunca çok fazla istekli bir şekilde takibe geçince, arazi koşulları dolayısıyla, kendilerinden sayıca az bir kuvvet tarafından yenilgiye uğratıldı.

4. Dacialıların komutanı Scorylo, Roma halkının iç savaşlarla bölündüğünü biliyor olmasına karşın yine de Roma'ya karşı hiçbir şey denememesi gerektiğini düşünüyordu, çünkü bir dış savaş onları

119 Bu olayla ilgili ayrıca bkz. *Val. Max.* VII. III. 6; *Sert.* 16.

120 MÖ 369 yılında. Ayrıca bkz. *Strat.* II. I. 27.

birleştirebilirdi. Bu yüzden, halkının önünde iki köpeği dövüştürdü, bunlar birbiriyle amansız bir mücadele ederken karşılına bir kurt çıkardı. Köpekler derhal birbirlerine karşı hiddetlerini bırakıp kurda saldırdı. Bu örnekle Scorylo barbarların, ancak Romalıların işine gelecek bir eyleme geçmesini önledi.

XI. Ordunun muharebeye girme şevkini nasıl artırırısın?

1. Konsüller Marcus Fabius ve Gnaeus Manlius'un Etrüsklere karşı savaştığı dönemde Romalı askerler, savaşa girmemek için bir ayaklanma çıkarınca konsüller geciktirme taktiği uyguluyormuş gibi yaptı. En sonunda, düşmanların sürekli kendileriyle alay etmesinden bıkan Romalılar artık savaşa girmeyi istedi ve bu savaştan galip geleceğine yemin etti.¹²¹

2. Fulvius Nobilior, elde ettikleri başarıyla coşan Samnitlerin büyük ordusuna karşı küçük bir birlikle saldırmanın gerekliliğine inanarak düşmanın bir lejyonuna, ihanet etmesi için rüşvet vermiş gibi yaptı. Bu söylentiye duyulan inancı güçlendirmek için, tribunuslara, birinci rütbedekilere ve yüzbaşılara, hainlere hemen ödeme yapılması için ellerindeki bütün parayı, altını ya da gümüşü vermelemini emretti. Zafer kazandıklarında, bu amaç doğrultusunda para veren herkese birçok hediye dağıtacağına söz verdi. Bu güvencesi Romalılar arasında öyle bir şevk ve güven yarattı ki hemen muharebeye girdiler ve müthiş bir zafer kazandılar.

3. Gaius Iulius Caesar, Cermenlere ve kralları Ariovistus'a karşı savaşağı zaman, adamları panikleyince onları bir araya topladı ve savaş kurulunda, sadece X. Lejyonun kendisine hizmet etmesini teklif etti. Böyle yaparak, o lejyondaki adamları cesaretlendirdi, diğerleri de cesaretlerinin diğerlerinden daha düşük olduğunu düşünüp kendinden utandı.¹²²

4. Quintus Fabius Maximus, Romalıların sahip olduğu bağımsızlık ruhunun kendilerine karşı yapılan hakaretlerle canlandığını iyi

121 MÖ 480 yılında. Ayrıca bkz. Liv. II. XLIII. 11 – XLV.

122 Ayrıca bkz. *BGall.* I. XXXIX. 7, XL. 1.

bildiğinden ve Kartacalıların doğru ya da mantıklı bir şey yapmasını beklemediğinden, barış anlaşması koşullarını tartışmak için Kartaca'ya elçiler gönderdi. Elçiler, adaletsiz ve küstahlık dolu tekliflerle geri dönmünce Roma ordusu savaşa girmek için can atmaya başladı.¹²³

5. Spartalıların komutanı Ageşilaos, müttefiklik bağları olduğu Orkhomenos şehri yakınlarında ordugâh kurduğunda birçok askerinin değerli mallarını tahkimatların içine gömdüğünü öğrenince kasabalılara, askerlerine ait hiçbir şeye el sürmemelerini emretti. Amacı askerlerinin, bütün mal mülklerinin güvende olduğunu hissedince daha büyük bir cesaretle savaşmasını sağlamaktı.

6. Thebaililerin komutanı Epaminondas¹²⁴ bir keresinde Spartalılarla savaşa gireceğinde şu şekilde davrandı: Adamları sadece güçlerini sergilemekle kalmayıp ayrıca duygularından da güç alsın diye, savaş kurulunda Spartalıların, zafer kazanmaları durumunda bütün erkekleri katletme, öldürülenlerin karı ve çocuklarını da esarete sürüklenme ve Thebai'yi yerle bir etme kararı aldığını açıkladı. Bu açıklamayla Thebaililer öylesine hiddetlendi ki daha ilk çarpışmada Spartalıları yendiler.

7. Spartalıların komutanı Leotykhidas, müttefiklerinin¹²⁵ muzaffer olduğu gün bir deniz muharebesine girecekken, bu durumdan haberi olmasa da yine de, zafer haberi aldığına dair açıklama yaptı. Bu şekilde yaparak, adamlarının çarpışmaya girme konusunda daha kararlı olmasını amaçladı.¹²⁵

8. Aulus Postumius,¹²⁶ Latinlere karşı çarpışırken muharebede at üzerinde iki tane genç görünce, bunların Castor ve Pollux¹²⁷ olduğunu söyleyerek adamlarının düşmekte olan moral motivasyonunu artırdı ve bu şekilde onların muharebeye geri dönmesini sağladı.

123 MÖ 217-203.

124 Thebai'yi başarılı bir konuma getiren ve Sparta'ya karşı savaşırken ölen komutan.

125 MÖ 479'da.

126 Latinlere karşı savaşan Romalı devlet adamı ve komutan.

127 Yunan ve Roma mitolojilerinde çok bilinen ikiz kardeşler.

9. Spartalı Arkhidamos,¹²⁸ Arcadialılara karşı savaşırken ordugâhına silahlar yerleştirdi ve atların geceleyin bu silahların etrafında gizlice yürütülmesini emretti. Sabahleyin at izlerini göstererek, Castor ve Pollux'un ordugâhta at sürdüğünü iddia etti ve muharebede kendilerine yardım edeceklerine dair adamlarını ikna etti.

10. Atinalıların komutanı Perikles bir keresinde muharebeye girmek üzereyken, her iki orduyu da görebileceği son derece yoğun ve karanlık, el değmemiş ve Baba Pluton'a adanmış bir ağaçlık fark edince, sandaletleri, erguvan renkli kıyafetleri ve dalgalı saçlarıyla muhteşem görünen muazzam cüsseli bir adam seçti ve onu, pırıl pırıl parlayan beyaz atların çektiği bir arabaya yerleştirdi. Bu adama, savaş işareti verildiğinde at arabasını sürmesi, Perikles'i ismiyle çağırması ve tanrıların Atinalılara yardım ettiğini ilan ederek onu cesaretlendirmesi emredildi. Sonuç olarak düşman, neredeyse tek bir mızrak bile atmadan döndü ve kaçtı.

11. Lucius Sulla, askerlerinin savaşmaya tam anlamıyla hazır olması için, tanrılar kendisine gelecek hakkında bilgi vermiş gibi yaptı. Çarpışmaya girmeden önce yaptığı son şey, Delphoi'den¹²⁹ aldığı küçük bir simgeye bütün ordusunun önünde tapınmak ve dua etmek oldu. Bu simgeye, vaat edilen zaferi hızla getirmesi için yalvardı.

12. Gaius Marius, Suriye'den yanına aldığı bazı kahinelerden, gelecekteki savaşların sonucunu önceden öğrenmiş gibi yapmıştı.

13. Quintus Sertorius, mantıklı ve makul kişiler olmayan barbarları, Lusitania'dan beyaz renkli muhteşem bir geyiği götürmek için kullandı ve bu geyikten, yapılması ya da yapılmaması gereken şeyleri önceden öğrendiğini iddia etti. Böyle yaparak barbarları, sanki tanrılardan esin almış gibi bütün emirlerine itaat göstermeye ikna etmeyi hedefledi. Bu türden bir savaş hilesi sadece, cahil diye gördüklerimiz değil daha ziyade, tanrılar bir şeyler söylemiş gibi üçkağıtçılık yapan kişiler tarafından da kullanılır.

128 MÖ 5. yüzyılda Sparta kralı.

129 Yunanistan'da bulunan kehanet merkezi.

14. Büyük İskender bir keresinde, kurban kesmek üzereyken, rahibin kurbanın iç organlarının altına koymak üzere olduğu elinin üzerine bazı şeyler yazdı. Bu yazılar, İskender'in zafer kazanacağını gösteriyordu. Kurbandan çıkarılan ve üzerinden daha buhar çıkan karaciğerde bu yazıların harfleri görülünce ve kral bunu adamlarına gösterince, askerlerinin motivasyonu arttı, çünkü tanrıların ona kesin bir zafer verdiğini düşünmüşlerdi.

15. Eumenes, Galyalılarla savaşa girmek üzereyken aynı şeyi kahin Sudines de yapmıştı.

16. Thebaili Epaminondas, Spartalılara karşı savaştığı sırada, dinî bir hassasiyet yaratmak suretiyle askerlerinin özgüvenini artırması gerektiğini düşünerek, gece vakti tapınakların süslerine konulan silahları yerinden çıkardı ve muharebede bizzat yardımcı olsunlar diye tanrıların yürüyüş esnasında onlarla birlikte olduğuna askerlerini inandırdı.

17. Spartalı Agesilaos bir keresinde bir miktar Pers ele geçirdi. Üniforma giydikleri zaman bu insanların dış görünüşü müthiş bir korku yaratıyordu. Agesilaos bu tutsakların üstünü çıkardı ve narin beyaz bedenleri dolayısıyla küçümseyebilecekleri gayesiyle onları askerlerine gösterdi.

18. Syracusae tiranı Gelo, Kartacalılara karşı savaştığı dönemde birçok tutsak ele geçirmişti. Bunların en zayıflarını, özellikle de yardımcı birliklerdeki siyah tenli olanlarını çırılçıplak soydu ve onları askerlerinin önüne çıkardı. Böylece adamlarını, düşmanlarını küçümseyebilecekleri hususunda ikna etti.

19. Pers kralı Kyros,¹³⁰ adamlarının moral motivasyonunu artırma isteğiyle onları, bütün bir gün boyunca müthiş yorucu bir iş olan ağaç kesme işinde kullandı. Sonraki gün onlara müthiş bir ziyafet çekti ve hangisini daha çok sevdiklerini sordu. Adamları "ziyafet" cevabını verince kral şöyle söyledi: "Ziyafete ulaşabildiysek bunun tek sebebi ilk başta çektiğimiz zahmettir. Eğer Medes¹³¹ topraklarını

130 MÖ 559-530 yılları arasında Pers kralı Büyük (II.) Kyros.

131 Kabaca İran'ın batı ve kuzeyi.

fethetmezseniz, özgür ve mutlu olamazsınız.” Bu şekilde, adamlarının savaş şevkini artırdı.

20. Lucius Sulla, Mithridates’in ast komutanı Arkhelaos’a karşı savaşında adamlarının, Piraeus’ta muharebeye girmek istemediğini fark etti. Askerlerine bazı yorucu işler vererek onları, artık kendi kendilerine savaşa girme işaretinin verilmesini isteyecekleri bir raddeye getirmiş oldu.

21. Fabius Maximus, gemilere bel bağlamaları sonucunda askerlerinin daha az kararlılıkla savaşmasından korkarak, bunlara geri dönme şansını ortadan kaldırmak için muharebe başlamadan önce gemilerin yakılmasını emretti.

XII. Olumsuz alametler dolayısıyla askerlerde oluşan korkuyu nasıl bertaraf edersin?

1. Scipio, ordusunu İtalya’dan Afrika’ya geçirdikten sonra, karaya çıktığı anda tökezledi. Askerlerinin bu durum karşısında donakaldığını görünce, metin ve mağrur bir tavırla bu endişe verici durumu şöyle söyleyerek bir cesaret kaynağına çevirdi: “Beni tebrik edin, askerlerim. Afrika’ya fena vurdum.”¹³²

2. Gaius Iulius Caesar, bir gemiye bineceği sırada ayağı kayınca şöyle bağırdı: “Seni sıkıca tuttum, Toprak Ana.” Olayı bu şekilde yorumlayınca sanki, yola çıkmış olduğu topraklara geri dönme yazgısı olan bir adanmış gibi göründü.

3. Konsül Tiberius Sempronius Gracchus,¹³³ Picenumlularla savaştığı sırada aniden yaşanan bir deprem iki tarafı da panikletti. Bunun üzerine Gracchus, düşmanlar batıl inançlarla korku içindeyken onlara saldırmayı teşvik ederek adamlarını güçlendirdi ve cesaretlendirdi. Bu şekilde düşmanlarına hücum etti ve onları yenilgiye uğrattı.

4. Sertorius, birdenbire vuku bulan bir mucize sonucu süvarilerinin kalkanlarının dış kısmında ve at zırhlarında kan izleri belirince,

¹³² MÖ 204.

¹³³ MÖ 268 yılında Picenum’a karşı zafer kazanan konsül, bkz. Flor. I. 19.

bunu bir zafer işareti olarak yorumladı. Zira söz konusu şeyler genelde, düşman kanıyla lekelenmeye meyilli parçalardı.

5. Thebaili Epaminondas, mızrağından tıpkı bir şerit gibi sarkan süsü rüzgâr yüzünden yırtılınca ve bir Spartalının mezarına doğru sürüklenince, askerlerinin bundan rahatsız olduğunu görüp şöyle dedi: “Endişelenmeyin, askerlerim. Spartalıların yok edileceği kehanet edildi. Mezarlar, cenaze törenleri olmadıkça süslenmezler.”

6. Epaminondas, geceleyin gökten bir meteor düşünce ve bunu görenleri dehşete düşürünce şöyle bağırdı: “Bu, bizim için göklerden gönderilen bir ışık!”

7. Epaminondas, Spartalılara karşı savaştığı sırada, üzerinde oturduğu sandalyesi altından kayınca ve bütün askerleri büyük endişe duyup bunu hayra alamet olmayan bir kehanet olarak yorumlayınca şöyle haykırdı: “Hiç de değil! Bize oturmak yasak edildi.”

8. Gaius Sulpicius Gallus,¹³⁴ askerlerinin bunu bir mucize olarak yorumlamasını önlemek için, Ay tutulması yaşanacağını ilan etmiş, ayrıca bu tutulmanın sebep ve gerekçelerini de anlatmıştı.

9. Syracusaeli Agathokles¹³⁵ Kartacalılara karşı savaşırken, savaşın arifesinde yaşanan ve bir mucize olarak yorumlanan Ay tutulması dolayısıyla adamları panikleyince, bunun neden vuku bulduğunun sebeplerini açıkladı ve onlara, sebep her ne ise doğayla ilgili bir şey olduğunu, kendileriyle alâkalı olmadığını söyledi.

10. Perikles, ordugâhına bir yıldırım çarpınca ve adamları dehşete düşünce, bir savaş kurulu topladı ve bütün askerlerinin gözü önünde iki taşı birbirine vurarak kıvılcım çıkardı. Böylece, yıldırımın da benzer şekilde bulutların çarpışmasıyla meydana geldiğini açıklayarak adamlarının endişesini hafifletti.

11. Atinalı Timotheos¹³⁶ bir deniz muharebesinde Korkyralılara karşı savaşaacağı sırada, kürekçilerden birinin hapsirdiğini duyan

134 MÖ 2. yüzyılda görev yapmış devlet adamı ve komutan.

135 MÖ 4. yüzyılın sonları ve 3. yüzyılın başlarında Syracusae tiranı, Sicilya kralı.

136 MÖ 4. yüzyılda yaşamış Atinalı devlet adamı ve komutan.

dümencisi, tam da donanma yola çıkacağı sırada geri çekilme işaret verince şöyle bağırdı: “Binlerce insan arasından bir kişinin çocuğu olması sizce mucizevi bir şey mi?”

12. Atinalı Khabrias bir deniz muharebesinde savaşağı sırada, tam da gemisinin önüne bir yıldırım düştü. Askerler böylesi bir alamet karşısında dehşete düşünce şöyle dedi: “İşte tam da şu an savaşa girme vaktidir! Tanrıların en büyüğü Zeus, gücünün filomuzla birlikte olduğunu gösterdi!”

KİTAP II

I. Kitap'ta verdiğim örnekler kanımca, bir komutanın savaşa başlamadan önce uygulaması gereken hususlara dair yeterince şey anlattığı için, şimdi de genelde savaş esnasında yapılan şeyleri anlatacak, daha sonrasında savaştan sonra yapılması gerekenleri açıklayacağım. Savaş esnasında yapılan şeyler şunlardır:

I. Savaşa girmek için uygun zamanı nasıl bulursun?	55
II. Savaşılacak yer nasıl bulursun?	59
III. Birlikleri savaş dizilimine nasıl sokarsın?	62
IV. Düşman saflarında nasıl panik yaratırsın?	70
V. Nasıl pusu kurarsın?	74
VI. Kısırıldıği zaman, umutsuzluk içinde yeniden savaşa girmesini önlemek için düşmana kaçma iznini nasıl verirsin?	88
VII. Yaşanan aksilikleri nasıl gizlersin?	90
VIII. Metaneti koruyarak moral motivasyonu nasıl muhafaza edersin?	93

Savaştan sonra yapılması gerekenler hususların şunlar olduğunu düşünüyorum:

IX. Başarılı bir çarpışmadan sonra savaşı nasıl sonuçlandırırsın?	95

X.	Yenilgi sonrası kayıpları nasıl telafi edersin?	97
XI.	Güvenmediğin kişilerin sadakatini nasıl sağlarsın?	98
XII.	Komutan kendi birliklerine güvenmezse, ordugâhını korumak için ne yapmalı?	100
XIII.	Nasıl ricat edersin?	101

I. Savaşa girmek için uygun zamanı nasıl bulursun?

1. Publius Scipio İspanya'da iken, Kartacalıların komutanı Hasdrubal'ın birliklerini, daha kahvaltı bile yapmadan sabah vakti muharebe diziliminde nizam edip yürüttüğünü öğrenince, adamlarını yedinci saate kadar geri tuttu ve onlara dinleme ve yemek yemelerini emretti. Düşman açlık, susuzluk ve silah altında beklemekten bitap düşüp ordugâha geri çekilmeye başlayınca Scipio birdenbire askerlerini ilerletti, muharebeye girdi ve galibiyet kazandı.¹

2. Metellus Pius İspanya'da Hirtuleius'a karşı savaşıırken, Hirtuleius şafak vaktinden hemen sonra askerlerini savaş dizilimine sokup Metellus'un tahkimat hattına doğru yönlendirince Metellus kendi birliklerini öğle vaktine kadar ordugâhta tuttu, zira yılın o mevsiminde hava aşırı derece sıcaktı. Daha sonra düşman sıcaklıktan mahvolunca Metellus kolay bir galibiyet kazandı, zira kendi adamları dinçti ve güçleri tükenmemişti.²

3. Metellus İspanya'da Sertorius'a karşı Pompeius ile kuvvetlerini birleştirip sık sık muharebeye girme ortamı oluşturunca düşman, ikiye bir kaldığının farkında olarak savaşa girmeyi reddetti. Lakin daha sonra, müthiş bir şevkle yerinde duramayan düşman askerlerinin muharebeye girmek istediğini, silahlarını taşıdığını ve mızraklarını

1 MÖ 206'da. Ayrıca bkz. *Strat.* VIII. XVI. 1.

2 MÖ 76.

savurduğunu fark eden Metellus, bu şevkleri karşısında hemen geri çekilmenin en iyi hamle olduğunu düşündü ve Pompeius'un da aynı şeyi yapmasını sağladı.

4. Postumius Sicilya'da konsüllük yaptığı sırada ordugâhı Kartacalıların ordugâhından yaklaşık 5 km uzaklıktaydı. Kartacalı komutanlar her gün savaş dizilimini, Romalıların tahkimat hattının hemen önünde alıyordu. Postumius ise, tahkimat hattının önündeki küçük bir birliğin yönettiği ardı arkası kesilmeyen çatışmalarla direniyordu. Kartacalıların komutanı Romalıları küçümsemeye başlayınca Postumius, tahkimat hattı içindeki bütün birliklerini sessizce hazırladı, daha önceki uygulamasına uygun bir şekilde düşmanın saldırısına sadece küçük bir birlikle karşılık verdi, fakat bu kez her zamankinden daha uzun bir çatışma sürdü. Öğle vakti sonrasında düşmanlar, açlıktan ve yorgunluktan bitap düşmüş hâlde geri çekilince Postumius, dinç adamlarıyla düşmanlarını püskürttü.

5. Atinalı Iphikrates, düşmanın düzenli bir şekilde hep aynı saatte yemek yediğini fark edince, askerlerine bundan daha erken bir saatte yemek yemelerini emretti ve daha sonra muharebeye için harekete geçti. Karşısına düşman çıkınca, onları savaşıma ya da geri çekilme şansı elde edemeyecek kadar uzun süre alıyordu. Daha sonra, gün artık batmaya yaklaşırken kendi birliklerini geri çekti ama yine de silah altında tuttu. Hem saf içinde durmaktan hem de açlıktan bitap düşmüş düşmanı hemen dinlenmeye ve yemek yemeye çekilince Iphikrates bir kez daha birliklerini öne sürdü ve nizamsız düşmanın ordugâhına saldırdı.

6. Iphikrates Spartalıların yakınında günler boyu ordugâh kurduğunda, her iki taraf da belirli bir saatte yem ve odun toplamak için dışarı çıkıyordu. Iphikrates bir gün kölelerini ve ordugâh takipçilerini, kendi hizmetindeki askerler gibi giyindirip gönderdi ve savaşçıları geri tuttu. Düşmanı da bu ayak işleri için etrafa yayılınca, ordugâhlarını ele geçirdi. Daha sonra, dört bir köleden çatışmaya girmek üzere koşan, silahsız ve çalı çırpı demeti taşıyan düşmanlarını kolayca katletti ya da tutsak etti.

7. Konsül Verginius,³ Volsci kabilesine karşı savaşıyorken, uzaktan düşmanın son sürat koştuğunu görünce adamlarına sabit durmalarını ve mızraklarını hareketsiz tutmalarını emretti. Düşman nefessiz kalınca, kendi ordusu hâlen güçlü ve diri durumda olduğundan saldırıya geçti ve düşmanını yendi.⁴

8. Fabius Maximus, Galyalıların ve Samnitlerin ilk saldırıda güçlü olduğunu, mücadelenin ilerleyen dönemlerinde ise kendi adamlarının bitmek tükenmek bilmeyen yüreklerinin daha da kuvvetlendiğini bildiğinden askerlerine, ilk çarpışmada düşmana karşı koymakla yetinmeyi ve onları geciktirme taktiğiyle bitap düşürmeyi emretti. Bu taktik başarılı olunca, ön saflardaki adamlarına takviye yaparak tam güç saldırıya geçti ve düşmanını darmaduman etti.

9. Philippos⁵ Khaeronea'da iken, Atinalıların coşku dolu fakat talimsiz ve düşüncesizce çatışmaya girmek isteyen, kendi adamlarının da uzun yıllar deneyim kazanmış kişiler olduğunu bildiğinden çatışmayı bilerek uzattı. Ardından, Atinalılar yorulmaya başlayınca Philippos daha şiddetli bir şekilde saldırıya geçti ve düşmanını katletti.

10. Spartalılar gözcülerinden, Messenialıların karıları ve çocuklarıyla savaşa gelecek kadar öfkelenildiğini öğrenince, çatışmaya girmeyi ertelediler.

11. İç savaş esnasında Gaius Iulius Caesar, Afranius ve Petreius'un ordusunu kuşattı ve susuzluğa mahkûm etti. Rakibin askerleri bu durumdan ötürü küplere binince, bütün yük hayvanlarını öldürdüler ve sonra savaşa girmek üzere meydana çıktılar. Lakin Caesar, mevcut durumun bir çarpışmaya girmek için elverişli olmadığını düşünerek adamlarını geri tuttu, çünkü rakibi hiddetle ve umutsuzlukla dolmuştu.

12. Gnaeus Pompeius, Mithridates'in kaçmasını önlemek ve onu muharebeye çekmek amacıyla, çatışmaya girmek için gece vaktini

3 MÖ 494 konsülü Aulus Verginius Tricostus.

4 Ayrıca bkz. *Liv.* II. XXX. 10.

5 II. Philippos.

seçti ve rakibi geri çekilirken yürüyüş yolunu kapattı. Hazırlıklarını bu doğrultuda yaptıktan sonra ani bir şekilde düşmanını savaşıma zorladı. Buna ek olarak, birliklerini öyle bir dizdi ki, Ay ışığı Pontoslu rakiplerinin yüzüne düşüp onları kör etti, aynı zamanda kendi birliklerine düşmana dair açık ve parlak bir hedef yarattı.

13. Iugurtha'nın, Romalıların cesaretini iyi bildiği için her zaman, günün akşam saatlerinde çatışmaya girmeye eğimli olduğu bilinir. Amacı, adamları püskürtülürse, geceleyin kaçabilme şansına sahip olmalarıydı.

14. Büyük Armenia'daki⁶ Tigranocerta⁷ bölgesinde Mithridates ve Tigranes'e⁸ karşı savaşan Lucullus'un⁹ elinde 15.000 askeri varken düşmanda sayısız adam vardı ve bu sebepten ötürü orduları çok hantaldı. Böylece, düşmanının bu dezavantajından istifade eden Lucullus, rakibi dizilim alamadan saldırıya geçti ve onları öyle bir yenilgiye uğrattı ki kralları dahi ziynet eşyalarını atıp kaçtı.

15. Pannonialılara karşı yapılan seferde, savaşa istekli barbarlar gün doğar doğmaz dizilim alınca Tiberius Nero¹⁰ kendi birliklerini geri tuttu ve düşmanın sis yüzünden zorluk yaşamasına ve o gün sık sık yaşanan şaganak yağmurlardan sıırıslıklam olmasına müsaade etti. Düşmanının bitkin düştüğünü ve hâlâ ayakta olduğunu, maruz kaldıkları olumsuzluklar dolayısıyla bayılma raddesine geldiğini fark edince işareti verdi, saldırıya geçti ve galip geldi.

16. Gaius Iulius Caesar Galya'da iken, Cermen kralı Ariovistus'un Ay küçüldüğü vakit savaşmamak şeklinde bir prensibi ve neredeyse yasası olduğunu öğrenince muharebeye girmek için özellikle de, düşmanının bu batıl inançtan ötürü geri durduğu bu zamanı seçti ve Cermenleri yendi.¹¹

6 Kabaca Türkiye'nin doğusu, Ermenistan, Azerbaycan ve İran'ın bir kısmını içeren bölge, Armenia Maior.

7 Diyarbakır, Silvan bölgesi doğusundaki Armenia başkenti.

8 Armenia kralı II. Tigranes.

9 Ünlü Romalı devlet adamı ve komutan Lucius Licinius Lucullus.

10 İkinci Roma imparatoru Tiberius.

11 Aynı şeyden Caesar da söz eder; *BGall.* I. 50.

17. Tanrısall Augustus Vespasianus, Yahudilere Sebt Günü saldırdı ve onları yendi.¹² Yahudilerin bu günde bir şey yapması yasak ve gûnahtı.

18. Spartalı Lysander Aegospotami'de Atinalılara karşı savaştığı sırada belirli bir saatte düşmanın gemilerine saldırmaya ve sonra da filosunu geri çekmeye başladı. Bu artık sürekli yaptığı bir şey olmuştu. Atinalılar bir keresinde, Lysander çekildiği sırada birliklerini toplamak için etrafa yayılınca her zamanki gibi filosunu gönderdi ve geri çekti. Daha sonra, düşmanın büyük bir kısmı alıştıkları üzere etrafa dağılınca, geri kalanlarına saldırdı ve onları yenerek, bütün gemileriyle ele geçirdi.¹³

II. Savaşılacak yer nasıl bulursun?

1. Manius Curius, kral Pyrrhos'un¹⁴ falanks¹⁵ hattının geniş bir dizilim aldığında karşı konulamaz bir güç olduğunu fark ederek, falanksın bir araya yığılarak zor duruma düşeceği dar arazilerde savaşmak için mücadele etti.¹⁶

2. Gnaeus Pompeius Kapadokya'da iken ordugâhı için yüksek bir mevki seçti. Sonrasında bu yükseklik, adamlarının hücumuna öyle katkı sağladı ki, sırf bu şiddetli hücum sayesinde Mithridates'i kolayca yendi.¹⁷

3. Gaius Iulius Caesar, Mithridates'in oğlu Pharnakes ile mücadeleye girmek üzereyken, bir tepe üzerinde savaş dizilimi aldı. Bu hamlesi sayesinde kolayca zafer elde etti, zira aşağıdan hücum eden barbarlara karşı yukarıdan atılan mızraklar onları anında geri püskürttü.

12 MS 70 yılında.

13 MÖ 405 yılında. Ayrıca bkz. *Hell.* II. I. 21.

14 MÖ 4/3. yüzyıllarda yaşamış Roma düşmanı ünlü Epiros kralı. Çok pahalıya mâl olan zaferler kazanmasıyla ünlü olmuş ve Eski Çağ'dan beri bu tür zaferler onun ismiyle anılmıştır.

15 Uzun mızraklı piyadelerden müteşekkil Makedonya stili sıkı muharebe dizilimi.

16 MÖ 281-275.

17 MÖ 69.

4. Lucullus, Büyük Armenia'daki Tigranocerta'da Mithridates ve Tigranes'e karşı savaşıcağı sırada, birliklerinin bir kısmıyla en yakındaki tepenin zirvesini hızla ele geçirdi ve sonrasında, aşağı tarafta konuşlu düşmanına hücum etti, aynı zamanda kanatlardaki süvarilere de saldırdı. Süvariler saflarını bozup piyadeleri de paniğe sürükleyince Lucullus onları kovaladı ve son derece parlak bir zafer elde etti.

5. Ventidius Parthlara karşı savaşıırken, Parthlar beş yüz adımlık menzil içine girmedikçe adamlarını saldırıya göndermedi. Bu şekilde hızla ilerleyerek öylesine yaklaştı ki, Parthlarla yakın menzilden savaşmak suretiyle, uzak mesafeden atılan oklardan kurtuldu. Böyle yapması büyük bir özgüven yaratınca barbarları hızlı bir şekilde yenilgiye uğrattı.

6. Hannibal, Numistro bölgesinde Marcellus ile savaşıcağı zaman, kanatlarının oyuklar ve sarp yollarla korunduğu bir mevki seçti. Böyle yaparak araziden savunma amaçlı faydalandı ve son derece ünlü bir komutana karşı zafer kazandı.¹⁸

7. Hannibal Cannae'da, Volturnus Nehri'nin diğer nehirlerin doğasından farklı bir şekilde sabahları girdaplı hâlde kum ve toz taşıyan öğrenince, savaş dizilimini öyle bir nizam etti ki nehrin taşıdığı bütün alüvyonlar kendi adamlarının arkasına, Romalıların ise yüzlerine ve gözlerine geldi. Bu zorluk dolayısıyla büyük bir engelle karşılaşan Romalıları karşı ölümsüz bir zafer kazandı.¹⁹

8. Marius, Cimbri ve Teutones kabilelerine karşı savaşmak üzere bir gün belirledikten sonra askerlerini iyice besledi ve ordugâhının önünde konuşlandırdı. Böyle yaparak, düşman ordusunun iki ordu arasındaki mesafeyi kat ettikten sonra bitkin düşmesini amaçlamıştı. Daha sonra düşman tam da o şekilde olup bitkin düşünce onlara karşı yine bir zorluk yarattı: Güneş toz ve rüzgârı düşmanın yüzüne vuracak şekilde arkasına aldı ve barbarları yenilgiye uğrattı.

18 MÖ 210'da.

19 MÖ 216 yılındaki Cannae Muharebesi, Roma'nın tarihi boyunca aldığı en ağır yenilgilerden biridir.

9. Spartalı Kleomenes, Atinalı Hippias'a karşı savaşırken, düşmanın ana gücünün süvari olduğunu öğrenince birçok ağaç kestirdi ve muharebe alanına bu ağaçları saçıp yığarak, süvarilerin geçişini imkânsız hâle getirdi.²⁰

10. Iberialılar Afrika'da büyük bir düşman sürüsüyle karşılaşınca, kuşatılma korkusuyla, o zamanlar derin kıyıları olan bir nehrin yakınına geldiler. Bu şekilde nehri arkalarına alıp savunma sağlamak ve en yakınındakilere yiğit bir şekilde sıkça hücum yapmak suretiyle, bütün düşman birliklerini püskürttüler.

11. Spartalı Xantipphos, yalnızca savaşın mekanını değiştirmek suretiyle Kartaca Savaşının kaderini de tamamen değiştirdi. Ümidini yitiren Kartacalılar onu paralı bir asker olarak çağırdığında, süvari ve fil birlikleri konusunda üstün olan Afrikalıların tepelerde konuşlandığını, ana güçleri piyade birlikleri olan Romalıların ise ovalarda yer aldığını fark edince Kartacalıları düz araziye çekti ve Romalıların saflarını fillerle darmadağın etti. Sonrasında, ortalığa saçılan birlikleri Numidialı atlılarla kovalayarak, o güne kadar karada ve denizde muzaffer olmuş rakip ordusunu yenilgiye uğrattı.²¹

12. Thebaililerin komutanı Epaminondas, Spartalıları karşı birliklerini muharebe dizilimine sokacağı zaman, süvarilerinin öncü birliğinin önünde manevralar çizerek hücum etmesini emretti. Sonrasında, düşmanların gözlerini toz bulutlarıyla doldurduktan ve süvarilerle çarpışacaklarmış gibi bir beklenti yarattıktan sonra piyadelerini, yüksek mevkidenden düşman artçı birliğine saldırmanın mümkün olmadığı bir taraftan saldırıya geçirdi ve böylelikle sürpriz bir saldırı yaparak düşmanlarını katletti.²²

13. Sayısız Pers birliğine karşı sadece üç yüz Spartalı, Thermopylae geçidini tutmuştu. Bu geçit yalnızca, yukarıda sözü edilen sayının iki katı kadar insanın göğüs göğse çarpışabileceği bir alandı. Bunun sonucunda, çarpışma imkânı çerçevesinde Spartalıları sayısal açıdan

20 MÖ 510.

21 MÖ 255.

22 MÖ 362.

Perslerle eşit konuma geldi ve cesaret konusunda onlardan daha üstün oldukları için düşmanlarının büyük bir kısmını katlettiler. Düşman, Trakyalı bir hain olan Ephailtes sayesinde etraftan dolaşarak Spartalıların arkasına sarkmasa ve onları yenilgiye uğratmasaydı Spartalılar o gün galip gelecekti.²³

14. Atinalıların komutanı Themistokles, Xerxes'in çok sayıda gemisine karşı Yunanistan'ın Salamis Boğazı'nda çarpışmaya girmesinin son derece faydalı olduğunu düşünmüş, ancak Atinalı akranlarını bu konuda ikna edememişti. Bu yüzden, barbarların Yunanların işine gelecek şeyi yapmasını sağlayacak bir taktik izledi: Bir hainmiş gibi yaparak, Xerxes'e haberci gönderdi ve Pers kralına, Yunanların kaçmayı planladığını, her bir şehri tek tek kuşatmaya kalkarsa durum kendisi için çok daha zor olacağını bildirdi. Bu şekilde yapması sayesinde ilk başta Persler tüm gece boyunca nöbet tutmakla meşgul edildi; ardından, ertesi gün Themistokles'in adamları dinç bir şekilde, bitap düşmüş Perslere karşı, tam da istediği gibi Xerxes'in sayısal üstünlüğünü kullanamayacağı dar bir bölgede saldırıya geçti.

III. Birlikleri savaş dizilimine nasıl sokarsın?

1. Gnaeus Scipio, İspanya'da Hanno'ya karşı Indibile kasabası yakınlarında savaşıyorken, Kartacalıların aldığı savaş diziliminin şöyle olduğunu gözlemledi: Şüphesiz sağlam askerler olan, fakat başkaları için savaşan İspanyalılar sağ kanattaydı, sol kanatta ise onlardan da güçsüz, lakin daha kararlı Afrikalılar vardı. Scipio bu doğrultuda sol kanadını geri çekti ve savaş dizilimini düşmana göre bir açıyla dizeyerek, en sağlam askerlerinden oluşturduğu sağ kanadıyla çarpışmaya girdi. Bunun üzerine Afrikalıları püskürttü ve kaçmalarını sağladı, ayrıca sanki izleyiciymiş gibi öylece uzak duran İspanyolları da teslim olmaya mecbur etti.²⁴

2. Makedon kralı Philippos, Hyllialılara karşı savaşıyorken, düşmanın ön saflarının tamamen ordudaki en iyi askerlerden oluştuğunu,

23 MÖ 480. Ayrıca bkz. *Strat.* VII. XV. 5.

24 MÖ 218.

kanatların ise daha zayıf olduğunu fark etti. Bunun üzerine en yiğit adamlarını sağ kanadına yerleştirdi, düşmanın sol kanadına saldırdı ve bu kanadı darmadağın edip net bir zafer kazandı.²⁵

3. Thebaili Pammenes,²⁶ Perslerin savaş hattını gözlemledikten sonra, en güçlü birliklerin sağ kanatta konuşlandırıldığını görüp kendi adamlarını da aynı şekilde konuşlandırdı, bütün süvarilerini ve en cesur piyadelerini sağ kanadına yerleştirdi. Lakin düşmanın en cesur askerlerinin karşısına en zayıf adamlarını koydu ve onlara, düşmanın ilk taarruzunda kaçmalarını ve engebeli, ormanlık alanlara çekilmelerini emretti. Bu şekilde düşmanın gücünü boşa çıkarttıktan sonra kendisi, birliklerinin en iyi kısmıyla sağ kanattan bütün düşman ordusunu kuşattı ve kaçmaya mecbur bıraktı.

4. Daha sonraları Africanus unvanı alacak Publius Cornelius Scipio, İspanya'da Kartacalıların komutanı Hasdrubal'e karşı savaşıyorken günler boyunca birliklerini, en iyi adamlarının merkez hattında konuşlandığı bir dizilimle yürüttü. Lakin düşman da artık düzenli bir şekilde aynısını yapmaya başlayınca Scipio, savaşa girmeye karar verdiği gün bu düzenlemesini değiştirdi ve en güçlü adamlarını kanatlarda, hafif silahlı birliklerini merkezde ve ana hattın biraz gerisinde konuşlandırdı. Böylelikle, düşmanın en zayıf noktasına, en güçlü mevzisi olan kanatlardan hilal şeklinde saldırarak kolaylıkla galip geldi.²⁷

5. Metellus İspanya'da Hirtuleius'u yendiği muharebede, rakibinin en güçlü birlikleri olarak gördüğü bölüklerinin merkezde mevzilenmediğini gördü. Bunun üzerine, düşmanla o noktada karşılaşmamak üzere kendi birliklerinin merkez hattını geri çekti. En sonunda, kanatlarını kullanarak bir çevreleme hareketiyle düşman merkezini dört bir yandan kuşattı.²⁸

25 MÖ 359.

26 MÖ 4. yüzyılda yaşamış Thebaili komutan.

27 MÖ 206.

28 MÖ 76.

6. Artaxerxes,²⁹ Persia'yı işgal etmiş Yunanlara karşı savaşıyorken, sayısal üstünlüğe sahip olması dolayısıyla muharebe hattını düşmana göre daha büyük bir ön safla kurdu ve piyadelerini, süvarilerini ve hafif silahlı birliklerini kanatlara konuşlandırdı. Daha sonra merkezin kasıtlı bir şekilde yavaşça ilerlemesini sağladı ve düşman birliklerini kuşatıp katletti.³⁰

7. Bu örneğin tam tersi olarak, Cannae'da Hannibal, kanatlarını geri çekip merkez hattını ilerletmiş ve Romalı birliklerimizi ilk taarruzda püskürmüştür. Sonrasında çarpışma başladığında ve kanatlar, verilen talimatlara göre ilerleyip yavaş yavaş karşı karşıya geldiğinde Hannibal, aceleci bir şekilde saldıran Romalıları kendi hatları içinde kuşattı, her iki taraftan da merkeze doğru gitmeye zorladı ve uzun süredir talim yapan deneyimli ordusunu kullanarak düşmanını katletti. Bu tür taktikleri, her türlü talimatı anında uygulayabilen deneyimli bir ordudan başka hiçbir şey kolay kolay beceremez.³¹

8. II. Kartaca Savaşında Hasdrubal, bir muharebeye girmek mecburiyetinde kalmamak adına savaş hattını, defansif tahkimat hattının ardında engebeli bir tepede kurmuş, Livius Salinator ve Claudius Nero ise birliklerini kanatlara dağıtmış ve merkez hattını boş bırakmıştı. Bu şekilde Hasdrubal'i kuşatıp saldırıya geçtiler ve galip geldiler.³²

9. Hannibal, sık sık yapılan muharebeler sonucu Claudius Marcellus tarafından yenilgiye uğratıldıktan sonra en sonunda ordugâhını yepyeni bir anlayışla şöyle kurdu: Dağ, bataklık ya da buna benzer yerlerden istifade etmek suretiyle birliklerini, Romalıların galip gelmesi senaryosunda neredeyse hiçbir kayıp vermeden tahkimat hattının içine çekecek, ayrıca kendisi de galip gelirse, Romalıları kovalamak için bir fırsat yaratacak şekilde konuşlandırdı.

29 Pers kralı II. Artaxerxes.

30 MÖ 401 yılındaki Cunaxa Muharebesi için bkz. *Anab.* I. VIII. 10.

31 Karşılaştırma için bkz. *Liv.* XXII. 47; *Strat.* III. 115.

32 MÖ 207 yılındaki Metaurus Muharebesi için ayrıca bkz. *Liv.* XXVII. 48.

10. Spartalı Xantipphos, Afrika'da Marcus Atilius Regulus'a³³ karşı savaşıyorken hafif silahlı birliklerini ön hatta koymuş, ordunun en güçlü kısmını yedek tutmuştu. Daha sonra yardımcı birliklere, mızraklarını attıktan sonra düşmandan kaçmalarını ve silah arkadaşlarının saflarına doğru çekilmelerini, ardından hemen hızlı bir şekilde kanatlara gidip buralardan saldırıya tekrar başlamalarını emretti. Böylelikle düşman, en güçlü birliklerle karşı karşıya kalacak, hafif silahlı birlikler tarafından kuşatılacaktı.³⁴

11. Sertorius İspanya'dayken yukarıda anlatılan taktiğin aynısını Pompeius'a karşı uygulamıştır.

12. Spartalı Kleandridas, Lucanialılara karşı savaşıyorken, çok daha küçük bir ordu görüntüsü vermek adına birliklerini sıkı saf diziliminde nizam etti. Düşman bunu görüp teyakkuz hâlini gevşetince, çatışma başlar başlamaz saflarını sıkı dizilimden çıkardı, düşman kanatlarını kuşattı ve galibiyet aldı.

13. Spartalı Gastron, Perslere karşı savaşan Mısırlıların yardımına geldikten sonra Yunan askerlerinin çok daha güçlü olduğunu ve Perslerin korkulu rüyası hâline geldiğini görünce, iki kıtasının silahlarını değiştirdi ve Yunanları ön safta konuşlandırdı. Çarpışma başladığında bu ön saf konumunu zor tutunca Gastron, Mısırlıları takviye birlik olarak gönderdi. Persler, Yunanları Mısırlılar olarak düşünerek onlara karşı denk gelince, ordunun ana hattı tarafından saldırıya uğrar uğramaz dehşete düşüp yenilgi aldılar.³⁵

14. Gnaeus Pompeius Albania'da savaşıyorken düşmanı kendisine karşı sayısal açıdan ve süvari bakımından üstün olunca piyadelere, Güneş ışınlarının yansıma yapması sonucu açık hedef olmaları adına miğferlerini örtmelerini ve tepe yakınlarındaki dar bir geçitte konuşlanmalarını emretti. Daha sonra süvarilerine, piyadelerin önünde durmaları için tepeden ilerlemelerini, ama düşmanın ilk hücumu karşısında geri çekilmelerini, piyadelere ulaştıkları an

33 MÖ 267 konsülü.

34 MÖ 255.

35 Ayrıca bkz. *Strat.* II. 16.

itibarıyla da kanatlara dağılmalarını emretti. Bu manevra uygulanınca birdenbire, ortaya çıkan piyadelerin gücü arttı ve paldır küldür kovalamaya geçen düşmana karşı beklenmedik bir saldırı gerçekleştirerek onları katlettiler.³⁶

15. Marcus Antonius Parthlarla savaşırken, barbar ordusu kendi birlikleri üzerine sayısız ok atınca adamlarına durup bir *testudo* dizilimi almalarını emretti. Atılan oklar böylece askerlerine hiçbir zarar vermedi ve düşmanın mühimmatı kısa süre sonra tükendi.³⁷

16. Hannibal, Afrika'da Scipio'ya karşı savaşırken elinde Kartacalılardan ve yardımcı birliklerden müteşekkil bir ordu vardı. Bu ordunun bir kısmı farklı milletlere mensup insanlardan, bir kısmı da İtalyalılardan oluşuyordu. Hannibal, Romalı düşmanını darmadağın etmek amacıyla ön safa seksen tane fil koydu. Bunların arkasına Galyalı, Ligurialı, Balear Adalı ve Mağribi yardımcı birlikler konuşlandırdı ki bu birliklerin kaçma şansı olmasın. Zira bunların ardında Kartacalılar vardı. Dahası hedeflenen amaç, bu birliklerin önde konuşlanması ve düşmana karşı hasar vermese de en azından taciz saldırısı yapabilmesiydi. Hannibal ikinci hatta ise kendi Kartacalı adamlarını ve Makedonyalı askerlerini yerleştirdi ki bu diri birlikler, bitap düşmüş Romalıların karşısına çıksın. Arka safta ise, sadakatlere güvenmediği ve kayıtsızlıklarından korktuğu İtalyalıları konuşlandırdı. Bu birliklerin çoğu, istemeye istemeye İtalya'dan gelmişti. Scipio Kartacalıların bu dizilimine karşın, lejyonlarının en güçlü kısmını art arda üç ön saf şeklinde, klasik *hastati*, *principes* ve *triarii* diziliminde³⁸ dizdi. Kohortların saf aralıkları çok sık değildi, düşmanın sürdüğü filler safları dağıtmadan aradan kolayca geçebilirdi. Ordusunda boşluk varmış gibi gözükmemesi adına Scipio bu aralıklarda hafif silahlı birliklerini konuşlandırdı ve onlara, fillerin ilk saldırısı karşısında kanatların arkasına doğru geri çekilmelerini emretti. Süvarilerini kanatlara konuşlandırdı, Laelius'a sağdaki Romalı, Massinissa'ya da soldaki Numidialı süvarilerin komutasını verdi.

36 MÖ 65'te. Ayrıca bkz. *Dio* XXXVII. 4.

37 MÖ 36'da.

38 Ünlü üçlü Roma dizilimi.

Şüphesiz zaferinin en temel sebebi Scipio'nun bu kurnaz dizilim taktiği idi.³⁹

17. Lucius Sulla'ya karşı savaşıyorken Arkhelaos, düşman saf-
larını darmadağın etmek adına tırpanlı arabalarını ön cephe-
de konuşlandırdı. İkinci hatta Makedonyalı falanksı, üçüncü hat-
ta da, kararlılıklarına çok güvendiği İtalyalı kaçak kölelerle bir-
likte Roma tarzı silahlanmış yardımcı birlikleri konuşlandırdı.
Son hatta hafif silahlı birlikleri, iki kanada da, düşmanı kuşat-
mak amacıyla, elinde çok sayıda bulunan süvarilerini yerleştirdi.
Sulla bu dizilime karşı her iki kanatta da büyük genişlikte siperler
kazdırdı, bunların uçlarına da sağlam tabyalar yaptırdı. Bu taktik-
le, piyade ve özellikle de süvari bakımından sayısal üstünlüğü olan
düşmanın kendisini kuşatma tehlikesini atlatmış oldu. Daha sonra
üçlü piyade hattı kurdu, bunların aralarında ise, ihtiyaç hâlinde sa-
haya sürülecek, arka taraflarda konuşlu hafif silahlı birliklerin ve
süvarilerin geçebileceği karar aralık bıraktı. Bundan sonra, ikinci
hatta konuşlu *postsignani* birliğine,⁴⁰ yakın boşluklarla yerleştirile-
cek çok sayıda kazık çakılmasını emretti, savaş arabalarının yakına
gelmesiyle *antesignani*⁴¹ hattını bu kazıkların içine doğru çekti. Son
olarak, hafif silahlı birliklerine hep bir ağızdan savaş narası atarak
mızraklarını fırlatmalarını emretti. Bu taktiklerle, düşmanların sa-
vaş arabaları ya kazıklara yakalandı ya da sürücülerini bu velvele es-
nasında dehşete düşüp, kendi adamları üzerine yağın mızraklardan
ötürü geri çekildiler ve bu şekilde Makedonyalıların savaş hattını
darmadağın ettiler. Geri çekilmeleri üzerine Sulla baskıya başladı,
karşısına Arkhelaos çıktı. Bunun üzerine Romalı atlılar aniden ileri
atıldı, düşmanı püskürttü ve zafer kazandı.⁴²

18. Gaius Iulius Caesar da Galyalıların tırpanlı savaş arabalarına
karşı yere sabitlenen kazıklarla karşılık verdi ve onları durdurdu.

39 Burada, MÖ 202 yılındaki Zama Muharebesi anlatılıyor. Ayrıca bkz. *Liv.* XXX. 33, 35; *Polyb.* XV. IX. 6-10, XV. XI. 1-3.

40 Sancakların ardında konuşlanan birlikler.

41 Sancakların önünde konuşlanan birlikler.

42 MÖ 86.

19. Arbela'da, düşmanların sayısına karşı korkuya kapılan İskender, kendi adamlarının cesaretine güvendiği için dört bir yana bakan bir muharebe dizilimi kurdu. Böyle yaparak, eğer etrafı kuşatılırsa adamlarının dört bir yandan kaçabilmesini sağladı.⁴³

20. Makedon kralı Perseus,⁴⁴ kendi adamlarından bir çift falanks kurup bunları ordunun merkezine, hafif silahlı birlikleri ve süvarileri de her iki kanada yerleştirdiğinde, rakibi Paulus⁴⁵ kama diziliminde üçlü bir saf yaptı ve hafif silahlı birliklerini ara sıra kama dizilimlerinin arasından gönderdi. Bu taktikle hiçbir şey başaramadığını görünce geri çekilmeye karar verdi, böyle yapmaktaki amacı geri çekiliyormuş numarası yaparak düşmanı kendi peşinden, özellikle seçtiği engebeli bir araziye sürüklemektir. Paulus'un bu çekilmesinde bir üçkağıt sezen düşmanı nizamını bozmadan takibe geçince, sol kanattaki süvarilerine dörtlü ön falanksın önünden at sürmelerini, kendilerini kalkanlarla korumalarını emretti. Böylece düşmanların attığı mızrakların ucu, kalkanlarıyla kırılabilecekti. Makedonyalıların mızrakları tükenince saflarını bozdular ve kaçtılar.⁴⁶

21. Pyrrhos, Asculum yakınlarında Tarentumlular için savaşırken, Homeros'taki bir dizeye uyup en kötü birliklerini ordunun merkezinde, Samnitleri ve Epirosluları sağ kanatta, Bruttium, Lucania ve Salentinumluları sol kanatta konuşlandırdı. Tarentumluları ortada konuşlandırdıktan sonra, süvari ve fillerinin yedek birlik olarak tutulmasını emretti. Diğer taraftan Roma konsülleri, son derece mantıklı bir şekilde süvarilerini kanatlarda mevzilendirdi, lejyonları ilk hatta ve yedek birliklere dağıttı ve bunların aralarına yardımcı birlikler serpiştirdi. Kaynaklarda bu muharebede her iki tarafta 40.000 asker olduğu söylenir. Pyrrhos'un ordusunun yarısı yok oldu; Romalılar ise sadece beş bin zayıat verdi.⁴⁷

43 MÖ 331.

44 Son Antigonos kralı; ondan sonra Makedonya, Roma'nın hâkimiyetine girdi.

45 Lucius Aemilius Paullus Macedonicus.

46 MÖ 168 yılında gerçekleşen Pydna Muharebesi için ayrıca bkz. Liv. XLIV. 41.

47 MÖ 279.

22. Gnaeus Pompeius, Eski Pharsalus'ta⁴⁸ Gaius Iulius Caesar'a karşı savaştığı zaman, her biri on adam derinliğinde üçlü bir muharebe dizilimi kurdu, kanatlara ve merkeze cesaretlerine en çok güvendiği lejyonları konuşlandırdı ve bunların arasındaki boşlukları acemi erlerle doldurdu. Sağ kanatta, kanalları ve çökeltileri sebebiyle bölgede büyük bir engel oluşturan Enipeus Nehri boyunca altı yüz süvarisini konuşlandırdı, geri kalan süvarilerini ise yardımcı birliklerle beraber sol kanada yerleştirdi; Caesar'ın birliklerini işte buradan kuşatmayı planlıyordu. Buna karşılık Gaius Iulius Caesar da üçlü dizilim kurdu, lejyonlarını ön saflara koydu, etrafının kuşatılmasını önlemek için sol kanadını da bataklıklara doğru çekti. Sağ kanadında konuşlandırdığı süvarilerinin arasına, süvari savaşları konusunda talim yapan en hızlı piyadelerini koydu. Daha sonra, herhangi bir acil durumda yardıma gelebilecek altı yedek kohort oluşturdu, bunları eğik bir şekilde sağ kanada mevzilendirdi; düşman süvarilerinin bu cenahtan saldıracağını düşünüyordu. O gün Caesar'ın aldığı zafere bundan daha fazla katkı sağlayan bir şey olmadı; çünkü Pompeius'un süvarileri hücumla kalktığı an söz konusu yedek kohortlar hiç beklenmedik bir saldırı ile süvarileri püskürttü, böylece diğer birlikler de onları katletti.⁴⁹

23. İmparator Caesar Augustus Germanicus,⁵⁰ Chatti kabilesi ormanlara kaçıp süvari saldırılarını sürekli aksatınca adamlarına, düşmanın yük konvoyuna ulaştıkları zaman atlarından inip yayan şekilde savaşmalarını emretti. Böyle yaparak arazi koşullarının zafer kazanmasına engel olmasının önüne geçti.⁵¹

24. Gaius Duellius, ağır gemilerinin Kartacalıların hızlı filosunu yakalayamadığını ve bunun da adamlarının cesaretini kırdığını görünce ipli bir kanca yaptırdı. Bu kancalar düşman gemisini yakaladığında Romalılar iskele merdivenlerinden geçerek düşman güvertesine çıktı ve onları kendi gemilerinde göğüs göğse çarpışarak katletti.⁵²

48 Pharsalus yakınlarındaki bir kasaba.

49 MÖ 48 yılında Pompeius'un savaşı kaybetmesine yol açan Pharsalus Muharebesi için ayrıca bkz. *B Civ.* III. 89, 93, 94.

50 Domitianus

51 MS 83 yılında.

52 MÖ 260'da.

IV. Düşman saflarında nasıl panik yaratırsın?

1. Diktatörün⁵³ oğlu Papirius Cursor, konsüllüğü döneminde ısrarla direniş gösteren Samnitlere karşı yapılan savaşta pek bir avantaj sağlayamayınca, adamlarını planlarından haberdar etmeden Spurius Nautius'a, az sayıda süvari ve yük hayvanlarına bindireceği seyisler alarak yerlerdeki dalların izini takip etmesi, araziyle ters açıda bulunan bir tepeden büyük bir patırtıyla aşağı doğru koşmasını emretti. Söz konusu unsurlar ortaya çıktığında, muzaffer konsül mevkidaşının⁵⁴ çok yaklaştığını haykırdı ve adamlarına, yaşanacak muharebede zafer şanını ondan ziyade kendilerinin almasını emretti. Bunun üzerine Romalı birlikler cesaret ve özgüvenle dolup harekete geçti, düşman ise kalkan toz bulutundan cesareti kırılmış bir şekilde kaçtı.⁵⁵

2. Fabius Rullus Maximus, dördüncü konsüllüğü döneminde Samnium'da iken, düşman saflarını yarmak için yaptığı sonuçsuz girişimlerin ardından, *hastati* birliğini saflardan çekti ve lejyon komutanı Scipio ile dolambaçlı yoldan gönderdi. Ona, düşmanın arka kısmına doğru incekleri bir tepeyi ele geçirmelerini emretmişti. Scipio bunu başardığında Romalıların cesareti arttı, dehşet içinde kaçışan Samnitler de katledildi.⁵⁶

3. Scordisci ve Dacialıların baskısı altında kalan komutan Minucius Rufus'un birlikleri sayısal açıdan düşmanlardan düşüktü. Bu yüzden kardeşi ve küçük bir süvari taburunu trompetçilerle birlikte önden gönderdi ve ona, muharebenin başladığını gördüğü an birdenbire karşı taraftan kendisini göstermesi ve trompetçilere enstrümanlarını çaldırmasını emretti. Dağlar tepeler bu seslerle yankılanınca düşman sanki muazzam bir ordu üzerine geliyormuş intibasına kapıldı ve dehşet içinde kaçtı.

53 Roma'da diktatörlük, günümüzdeki aksine resmî bir görevdi. Acil durumlarda seçilen diktatörler mutlak komuta yetkisine sahip oluyordu ve genellikle altı ay sonrasında görevlerini bırakıyordu.

54 Spurius Carvilius.

55 MÖ 293.

56 MÖ 297.

4. Konsül Acilius Glabrio, kral Antiokhos'a karşı savaşırken rakibi Yunanistan'daki Thermopylae Geçidi'nin önünde ordusunu dizdiğinde zorlu arazi koşullarıyla kötü duruma düşmekle kalmamış, Porcius Cato olmasaydı büyük zayıat vererek geri çekilmiş olacaktı. O zaman eski bir konsül olan Cato, orduda askerî tribünus olarak görev yapıyordu ve bu göreve halk oylamasıyla gelmişti. Callidromus Dağı'nın zirvesini tutan Aetolialıları yerlerinden attıktan sonra birdenbire zirvenin arka tarafında, kralın ordugâhına hâkim bir bölgede belirdi. Antiokhos'un birlikleri bunu görünce panikledi, bunun üzerine Romalılar hem önden hem arkadan saldırıya geçti, düşmanı püskürttü ve dağıttı, daha sonra da ordugâhlarını ele geçirdi.⁵⁷

5. Konsül Gaius Sulpicius Peticus,⁵⁸ Galyalıları karşı saldırıya geçeceği zaman bazı katırcılarına, katırlarıyla birlikte yakınlardaki tepelere çekilmelerini, çarpışma başladığı zaman da sanki ata binmişler gibi kendilerini sürekli göstermelerini emretti. Bunun üzerine Galyalılar, takviye birliklerin geldiğini düşünerek, neredeyse galip gelecekleri bir çarpışmadan Romalılara boyun eğerek ayrıldılar.⁵⁹

6. Marius, Aquae Sextiae⁶⁰ bölgesinde bir sonraki gün Teutones kabilesine karşı belirleyici bir muharebeye girmeyi kafasına koyunca geceleyin Marcellus'u piyade ve süvarilerin olduğu küçük bir taburla düşmanın arka tarafına gönderdi ve bunlara çok daha büyük bir birlikmiş görüntüsü verebilmek için silahlı seyislere ve ordugâh takipçilerine, yanlarına çok sayıda yük hayvanı da alarak onlarla birlikte gitmelerini emretti. Yük hayvanlarının üzerinde, süvari gibi gözükmeleri için şapraklar vardı. Marius bütün bu adamlarına, çarpışma başlar başlamaz düşmana arkadan saldırmayı emretti. Bu

57 MÖ 191. Ayrıca bkz. Liv. XXXVI. 14-19.

58 MÖ 4. yüzyılda yaşamı Romalı devlet adamı ve komutan.

59 MÖ 358 yılında yaşanan bu olay esnasında Peticus, diktatör görevi yapıyordu. Bkz. Liv. VII. 14-15.

60 Bölgede bulunan kaplıcalardan ismini alan yer bugün Aix-en-Provence bölgesine tekabül ediyor.

planıyla düşmanı öyle bir korkuttu ki Teutones kabilesi bütün o hiddetine karşın kaçmak zorunda kaldı.⁶¹

7. Licinius Crassus, Spartaküs Savaşı esnasında birliklerini, Galyalı kölelerin lideri Castus ve Cannicus'a karşı Camalatrum'a götüreceği sırada, lejyon komutanları Gaius Pomptinius ve Quintus Marcius Rufus ile birlikte on iki kohortu dağın ardına gönderdi. Muharebe başladığında bu birlikler savaş narası atarak arkadaki dağdan hücum etti ve düşmanı öyle bir dağıttı ki köleler, savaşa girmek gibi bir girişimde bulunmadan dört bir yana kaçtı.

8. Marcus Marcellus bir keresinde, zayıf bir savaş narası atılırsa birliklerinin az sayısının ortaya çıkmasından korkarak, bütün seyyar satıcılara, hizmetkârlara ve orduyu takip edenlere nara atmalarını emretti. Böylece, sanki çok daha büyük bir ordusu varmış görünümü yaratarak düşmanını korkuttu.⁶²

9. Valerius Laevinus, Pyrrhos'a karşı savaştığı dönemde sıradan bir eri öldürmüş, üzerinden hâlâ kan damlayan kılıcını tutarak, iki orduyu da Pyrrhos'un öldüğüne inandırmıştı. Bunun üzerine panikle-yen ve komutanlarının ölümü yüzünden çaresiz bir duruma düştüğüne inanan düşman dehşet içinde ordugâha geri döndü.⁶³

10. Numidia'da Gaius Marius'a karşı savaşıırken Iugurtha, küçük yaşlardan beri Roma ordugâhlarında bulunması dolayısıyla Latin dilini iyi kullanmasını fırsat bilerek bir keresinde ön saflara koştu ve Gaius Marius'u öldürdüğünü haykırdı, böylece birçok adamımızın kaçmasını sağladı.

11. Atinalı Myronides,⁶⁴ Thebaililere karşı yürüttüğü sonucu müphem bir muharebe esnasında birdenbire kendi adamlarının olduğu sağ kanada fırladı ve sol kanatta zafer elde ettiğini haykırdı. Bu

61 MÖ 102 yılında yaşanan Aquae Sextiae Muharebesi için ayrıca bkz. *Mar. 20; Strat. VIII. X. 2.*

62 MÖ 216.

63 MÖ 280.

64 MÖ 5. yüzyılda yaşamış Atinalı komutan.

şekilde adamlarına cesaret, düşmanlarına da korku salıp o gün galip geldi.⁶⁵

12. Kroesos bir keresinde, karşısında yer alan ve ezici bir sayısal üstünlüğü bulunan düşman süvarilerine karşı develi bir birlik çıkardı. Bu hayvanların tuhaf görüntüsü ve kokusu karşısında atlar panikledi ve hem üzerindeki sürücülerini attı hem de piyadeleri ayaklarının altında ezdi. İşte bu yüzden düşman yenilgiye uğradı.⁶⁶

13. Epiros kralı Pyrrhos, Romalılara karşı Tarentumlular için savaşırken, Roma ordusunu allak bullak etmek amacıyla aynı şekilde fillerden istifade etmiştir.

14. Kartacalılar da aynı şeyi Romalılara karşı sık sık kullanmıştı.

15. Volsci kabilesi bir keresinde çalılık ve ormanlıkların yanında ordugâh kurmuştu. Bunun üzerine Camillus,⁶⁷ alevleri düşman tahkimatlarına kadar taşıyabilecek her şeyi ateşe verdi ve böylelikle rakibinin ordugâhını kullanılmaz hâle getirdi.

16. Müttefikler Savaşı esnasında Publius Crassus da aynı olay yüzünden neredeyse bütün birliklerinden ayrı düşmüştür.

17. Hamilcar'a karşı savaştıkları dönemde İspanyalılar, sığırları arabalara bağladılar ve bunları ön saflara yerleştirdiler. Bu arabaların üzerini de zift, iç yağı ve sülfürle doldurmuşlardı. Muharebe işareti verildiği zaman bunları yaktılar ve arabaları düşmana doğru yönlendirdiler, bunun üzerine rakipleri panikleyerek dağıldı.

18. Falisca ve Tarquinialılar⁶⁸ bir keresinde bazı adamlarını rahip kılığına sokmuş ve tıpkı öç tanrıları gibi bunların önünde meşale ve yılanlar koymuş, böylece Roma ordusunu altüst etmişti.⁶⁹

⁶⁵ MÖ 457.

⁶⁶ MÖ 546.

⁶⁷ MÖ 5/4. yüzyıllarda yaşamış devlet adamı ve komutan Marcus Furius Camillus. Başarıları sayesinde "Roma'nın ikinci kurucusu" olarak anılmıştır.

⁶⁸ İtalya'da yaşamış topluluklar.

⁶⁹ MÖ 356.

19. Aynı şeyi Veii ve Fidenae kabilesi⁷⁰ de yapmıştır.

20. İskitlerin kralı Atheas, kendisinden sayıca üstün durumdaki Triballi kabilesine karşı savaştığı zaman eşek ve inek sürülerinin kadınlar, çocuklar ve savaşmayan diğer herkes tarafından düşman birliklerinin arkasına götürülmesini ve mızrakların havaya doğru kaldırılmış bir şekilde bunların önünde taşınmasını emretti. Daha sonra da etrafa, daha uzaktaki İskit kabilelerinden kendisine takviye kuvvetlerin gönderildiği söylentisini yaydı. Bu şekilde yaparak düşmanın geri çekilmesini sağladı.

V. Nasıl pusu kurarsın?

1. Romulus,⁷¹ Fidenae topraklarına yaklaştığında birliklerinin bir kısmını pusu bölgesine dağıttı ve kaçıyormuş numarası yaptı. Düşman umarsız bir şekilde kovalamayı sürdürünce onları, adamlarının pusuda beklediği bölgeye çekti ve bunun üzerine Romalılar dört bir yandan saldırıya geçip düşmanı savunmasız yakaladı ve önlere katarak katletti.⁷²

2. Konsül Quintus Fabius Maximus,⁷³ Etrüsklere karşı Sutrialıların yardımına gönderildiği zaman düşmanın bütün saldırısını kendi üzerine yoğunlaştırmış gibi yaptı. Bundan sonra korkuya kapılmış numarası yaptı ve sanki geri çekiliyormuş gibi daha yüksek bir mevziye gitti, düşman acele içinde kovalamaya geçince saldırıya başladı ve düşmanını muharebede yenilgiye uğratmakla kalmayıp ordugâhlarını da ele geçirdi.⁷⁴

3. Sempronius Gracchus, Keltiberlere karşı savaştığı dönemde korkmuş numarası yaptı ve ordusunu ordugâhta tuttu. Ardından, düşmana taciz saldırıları yapmaları ve ardından geri çekilmeleri amacıyla hafif silahlı birliklerini göndererek düşmanın meydana çıkmasını sağladı.

70 İtalya'da yaşamış topluluklar.

71 Roma'nın efsanevi kurucusu.

72 Ayrıca bkz. *Liv.* I. 14; *Strat.* VIII. III. 2.

73 Rullianus.

74 MÖ 310.

Bunun üzerine düşmanı muharebe dizilimi alamadan saldırıya geçti ve onları, ordugâhlarını da ele geçirecek raddeye gelene kadar katletti.⁷⁵

4. Konsül Lucius Metellus Sicilya'da Hasdrubal'e karşı savaştığı dönemde, rakibinin devasa ordusuna ve yüz otuz adet filine karşı son derece dikkatli davranarak, sanki korkmuş gibi yaparak adamlarını Panormus'un⁷⁶ içine çekti ve ön tarafta muazzam boyutlarda bir siper hattı kazdırdı. Bundan sonra Hasdrubal'in ordusunu incelemeye koyuldu; ön saflarda filler vardı. Bunun üzerine *hastati* birliğine, mızraklarını fillere atmaları ve derhal savunma hatlarına geri çekilmelerini emretti. Filler siperlere gelince bir kısmı, atılan mızrak yağmuruyla dağıldı, bir kısmı ordularına doğru geri çekildi ve bütün düşman birliğini darmadağın etti. O sırada, doğru anın gelmesini bekleyen Metellus bütün birlikleriyle hücumla kalktı ve Kartacalılara kanatlardan saldırıya geçip düşmanını paramparça etti, ayrıca filleri de ele geçirdi.⁷⁷

5. İskitlerin kraliçesi Thamyris⁷⁸ ve Perslerin kralı Kyros, sonucu belirsiz bir muharebeye tutuştuğunda kraliçe korkmuş numarası yapıp Kyros'u, kendi birliklerinin iyi bildiği bir geçide çekmiş ve orada aniden saldırıya geçerek, doğanın da yardımıyla mutlak bir zafer kazanmıştı.⁷⁹

6. Mısırlılar bir keresinde, bir bataklık yakınlarındaki ovada savaşa girecekleri zaman bataklığın üstünü su yosunlarıyla kapladı. Muharebe başladığında, kaçıyormuş numarası yapıp düşmanı tuzağa çektiler; hiç bilmedikleri bir arazide çok hızlı hareket eden düşman çamura saplandı ve etrafı çevrildi.

7. Bir haydutken Keltiberlerin komutanlığına kadar yükselen Viriathus⁸⁰ bir keresinde, Roma süvarilerinden kaçıyormuş gibi

75 MÖ 179.

76 Palermo.

77 MÖ 251 ya da 250 yılında yaşanan Panormus Muharebesi için ayrıca bkz. *Polyb.* I. 40.

78 MÖ 6. yüzyılda yaşamış İskit kraliçesi Tomris.

79 MÖ 529 yılındaki bu olay için ayrıca bkz. *Iustin.* I. 8; *Hdn.* I. 204.

80 Roma işgaline karşı direnişi ve gerilla taktikleriyle ünlü İspanyol.

yaparak onları derin deliklerin olduğu bir yere çekti. Burada kendisi, zemini sağlam ve iyi bildiği yollardan geçti, araziye hiç bilmeyen Romalılar ise çamura saplandı ve oracıkta öldürüldü.⁸¹

8. Cimbri savaşı esnasında komutanlık yapan Fulvius, ordugâhını düşmana yakın bir yere kurdu ve süvarilerine, barbarların tahkimatlarına yaklaşmasını ve bir saldırı yaptıktan sonra yalandan kaçıyor-muş gibi yapmasını emretti. Aynı taktiği günlerce uyguladı, Cimbri askerleri de amansızca takip yaptı. Bu esnada Fulvius, düşman ordugâhının sık sık savunmasız kaldığını fark etti. Bunun üzerine, söz konusu birliği aynı taktiği uygularken kendisi hafif silahlı birlikleriyle düşmanın ordugâhının ardından gizlice dolandı ve düşman her zamanki gibi kovalamaya geçince birdenbire saldırıya geçip savunmasız kalan ordugâh rampasını yok etti ve ordugâhı da ele geçirdi.

9. Gnaeus Fulvius, ordumuzdan çok daha büyük birliklerle bizim topraklarımızda ordugâh kuran Faliscalılara karşı adamlarına, ordugâhın uzağında bazı yapıları yakmasını emretti. Amacı, Faliscalıların bunu kendi adamlarının yaptığını düşünerek, yağma umuduyla etrafa yayılmasını sağlamaktı.

10. Epiroslu Alexander⁸² Illyrialılara karşı savaştığı sırada bir pusu birliği konuşlandırdıktan sonra adamlarının bazılarını Illyria tarzında giyindirdi ve onlara kendi topraklarını, yani Epiros'u tahrip etmelerini emretti. Illyrialılar bu yapıları görünce derhal kendileri de istedikleri gibi her yeri yağmalamaya başladı, çünkü önden gidenlerin gözcüler olduğunu düşünmüşlerdi. Lakin bu gözcüler kasıtlı bir şekilde Illyrialıları kötü bir yere çektiğinde öldürüldüler, kalanları da kaçtı.

11. Syracusaeli Leptines, Kartacalılara karşı savaştığı zaman kendi topraklarının harap edilmesini ve bazı çiftliklerin ve kalelerin yakılmasını emretti. Bunu kendi adamlarının yaptığını düşünen Kartacalılar yardım için ordugâhlarından dışarı çıktığında pusuda bekleyen adamların saldırısına uğradılar ve kaçtılar.

81 MÖ 147-139.

82 Epiros kralı I. Alexander.

12. İsyancı Afrikalılara karşı gönderilen Maharbal,⁸³ bu insanların şaraba çok düşkün olduğunu bildiği için büyük miktarda şarabı adam otu ile karıştırdı. Bu yapıldığında ortaya zehir ile uyutucu ilaç arasında bir karışım çıkar. Daha sonra, yapılan önemsiz bir çatışmanın ardından kasıtlı şekilde geri çekildi. Sonra, gece vakti yüklerinin bir kısmını ve o uyuşturucu şarabın hepsini ordugâhta bıraktıktan sonra geri çekilmiş gibi yaptı. Barbarlar ordugâhı ele geçirince çılgın ve coşkun bir şekilde uyuşturucu şarabı içtiler, ardından Maharbal geri döndü, düşmanlarını ya tutsak etti, ya da ölü gibi uzananları katletti.

13. Hannibal, kendi ordugâhı ile Romalıların ordugâhının odun açısından yetersiz bir yerde olduğunu fark edince orayı kasıtlı bir şekilde terk etmiş, ordugâhında birçok sığır bırakmıştı. Bunları ganimet olarak ele geçiren Romalılar, tıka basa et yediler, lakin yacak odun eksikliğinden dolayı etler çiğdi ve hazmı güçtü. Geceleyin ordusuyla dönen Hannibal, bütün Romalıların teyakkuz hâlini bıraktığını ve karınlarının etle dolduğunu görünce onlara büyük kayıplar verdirdi.

14. Tiberius Gracchus İspanya'da düşmanın erzak kıtlığı yaşadığını öğrenince ordugâhını her türlü yiyecek doldurdu ve daha sonra terk etti. Düşman, bu ordugâhı ele geçirdiğinde ve buldukları bütün yiyeceklerle midelerini şişirdiğinde Gracchus ordusunu geri getirdi ve birdenbire düşmanı ezip geçti.⁸⁴

15. Chii kabilesi, Erythrealılara karşı savaştığı zaman yüksek bir tepede bir düşman ajanı yakaladı ve onu infaz etti. Daha sonra bu kişinin kıyafetlerini kendi askerlerinden birine giydirdiler, bu asker de o tepeden işaret vererek Erythrealıları bir tuzağa çekti.

16. Arapların, düşmanların gelişini gündüz vakti duman, gece vakti de ateş vasıtasıyla bildirme gelenekleri iyi bilindiği için bir keresinde bu uygulamalarının düşmanın gerçekten yaklaştığı ana kadar devam edilmesini, tam geldikleri vakit de artık uygulanmamasını emrettiler. Düşman ortada hiçbir ateş görmeyince Arapların kendilerinden

83 MÖ 3. yüzyılda Hannibal'ın komutasında görev yapmış Numidialı.

84 MÖ 179-178.

haber alamadığını düşündü, bu yüzden paldır küldür ilerleyişe geçti ve sonunda bozguna uğradı.

17. Makedon kralı İskender, düşman ormanlık bir tepede tahkimli bir ordugâh kurunca birliklerinin bir kısmını geri çekti, geride kalanlara ise her zamanki gibi ateş yakmalarını ve bu şekilde eksiksiz bir ordu görünümü vermelerini emretti. Bu esnada kendisi birliklerini hiç geçilmemiş yollardan geçirdi, düşmana saldırdı ve onları sahip oldukları stratejik bölgeden attı.⁸⁵

18. Rodoslu Memnon,⁸⁶ süvari bakımından üstün olduğu ve ısrarla yüksek tepelerde mevzilenen düşmanını düz ovalara çekmek istediği için bazı askerlerini firari kılığına sokarak düşman ordugâhına gönderdi. Bu askerler, Memnon'un ordusunda bazı askerlerin sürekli firar etmesine yol açacak kadar ciddi bir isyan ruhunun alevlendiğini söyleyecekti. Bu iddiasında gerçeklik payını artırmak için ayrıca, düşmanın görüş alanındaki bölgelerde küçük tahkimli mevzilerin kurulmasını emretti; firari askerler sanki buralara kaçacakmış gibi gösteriyordu. Bu numaralara kanan düşmanlar, sürekli bulundukları tepelerden düz ovalara indi ve söz konusu tahkimli mevzilere saldırdıkları an Memnon'un süvarileri tarafından kuşatıldı.⁸⁷

19. Molossialıların kralı Harrybas bir savaşta, kendisine kıyasla çok daha büyük bir orduya komuta eden Illyrialı Bardylis tarafından saldırıya uğrayınca, tebaasındaki savaşçı olmayan kişileri yakınlardaki Aetolia bölgesine gönderdi ve kasabalarla mülklerini Aetolialılara verdiği haberinin yayılmasını sağladı. Bu sırada, silahlı adamlarını yanına aldı ve dağlık ve diğer erişilmez bölgelerde sağa sola pusular kurdu. Molossialıların mülklerinin Aetolialılarca ele geçirilmesinden korkan Illyrialılar ise yağma yapma hevesiyle düzensiz bir şekilde etrafa yayılmaya başladı. İyice dağıldıkları zaman Harrybas gizlendiği yerden çıktığı ve düşmanlarını gafil avlayarak püskürttü, onlar da en sonunda kaçmak zorunda kaldı.

85 MÖ 327.

86 MÖ 4. yüzyılda yaşamış Rodoslu Yunan komutan daha çok Perslere hizmet etmesiyle meşhurdu.

87 Bkz. *Strat.* V. XLIV. 2.

20. Gaius Iulius Caesar'ın ast komutanı Titus Labienus, Cermenlerin gelmesinden önce Galyalılarla savaşmak istiyordu, çünkü Cermenlerin Galyalılara yardım için geldiğini biliyordu. Bu doğrultuda, savaşmaya hevesi yokmuş gibi yaparak ve ordugâhını bir akıntının karşısında kurarak, bir sonraki gün yola çıkacağını ilan etti. Labienus'un kaçtığını düşünen Galyalılar bu akıntıyı geçmeye başladı. Labienus ise birlikleriyle Galyalıları kuşattı ve nehri geçme zorluğu yaşayan düşmanlarını oracıkta katletti.⁸⁸

21. Hannibal bir keresinde, Romalı komutan Fulvius'un ordugâhının dikkatsiz bir şekilde tahkim edildiğini, Fulvius'un da birçok şeye acemice kalkıştığını öğrendi. Bunun üzerine şafak vakti, yoğun sis tabakasının görüşü azalttığı bir aralık bularak bazı atlılarının Romalıların tahkimatlarında bulunan nöbetçilere görünmesini emretti. Bunun üzerine Fulvius birdenbire ilerleyişe geçti. Hannibal ise farklı bir noktadan yürüyüşe geçti, Fulvius'un ordugâhına girdi ve Roma ordusunun arkasına sarkarak son derece cesur sekiz bin asker ile komutanlarını katletti.⁸⁹

22. Roma ordusu diktatör Fabius ile Atlı Birlikleri Komutanı⁹⁰ Minucius arasında paylaşılınca ve Fabius'un iyi bir fırsat kolladığı, Minucius'un savaşa girmek isteğiyle yanıp tutuştuğu esnada Hannibal, ordugâhını düşman ordugâhlarının arasında kurdu. Birliklerinin bir kısmını engebeli kayalıkların arasında gizledi, diğerlerini de düşmanlarına meydan okumak üzere yakınlardaki küçük bir tepeyi ele geçirmeleri amacıyla gönderdi. Minucius, bu birlikleri yenilgiye uğratmak amacıyla adamlarını ordugâhtan çıkarınca Hannibal'in sağda solda pusuda beklettiği askerleri birdenbire ortaya çıktı. Fabius, zor durumdaki Minucius'un ordusuna yardıma gelmemiş olsaydı bunların hepsi katledilecekti.⁹¹

88 MÖ 53. Ayrıca bkz. *BGall.* VI. 7-8; *Dio* XL. 31.

89 MÖ 210'da, Herdonia'da.

90 Roma'da bir diktatör göreve geldiğinde, *Magister Equitum* adında bir yardımcısı oluyordu.

91 MÖ 217.

23. Hannibal, kış vakti Trebia'da ordugâh kurduğunda, Romalı konsül Sempronius Longus'un ordugâhı görüş alanı içindeydi ve aralarında sadece bir nehir vardı. Bunun üzerine Kartacalı komutan, Mago'yu ve seçme adamlarını pusuya yatırdı. Ardından, Numidialı süvarilerine Sempronius'un tahkimat hattına ilerlemelerini emretti; amacı, kısır görüşlü Romalı komutanı yemlemektir. Ayrıca, Romalıların ilk saldırıya geçtiği an bu birliklerin hemen, iyi bildikleri sığıllara doğru çekilmelerini emretti. Konsül Longus, Numidialılara pervasız bir şekilde saldırıya ve kovalamaya geçince birlikleri, akıntıyı dondurucu bir havada, üstelik hiçbir şey yememiş hâlde geçmek zorunda kaldı. Sonrasında adamlarımız soğuktan uyustu ve açıklıktan bitap düştü, tam da bu sırada Hannibal, sıcak, tok tuttuğu ve zeytinyağı ile yağlanan adamlarını Romalıların karşısına çıkardı. Mago da çarpışmaya dahil oldu ve bu amaç doğrultusunda yerleştirildiği bölgede düşmanın artçı birliğini yok etti.⁹²

24. Trasimenuş'ta, göl ile tepelerin etekleri arasından giden ve bir ovaya doğru açılan dar bir yolda Hannibal kaçıyormuş gibi yaparak bu dar yoldan açık araziye çıktı ve orada ordugâhını kurdu. Ardından gece vakti askerlerini tepenin yüksek mevzilerinde ve dar geçitte farklı noktalarda konuşlandırdıktan sonra şafak vakti, sisten de faydalanarak muharebe dizilimi kurdu. Kaçıyormuş gibi görünen düşmanı kovalayan Flaminius ise bu dar geçide girdi ve önden, kanatlardan ve arkadan kuşatılıp ordusuyla birlikte imha edildiği ana kadar, kurulmuş pusuyu görmedi.⁹³

25. Hannibal, diktatör Iunius'a⁹⁴ karşı savaştığı sırada altı yüz tane süvarisine bir miktar tabura bölünmesini ve gece vakti düşmanın ordugâhının etrafında fasıla olmadan art arda bölükler hâlinde belirmesini emretti. Bu şekilde Romalılar tüm gece boyunca taciz edildi ve ordugâhın rampasında nöbet tutmaktan, ayrıca hiç durmadan yağın yağmurdan ötürü bitkin düştü. Sabah olduğunda Hannibal,

92 MÖ 218.

93 MÖ 217.

94 Marcus Iunius Pera.

iyi dinlenmiş olan birliklerini sahaya sürdü ve Iunius'un ordugâhını bir saldırı yaparak ele geçirdi.⁹⁵

26. Spartalılar Isthmos'ta⁹⁶ tahkimatlar kurduğunda ve Peloponnesos'u savunduğunda Thebaili Epaminondas, az sayıda hafif silahlı birliğin de yardımıyla düşmanı tüm gece boyunca taciz saldırısına uğrattı. Sonrasında şafak vakti, kendi adamlarını geri çağdıktan ve Spartalılar da geri çekildikten sonra birdenbire, yedekte ve istirahat hâlinde tuttuğu bütün birliğini öne sürdü ve hiçbir savunmacının olmadığı düşman tahkimatlarına doğrudan saldırdı.⁹⁷

27. Cannae Muharebesi'nde Hannibal, muharebe dizilimini kurduktan sonra altı bin Numidialı süvarisine düşmana doğru ilerleme emri verdi. Bu süvariler samimiyetlerini ifade etmek amacıyla kılıçlarını ve kalkanlarını adamlarımıza teslim etti ve sonrasında arka tarafa gönderildiler. Muharebe başlar başlamaz bu süvariler, gizledikleri küçük kılıçlarını çekip, ölülerin de kalkanlarını alarak Romalı birfikleri katlettiler.⁹⁸

28. Iapydes kabilesi, teslim oluyormuş gibi yaparak prokonsül Publius Licinus'a bazı kabile üyelerini teslim etti. Bu adamlar ordunun arka kısımlarına yerleştirildi, fakat daha sonra arka tarafa doğru çekilen Romalıları katlettiler.

29. Scipio Africanus, Syphax ile Kartacalılar olmak üzere iki düşman ordusuna karşı savaşıyorken gece vakti, çok sayıda yanıcı malzemenin olduğu Syphax'ın ordugâhına saldırmaya ve burayı yakarak, ordugâhlarından dehşet içinde kaçan Numidialıları katletmeye karar verdi. Dahası, müttefiklerine yardım etmek için aceleyle harekete geçeceklerini bildiği Kartacalıları da pusular kurarak yakalayacaktı. Scipio her iki planında da başarılı oldu, zira bu yangının kazayla çıktığını düşman silahsız bir şekilde ileri atıldığında Scipio onlara saldırdı ve düşmanını katletti.

95 MÖ 216.

96 Korinthos Kıstağı.

97 MÖ 369.

98 MÖ 216. Ayrıca bkz. *Liv.* XXII. 48; *Val. Max.* VII. IV.

30. Lucullus'a karşı yaptığı savaşlarda sık sık mağlubiyete uğrayan Mithridates, düşmanın güvenini kazanır kazanmaz ihanet ve firar edip Lucullus'a suikast düzenlemesi amacıyla Adathas adında olağanüstü güçlü bir adamı kullandı. Adathas bu planı uygulamak için büyük çaba gösterse de nihayetinde başarısız oldu. Zira, Lucullus'un kendisini süvari birliğine almasından sonra gizli bir şekilde denetim altında tutuldu, çünkü bir firariye inanmak da iyi bir şey değildi, başka firarilerin gelmesini engellemek de. Adathas, art arda yapılan akınlarda Romalılara büyük bir sadakat gösterdikten ve bir itimat kazandıktan sonra, subayların gönderildiği ve dolayısıyla ordugâhta sükunet ortamının olduğu, ayrıca komutan karargâhının daha sakin olduğu bir zaman seçti. Ne var ki şans Lucullus'tan yanaydı; zira Adathas'ın Lucullus'u uyanık bulmayı ve huzuruna kabul edilmeyi umduğu zamanda aslında Romalı komutan, bir önceki gece sürekli plan yapmaktan bitkin düştüğü için uykuya dalmıştı. Adathas yine de, hiç beklenmeyen ve zorunlu bir haber vermesi gerektiğini öne sürerek Lucullus'un huzuruna çıkarılmayı istediğinde, efendilerinin sıhhatinden mesul hizmetkârların kararlı çabalarıyla uzaklaştırıldı. Sonrasında şüphe çekmekten korkarak, kapının dışında hazır beklettiği atına bindi ve amacını gerçekleştirilmeden Mithridates'e kaçtı.

31. Sertorius, İspanya'da Lauron kasabası civarında Pompeius'a yakın bir yerde ordugâh kurduğunda, biri yakınlarda, bir diğeri uzaklarda olmak üzere yem toplanacak iki adet saha vardı. Bunun üzerine hafif silahlı birliklerine, yakındaki bölgeye sürekli akınlar düzenlemesini, fakat uzaktakine hiçbir askerinin gitmemesini emretti. Böylelikle düşmanını, uzaktaki sahanın daha güvenliği olduğu konusunda ikna etmiş oldu. Pompeius'un adamları bu bölgeye gittiğinde Sertorius, Octavius Graecinus'a, Roma tarzında silahlanan on kohort ve hafif silahlı on İspanyol taburu, ayrıca Tarquitius Priscus ve iki bin süvariye de yanına alarak, bu yem toplayan Pompeius askerlerine pusu kurmak üzere hareket geçmesini emretti. Söz konusu kişiler kendilerine verilen talimatları büyük bir özenle yerine getirdi; araziye inceledikten sonra, yukarıda sözü edilen birlikleri geceleyin yakınlardaki bir ormana sakladılar ve gerilla savaşındaki

en uygun taktik olduğu üzere İspanyalı hafif silahlı birlikleri en ön safa, kalkanlı askerleri bunların ardına ve süvarileri de artçı birliğe konuşturdılar.

Kurdukları pusunun, atların kışnemesiyle ortaya çıkmamasını amaçlamışlardı. Sonrasında bütün birliklere, ertesi günün üçüncü saatine⁹⁹ dek sessiz bir şekilde dinlenmeyi buyurdular. Olan bitenden hiçbir şekilde haberi olmayan ve yemle yüklenen Pompeius askerleri bölgeden geri dönmeyi düşündüğünde ve bu rahatlığın cazibesine kapılan nöbet hâlindeki diğer birlikler de dikkat çekmeden yem toplamaya başladığında İspanyol birlikler birdenbire, kendi ırklarına özgü büyük bir hızla aniden taarruza kalkıp yem toplayanların üzerine çullandı, birçok kişiyi yaraladı. Pompeius'un şaşkınlık içinde kalan adamları bu saldırı karşısında kaçmaya başladı. Daha sonra kalkanlı Sertorius birlikleri, ilk saldırıya karşı koyma hazırlığı yapılmasına fırsat vermeden ormandan saldırıya geçti, saflarına dönmeye çalışan Romalıları darmadağın etti ve püskürttü. Bu esnada, kaçanların peşine takılan süvariler Pompeius'un adamlarını ordu gâhlarına kadar kovaladı ve onları katletti. Hiç kimsenin kaçmaması için de önlemler alınmıştı, zira bu amaç doğrultusunda önceden gönderilen yaklaşık iki yüz yedek süvari, kısa yollardan hızla ve kolaylıkla hareket edip ilk başta kaçanları Pompeius'un ordugâhına ulaşmadan evvel yakaladı. Pompeius olanlardan haberdar olunca adamlarına yardım için, Decimus Laelius'un komutasında bir lejyon gönderdi. Bunun üzerine sağ kanada çekilen düşman süvarileri kaçıyormuş numarası yaptı, ardından lejyonun arkasına dolanarak buradan saldırıya geçti. Bu esnada, yem toplayan Pompeiusçuları takip edenler lejyona önden saldırdı. İşte bu lejyon komutanıyla birlikte düşmanın iki hattı içerisinde kalarak mahvoldu. Pompeius bu lejyona yardım için bütün ordusunu gönderince Sertorius, tepelerde hazır tuttuğu birliklerini kullandı ve Pompeius'u engelledi. İşte bu şekilde Sertorius, tek bir strateji kullanarak rakibini iki yönlü felakete uğrattı. Pompeius'un elinden gelen tek şey çaresiz bir şekilde

99 Roma'da gün sabah altıda başlıyor, üzerine geçen saatler ekleniyordu, yani üçüncü saat sabah dokuzdu.

adamlarının kılıçtan geçirilmesini izlemektir. Sertorius ile Pompeius arasındaki ilk muharebe işte buydu. Livius'a göre Pompeius o gün on bin asker ve bunların beraberindeki bütün yükü kaybetti.¹⁰⁰

32. Pompeius, İspanya'da savaştığı zaman, pusu kurup saldırıya geçmesi için farklı bölgelerde adamlarını yerleştirdikten sonra, korkmuş numarası yaparak düşmanın kendisinin peşine takılmasını sağladı ve rakibini, pusu kurulan yerlere kadar çekti. Sonrasında iyi bir fırsat bulunca birdenbire döndü ve düşmanını ön cepheyle her iki kanatta da katletti, ayrıca düşman komutanı Perperna'yı da ele geçirdi.¹⁰¹

33. Yine Pompeius Armenia'da savaşıyorken, Mithridates süvarilerinin niteliği ve niceliği bakımından kendisine üstünlük kurunca geceleyin, iki ordugâh arasındaki bir vadide çalılıkların içine üç bin hafif silahlı piyade ile beş yüz süvarisini yerleştirdi. Sonraki günün şafak vakti süvarilerini düşman mevzilerine gönderdi. Amacı, süvari ve piyade olmak üzere bütün düşman birlikleri çarpışmaya girdiği vakit Romalıların kademeli olarak geri çekilmesi, saflarını koruması ve en sonunda arka taraftan saldırmak üzere konuşlanan diğer Romalıları yer vermesiydi. Pompeius'un bu taktiği başarılı olunca, kaçıyor gibi görünenler birdenbire döndü ve böylelikle Pompeius, bu şekilde iki ordu arasında panik içinde kalan düşmanını paramparça etti. Göğüs göğse çarpışmaya giren piyadelerimiz de düşman süvarilerini kılıçlarıyla delik deşik etti. Kral bu muharebede, süvarisine duyduğu güveni tamamen kaybetti.¹⁰²

34. Köle Savaşı¹⁰³ döneminde Crassus, Cantenna civarında düşman ordugâhının yanında iki tane ordugâh tahkim etti. Daha sonra bir gece, bütün birliklerini ordugâhtan çıkardı ve Cantenna Dağı'nın eteklerinde konuşlandırdı. Düşmanı kandırmak için, büyük ordugâhındaki karargâh çadırını boş bırakmıştı. Süvarilerini iki tabura böldükten sonra Lucius Quintus'a, bir süvari taburuyla Spartaküs'ün

100 Frontinus, Livius'tan faydalanmış olabilir ancak günümüze ulaşan metninde Livius'un böyle bir bilgisi bulunmuyor.

101 MÖ 72.

102 MÖ 66.

103 Spartaküs Savaşı, MÖ 73-71.

karşısına çıkması ve onu sahte bir çatışmayla aldatmasını emretti. Diğer süvari taburuyla ise, Castus ve Cannicus'un ordusundaki Cermenler ve Galyalılar sahte bir savaşa çekilecek, kaçıyormuş gibi yapılarak düşman, Crassus'un birlikleriyle muharebe düzeni aldığı bölgeye yemlenecekti. Barbarlar Romalıları kovaladığında süvariler kanatlara çekildi ve Roma ordusu birdenbire meydana çıktı ve savaş narası atarak hücumla kalktı. Livius'un söylediğine göre o muharebede otuz beş bin asker, komutanlarıyla birlikte can verdi; beş Roma kartal sancağı ve yirmi altı adet sancak barbarlardan alındı, ayrıca beş balta setiyle birlikte birçok başka ganimet de ele geçirildi.

35. Suriye'de Parthlara ve komutanları Osaces'e karşı savaştığı sırada Gaius Cassius ordusunun ön saflarına sadece süvarilerini koydu, piyadelerini ise arka tarafta engebeli bir bölgede sakladı. Süvarileri savaşta zayıf düşünce ve iyi bildikleri yollardan geri çekilince, Parthların ordusunu pusu kurduğu bölgeye çekti ve onları paramparça etti.¹⁰⁴

36. Ventidius, adamlarını sanki korkmuşlar görüntüsü vererek ordugâhta tutunca, aldıkları zaferler dolayısıyla iyice coşan Parthları ve Labienus'u yine muharebeye girmek üzere ordugâhtan çıkmaya teşvik etti. Düşmanını onlar için kötü bir noktaya çektiğinde beklenmedik bir anda saldırıya geçti ve öylesine baskın bir galibiyet kazandı ki Parthlar, Labienus'u takip etmeyi reddetti ve eyaleti terk etti.¹⁰⁵

37. Ventidius'un, Pharnastanes'in komutasındaki Parthlara karşı kullanabileceği sadece küçük bir ordusu vardı. Sayısal üstünlüğünden ötürü düşmanın özgüveninin iyice arttığını görünce, gizli bir vadideki ordugâhının yanında on sekiz kohort konuşlandırdı, süvariler de piyadelerin arkasındaydı. Ardından düşmana karşı çok küçük bir birlik gönderdi. Bu birlik, geri çekiliyormuş gibi yaparak, amansız takibe geçen düşmanı pusu bölgesine doğru çekince yan taraftaki ordu hücumla kalktı ve böylelikle Ventidius Parthları önüne katıp kovaladı ve aralarında Pharnastanes'in de olduğu birçoğunu katletti.

104 MÖ 51.

105 MÖ 39.

38. Gaius Caesar ile Afranius'un ordugâhları karşı karşıya bulunuyordu ve iki taraf da yakınlardaki tepeleri ele geçirmek için büyük bir istek duyuyordu. Bölgedeki sarp kayalıklar düşünüldüğünde bu son derece zor bir görevdi. Bu doğrultuda Caesar, ordusunu İllerda'ya geri çekiyormuş gibi yaptı, yanında pek fazla ikmal malzemesi olmaması bu hamlesini daha inanılır yapıyordu. Bundan kısa bir süre sonra yolundan saparak aniden tepeleri ele geçirmeye başladı. Bunu gören Afranius'un askerleri, sanki kendi ordugâhları ele geçirilmiş gibi paniğe kapılarak aynı tepeleri ele geçirmek üzere büyük hızla harekete geçti. Daha öncesinde böyle olabileceğini tahmin eden Caesar, önden gönderdiği piyadelerinin bir kısmı ve artçı birliğe yolladığı süvarilerinin bir kısmıyla Afranius'un askerlerine saldırdı.¹⁰⁶

39. Antonius, Forum Gallorum bölgesinde iken, konsül Pansa'nın yaklaştığını duyunca, Aemilius Yolu boyunca sağa sola kurdurduğu pusularla konsülün ordusunu karşıladı ve böylece ordusunu geri püskürttü, hatta Pansa bu çatışmalarda ağır yaralandı ve birkaç gün sonra da öldü.¹⁰⁷

40. İç Savaş döneminde Afrika'da kral olan Iuba,¹⁰⁸ geri çekiliyormuş gibi yaparak Curio'nun¹⁰⁹ yersiz bir coşkuya kapılmasına yol açtı. Böylelikle Curio, yanlış bir umut besleyerek, kaçmaya başladığını düşündüğü kralın ast komutanı Sabboras'ı kovalamaya başladı; daha sonra açık ovaya gelince etrafı, Numidialı süvariler tarafından kuşatıldı ve ordusu imha edildi, kendisi de orada öldü.¹¹⁰

41. Atinalı komutan Melanthos, Boeotialı düşman komutanı Xanthus'un kendisine meydan okuması üzerine savaşmak için ordugâhtan çıktı. Bunlar karşı karşıya geldiklerinde Melanthos şöyle haykırdı: "Xanthus, haksız ve anlaşılmaya aykırı davranıyorsun. Ben tekim,

¹⁰⁶ MÖ 49.

¹⁰⁷ MÖ 43.

¹⁰⁸ Numidia kralı.

¹⁰⁹ Caesar'ın İç Savaş öncesinde siyasi açıdan çok faydalandığı fakat askeri açıdan faydadan çok zarar gördüğü Gaius Scribonius Curio.

¹¹⁰ Ayrıca bkz. *BCiv.* II. 40-42; *Dio* XLI. 41-42; *B Civ.* II. 45.

fakat sen adamlarını almış, öyle karşıma çıkmışsın.” Xanthus, kimin kendisini takip ettiğini merak edip arkasına bakınca Melanthos, tek bir darbeye rakibini öldürdü.

42. Atinalı Iphikrates, Chersonesus yakınlarında Spartalıların komutanı Anaxibius’un birlikleriyle beraber karadan ilerlediğini öğrenince, gemilerinden çok sayıda adamı karaya çıkarttı ve onları pusu bölgelerinde konuşlandırdı. Gemilerine ise, sanki bütün birliklerle doluymuş gibi düşmanın görebileceği şekilde gezinmesini emretti. Spartalılar bu manzara karşısında teyakkuzu elden bırakıp gevşeyince Iphicrates, yürüyüş esnasında düşmanına karadan ve arka taraftan saldırdı ve onları yenerek, kaçmaya mecbur etti.¹¹¹

43. Liburnialılar, sığıklarda konum aldıktan sonra, su yüzeyinin üzerinde sadece kafalarının kalmasına izin verdiler ve böylece düşmanlarını, suyun derin olduğuna inandırdılar. Bunun üzerine üzerlerine gelen bir savaş gemisi sığığa oturdu, ardından ele geçirildi.

44. Hellespontos’ta, Spartalıların komutanı Mindaros’a karşı Atinalıların komutanlığını yapan Alcibiades’in elinde büyük bir ordu ve çok sayıda gemi vardı. Askerlerinin bazılarını geceleyin karaya çıkardı, gemilerinin bir kısmını da bazı kara burunlarının ardına sakladı. Kendisi ise, düşmanını kandırmak amacıyla küçük bir birlikle ilerlemeye başladı, kovalanınca da düşmanı en sonunda, daha önceden kurduğu tuzığa çekene dek kaçtı. Bunun üstüne, karaya çıkan düşmanına arkadan saldırdı ve pusuda beklettiği adamlarının da yardımıyla o gün galip geldi.¹¹²

45. Alcibiades, bir keresinde deniz muharebesine gireceği zaman, dağlık bir burunda çok sayıda gemi direği bıraktı ve orada bıraktığı adamlarına, muharebenin başladığını gördükleri an derhal bu direkler üzerine yelkenler asmalarını emretti. Böyle yaparak düşmanların geri çekilmesine yol açtı, çünkü başka bir filonun ona yardım için geldiğini düşündüler.

111 MÖ 389-388. Ayrıca bkz. *Hell.* IV. VIII. 32.

112 MÖ 410.

46. Bir deniz muharebesine gireceği zaman Rodoslu Memnon'un elinde iki yüz gemilik bir filo vardı. Düşman gemilerini muharebenin dışına çekmek istedi ve gemilerinden sadece birkaç tanesinin direğinin yükseltilmesini ve ilk başta bunların ilerlemesini emretti. Uzaktaki düşmanlar gemi direklerinin sayısını görüp ona göre hesap yapınca muharebeye girmek için meydan okudular, lakin çıkan çarpışmada çok sayıda gemi etraflarını kuşattı ve yenilgiye uğradılar.

47. Atinalıların komutanı Timotheos, Spartalılarla deniz muharebesine gireceği zaman, Sparta filosu muharebe düzeni aldığı anda, birçok taktikle düşmanı engellemek amacıyla en hızlı yirmi gemisini önden gönderdi. Düşmanın manevralarda çok da başarılı olmadığını görünce ileri hamle yaptı ve kolayca galibiyet elde etti, çünkü düşmanı zaten harap durumdaydı.

VI. Kısırıldığı zaman, umutsuzluk içinde yeniden savaşa girmesini önlemek için düşmana kaçma izni nasıl verilir?

1. Galyalılar, Camillus'un komutan olduğu bir muharebede savaştıktan sonra Tiber Nehri'nin ötesine geçmek amacıyla kayık isteyince Roma senatosu oylama yapıp, kayık ve diğer ikmal malzemelerini sağlayıp onları göndermeye karar verdi.

Yukarıdaki olaydan sonra, Pomptinus bölgesinden geri çekildikleri zaman yine Galyalılara rahatça gidebilecekleri bir yol sunuldu. Bu yolun adına "Galya Yolu" denir.¹¹³

2. İki Scipio da öldükten sonra ordunun en üst düzey komuta yetkisini tevdi ettiği Romalı bir atlı sınıfı mensubu Titus Marcius, Kartacalıları kuşatma konusunda başarılı olmuştu. Kartacalılar, intikam almadan ölmek amacıyla gittikçe daha fazla hiddetle savaşılmaya başlayınca Marcius, bölüklerin arasını açtı ve kaçmak için bir alan yarattı. Düşman etrafa dağıldığında ise kendi adamlarını tehlikeye atmadan Kartacalıları katletti.

113 MÖ 349.

3. Gaius Iulius Caesar, bir bölgede kısırdığı Cermenler artık umutsuzluğa kapılıp daha da vahşi bir şekilde savaşımaya başlayınca kaçmalarına izin verilmesini emretti, daha sonra da kaçmakta olan düşmanına saldırdı.

4. Trasimenuş'ta Romalılar kuşatıldığında ve muhteşem bir hiddetle savaşımaya başladığında Hannibal saflarının arasını açtı ve rakibine kaçma fırsatı tanıdı. Bunun üzerine Romalılar kaçmaya başlayınca, kendi adamlarına hiçbir zarar gelmeden Romalıları mahvetti.¹¹⁴

5. Makedonya kralı Antigonos'un¹¹⁵ kuşatması altında Aetolialılar açlıktan zor duruma düşünce ve ölümü dahi göze alıp huruç saldırısı yapmaya karar verince Antigonos onlara bir kaçış alanı verdi. Böylelikle düşmanın hararetini aldı ve sonrasında arka taraftan saldırıya geçerek onları katletti.¹¹⁶

6. Spartalı Agesilaos, Thebaililerle savaşa girdiğinde, arazi şartları dolayısıyla kapana kısılan düşmanın umutsuzluğa kapılıp çok daha büyük bir şiddetle çarpışmaya başladığını fark etti. Bunun üzerine saflarını gevşetti ve Thebaililere bir kaçış alanı yarattı. Lakin Thebaililer kaçmaya çalıştığında onları tekrar kuşattı ve arka taraftan saldırıya geçip, kendisi hiçbir zayıat vermeden düşmanı katletti.¹¹⁷

7. Konsül Gnaeus Manlius bir muharebeden döndüğü esnada Romalıların ordugâhının Etrüsklerin eline geçtiğini gördü. Bunun üzerine bütün kapılara nöbetçi dikti ve düşmanını kışkırttı, hatta onları içeride kısıtırınca Etrüskler öyle büyük bir hiddete kapıldı ki kendisi de çıkan savaşta öldü. Manlius'un komutanları durumun farkına varınca bir kapıdan nöbetçileri çektiler ve Etrüsklere kaçmak için bir alan tanıdılar. Etrüskler buradan akın akın çıkınca Romalılar onları kovalamaya geçti ve o esnada şans eseri orada olan diğer konsül Fabius'un da yardımıyla Etrüskleri katlettiler.¹¹⁸

114 MÖ 217.

115 III. Antigonos Doson.

116 MÖ 223-221.

117 MÖ 394.

118 MÖ 480.

8. Xerxes yenilgiye uğradığında ve Atinalılar onun köprüsünü yıkmak istediğinde Themistokles, Xerxes'in umutsuzluğa kapılıp savaşmaktansa Avrupa'dan defolup gitmesinin kendileri için daha iyi olacağını ifade ederek bunu engelledi. Ayrıca krala da bir muhbir gönderdi ve ona eğer derhal çekip gitmezse nasıl bir tehlikede olacağını söyledi.

9. Epirosuların kralı Pyrrhos bir şehri ele geçirdikten sonra, içeride kısılp kalan sakinlerin şehir kapılarını kapattığını ve son çareleri olarak yiğitçe çarpıştığını fark edince onlara kaçmaları için bir fırsat tanıdı.

10. Yine Pyrrhos'un deha örneklerinden biri şöyledir: O, kaçmakta olan bir düşmanın hiçbir zaman çok yakından ve amansızca takip edilmemesi gerektiğini düşünüyordu, çünkü düşman artık son çare olarak müthiş bir güçle direnişe geçebilir, ayrıca yine başka bir zaman kaçmaya meyledebilirdi, çünkü galip gelen tarafın, kaçanları yok etmek için çok çabalamayacağını bilirdi.

VII. Yaşanan aksilikleri nasıl gizlersin?

1. Romalıların kralı Tullus Hostilius¹¹⁹ Veii kabilesiyle savaştığı zaman, Roma ordusundan firar eden Albalılar¹²⁰ yakınlardaki tepelere kaçtı. Bu durum adamlarımızın huzurunu kaçıncı Tullus yüksek bir sesle haykırarak Albalıların bunu, düşmanı kuşatmak amacıyla kendilerine verilen talimatlar doğrultusunda yaptığını söyledi. Bunu söylemesinin üzerinden Veii kabilesi dehşete kapıldı ve Romalıların özgüveni yerine geldi. Tullus Hostilius savaşın gidişatını işte bu şekilde değiştirmişti.

2. Lucius Sulla'nın lejyon komutanlarından biri bir muharebenin başında, çok sayıda süvariye de yanına alıp düşman tarafına geçince Sulla bunun, verdiği emirler doğrultusunda yapılan bir hamle olduğunu söyledi. Böylelikle hem kendi adamlarının panik yapmasını önledi hem de onları, güya bu planının sonuçlarından iyi bir avantaj beklemeye teşvik etti.

¹¹⁹ Üçüncü Roma kralı.

¹²⁰ Latium, İtalya bölgesinde yaşamış kabile.

3. Sulla, göndermiş olduğu yardımcı birlikler kuşatılıp düşman tarafından katledildiğinde, bu faciadan ötürü bütün ordusunun dehşete kapılmasından korkarak bu yardımcı birlikleri kasten tehlikeye attığını, çünkü firar etmek için plan yaptıklarını açıkladı. Bu şekilde bariz bir aksiliği disiplin kisvesi altında telafi etti ve bunu kendisinin yaptığına onları ikna ederek adamlarını cesaretlendirdi.

4. Kral Syphax'ın elçileri Scipio'ya, bir müttefiklik umuduyla Sicilya'dan Afrika'ya geçmemelerini söylediğinde Scipio, yabancı bir kralla müttefiklik kurma ümidi kesildiği için adamlarının cesaretinin aniden kırılmasından korkarak elçileri hemen gönderdi ve kendisinin bilhassa Syphax tarafından çağırıldığı yönünde bir haberin yayılmasını sağladı.¹²¹

5. Quintus Sertorius bir muharebeye girdiğinde, kendisine Hirtuleius'un öldüğünü haber veren bir barbara hançerini sapladı. Çünkü barbarın bu haberi başkalarını da verebileceğinden ve dolaşısıyla adamlarının cesaretinin kırılabileceğinden korkmuştu.

6. Atinalı Alkibiades, Abydenes kabilesi ile girdiği savaşta çok zor duruma düştüğünde, büyük bir hızla ve suratı asık bir şekilde yaklaşan bir muhbir görünce bu adamın getirdiği haberleri herkese açık bir şekilde vermesini engelledi. Bu kişiyle yaptığı özel görüşmede filosofunun, kralın komutanı Pharnabazos¹²² tarafından kuşatıldığını öğrenince bu haberi hem düşmandan hem kendi adamlarından gizledi ve giriştiği muharebeyi sonlandırdı. Ardından derhal filosunu kurtarmak üzere harekete geçti ve silah arkadaşlarına yardım götürdü.¹²³

7. Hannibal İtalya'ya girdiğinde üç bin Carpetani¹²⁴ askeri ona kaçtı. Ordusundaki diğer adamların bu emsalden cesaret bulmasından korkan Kartacalı komutan, kaçan Carpetani askerlerini görevden çıkardığını söyledi ve buna bir kanıt olarak da, gösterdiği hizmetlerin pek de önem arz etmediği az sayıdaki adamlarını da evlerine yolladı.

121 MÖ 204.

122 MÖ 5/4. yüzyıllarda yaşamış Pers komutan ve satrap.

123 MÖ 409.

124 İber Yarımadasında yaşamış Kelt kabile.

8. Lucius Lucullus, yardımcı birlik olarak elinde tuttuğu Makedonyalı süvarilerin birdenbire toplu olarak düşmana firar ettiğini fark edince trompetlerin çalınmasını emretti ve bu firarileri kovalamaları için taburlar gönderdi. Bir çarpışma başladığını düşünen düşman, kendilerine kaçan bu süvarilere mızraklarını attı. Düşmanların kendilerini kabul etmediğini, ayrıca firar ettikleri ordunun da saldırısına uğradığını gören Makedonyalılar çarpışmaya girmeye mecbur kaldı ve düşmana saldırdı.

9. Kapadokya'da Autophradates'e karşı Perslere komutanlık eden Datames, süvarilerinin bir kısmının firar ettiğini öğrenince diğer adamlarına kendisini takip etmesini emretti. Firarilerle karşılaşınca onlara, kendisinden daha büyük bir şevk göstermelerini tavsiye etti ve düşmana cesur bir şekilde saldırmaları için cesaret verdi. Büyük bir utanç ve pişmanlık duyan firariler, sanki Datames hiç anlamamış gibi yaptıklarından vazgeçtiler.¹²⁵

10. Romalılar bir muharebede yenilmeye başlayınca konsül Titus Quinctius Capitolinus, düşmanın diğer kanatta püskürtüldüğüne yönelik yalan bir ifadede bulundu. Bu şekilde adamlarının cesaretlendirdi ve o gün zafer kazandı.¹²⁶

11. Gnaeus Manlius, Etrüsklere karşı savaşırken, sol kanadın komutanı mevkidaşı Marcus Fabius yaralandı ve ordunun o kanadı, konsülün öldürüldüğünü düşünerek dağılmaya başladı. Bunun üzerine Manlius, süvari taburlarıyla bu dağılan hatta gitti ve mevkidaşının hayatta olduğunu, kendisinin de sağ kanatta galip geldiğini haykırdı. Bu şekilde metin kalarak adamlarının cesaretini artırdı ve zafer kazandı.¹²⁷

12. Marius, Cimbri ve Teutones kabilelerine karşı savaşıyorken bir keresinde mühendisleri ordugâh için dikkatsiz bir şekilde, su kaynaklarını barbarların kontrol ettiği bir bölge seçti. Askerlerinin su talepleri üzerine Marius, parmağıyla düşmana işaret etti ve "İşte su

125 MÖ 362.

126 MÖ 468.

127 MÖ 480. Karşılaştırma için bkz. *Liv.* II. 46-47; *Ant. Rom.* IX. 11.

orada, gidin alın” dedi. Bu şekilde cesaret alan Romalılar barbarları derhal o bölgeden çıkardı.¹²⁸

13. Pharsalus Muharebesinden sonra Titus Labienus, taraf tuttuğu ordu yenilince ve kendisi de Dyrrachium’a kaçınca, gerçeklerle yalanları karıştırdı; muharebenin sonucunu gizlemedi, lakin Caesar’ın ağır bir yara aldığını söyleyerek her iki tarafın da eşit koşullara geldiğini uydurdu. Bu uydurmasıyla Pompeius’un diğer destekçilerine güven verdi.¹²⁹

14. Marcus Cato, müttefik filosu Aetolialılar tarafından ablukaya alındığında Ambracia’da dikkatsiz bir şekilde tek bir gemiyi karaya yaklaştırdı, yanında hiçbir askeri olmamasına karşın sanki askerlerinin olduğu gemilerin oraya gelmesi için çağrı yapıyormuş gibi ses ve hareketleriyle işaretler vermeye başladı. Böyle yapıp hiç istifini bozmayarak, sanki çağırdığı birlikleri menzile girmiş de iyice yaklaşmış gibi davrandı ve düşmanı dehşete düşürdü. Roma filosunun bölgeye gelişiyle büyük bir yenilgiye uğramaktan Aetolialılar bunun üzerine ablukayı kaldırdı.

VIII. Metaneti koruyarak moral motivasyonu nasıl muhafaza edersin?

1. Kral Tarquinius’un Sabinlerle yaptığı muharebe döneminde genç bir adam olan Servius Tullius, sancaktarların kendilerinden emin bir şekilde çarpışmadığını görünce eline bir sancak aldı ve bunu düşman saflarına attı. Romalılar bu sancağı geri almak için öylesine cesur çarpıştı ki sadece sancağı almakla kalmayıp zafer de kazandılar.

2. Konsül Furius Agrippa,¹³⁰ savaşta ordusunun bir kanadı çöktüğünde bir sancaktardan sancak aldı ve bunu Hernici ve Aequi kabilelerinin saflarına fırlattı. Bu hareketiyle o gün muharebe kazanıldı, zira Romalılar bu sancağı geri almak için müthiş bir coşkuyla savaştı.

128 MÖ 102.

129 MÖ 48.

130 MÖ 446 konsülü Agrippa Furius Fusus.

3. Konsül Titus Quinctius Capitolinus da bir sancağı düşman saflarına attı ve adamlarına bu sancağı geri almalarını emretti.
4. Konsül yetkilerini haiz askerî tribunusluk görevi yapan Marcus Furius Camillus, adamları zayıf düşünce bir sancaktarı elinden tuttu ve onu Volsci ve Latinlerin olduğu düşman saflarına çekti. Bunun üzerine diğer adamları, onu takip etmediği için utanç duydu.¹³¹
5. Peligni kabilesinden Salvius da Perslere karşı savaşırken aynı şeyi yapmıştır.
6. Marcus Furius,¹³² geri çekilen ordusunun karşısına çıktı ve o gün galip gelmeyen kimseyi ordugâha almayacağını söyledi. Bunun üzerine adamlarını tekrar savaşa götürdü ve zafer kazandı.
7. Scipio, Numantia'da adamlarının geri çekildiğini görünce, ordugâha dönen herkesi düşman yerine koyacağını söyledi.¹³³
8. Diktatör Servilius Priscus, lejyon sancaklarının düşman Falisces kabilesine karşı sürülmesini emrettiğinde, bu emrini uygulamakta tereddüt eden bir sancaktarı idam ettirdi. Diğerleri bu emsalden dehşete düştü ve düşmana karşı ilerledi.¹³⁴
9. Süvari komutanı Cornelius Cossus da, Fidenae kabilesine karşı yapılan savaşta aynı şeyi yapmıştır.
10. Sabinlere karşı yapılan savaşta süvarileri tereddüt gösterince kral Tarquinius bunlara, atlarındaki dizginleri atmalarını, mahmuz takmalarını ve düşman hatlarına doğru hücum etmelerini emretti.
11. Samnit Savaşı döneminde konsül Marcus Atilius, askerlerinin savaşmayı bıraktığını ve ordugâha sığındığını görünce kendi adamlarıyla bunların karşısına çıktı ve düşmana karşı savaşmayı tercih etmezlerse kendisine ve sadık Roma vatandaşlarına karşı savaşacaklarını söyledi. Bu hareketi sayesinde bütün ordusunu tekrardan savaşa götürdü.

131 MÖ 386.

132 Camillus.

133 MÖ 133.

134 MÖ 418. Karşılaştırma için bkz. *Liv.* IV. 46-47.

12. Lejyonları, Arkhelaos'un komutası altındaki Mithridates birliklerine karşı koyamayınca Sulla kılıcını çekip birinci safa ilerledi ve adamlarına hitap ederek şöyle dedi: "Komutanınızı nerede bıraktığınızı sorarlarsa, 'Boeoti'da savaşıırken bıraktık!' deyin!" Bunun üzerine utanç duyan bütün adamları onu takip etti.

13. Adamları Munda'da yenilmeye başlayınca Tanrısal Iulius,¹³⁵ atının askerlerinin gözü önünden götürülmesini emretti ve yayan bir şekilde ön hatta ilerledi. Komutanlarını yüzüstü bırakmaktan utanç duyan adamları bunun üzerine tekrardan savaşa başladı.¹³⁶

14. Bir keresinde adamlarının, İskitlerin saldırısına karşı koyamadığını fark edince Philippos, en güvendiği süvarilerini arka tarafa konuşturdu ve onlara, hiçbir silah arkadaşına muharebeden kaçma izni vermemelerini, eğer geri çekilmekte ısrarı olurlarsa da bunları öldürmelerini emretti. Bu kararını adamlarına duyurunca en korkak olanlar dahi kendi silah arkadaşları tarafından öldürülmektense düşman tarafından öldürülmeyi tercih etti ve Philippos bu sayede zafer kazandı.¹³⁷

IX. Başarılı bir çarpışmadan sonra savaşı nasıl sonuçlandırılırsın?

1. Gaius Marius, Teutones kabilesini muharebede yendikten ve geceleyin savaşa son verdikten sonra, hayatta kalan düşmanlarının etrafında ordugâh kurdu. Bazı adamlarının zaman zaman gürültülü naralar atmasını sağlayarak düşmanı sürekli teyakkuz hâlinde olmaya mecbur etti ve dinlenmekten alıkoyma. Böyle yaparak sonraki gün düşmanını kolaylıkla alt etti, zira hiçbiri uyumamıştı.¹³⁸

2. Claudius Nero, Hasdrubal'in komutası altında İspanya'dan İtalya'ya dönen Kartacalılarla karşılaştığında onları yendi ve Hasdrubal'in kellesini Hannibal'in ordugâhına attı. Bunun sonucunda

¹³⁵ Gaius Iulius Caesar.

¹³⁶ MÖ 45.

¹³⁷ Ayrıca bkz. *Iustin.* I. VI. 10-13.

¹³⁸ MÖ 102.

Hannibal büyük bir yasa boğuldu ve ordusu, takviye birliklerle buluşma umudunu kaybetti.¹³⁹

3. Lucius Sulla, Praeneste'yi kuşattığı zaman, muharebede öldürülen Praenesteli komutanların kellelerini mızraklara bağlattı ve bunları, kuşatılmış olan şehirlilere sergiletti. Böylelikle rakibinin inatçı direnişini kırmış oldu.

4. Cermenlerin lideri Arminius da aynı şekilde öldürmüş olduğu kişilerin kellelerini mızraklara bağlamış ve bunların düşman tahkimatlarına götürülmesini emretmiştir.¹⁴⁰

5. Domitius Corbulo, Tigranocerta'yı kuşattığında, Armenialılar inatçı bir şekilde direnince, asilzadelerden biri olan Corbulo'yu idam ettirdi ve kellesini bir mancınıkla, düşman tahkimatlarının içine attırdı. Bu kelle şans eseri, tam da o sırada barbarların düzenlediği bir toplantının ortasına düştü. Bu manzara, sanki bir kehanetmiş gibi öylesine büyük bir dehşet yarattı ki Armenialılar aceleyle teslim oldu.

6. Syracusaeli Hermokrates,¹⁴¹ Kartacalıları yendikten sonra, elde ettikleri zafer dolayısıyla muzafferlerin aleme ve ihmalkârlığa düşebilme durumu dolayısıyla ele geçirdiği sayısız tutsağa iyi davranılmamasından korktu. Bu doğrultuda, düşman süvarilerinin bir sonraki günün gecesi saldırı planladığı yönünde numara yaptı. Adamlarını bu hareketiyle teyakkuz hâlinde tuttu ve tutsakların, her zamankinden daha iyi muamele görmesini sağladı.

7. Hermokrates bazı başarılar elde ettikten sonra, adamlarının kendilerine çok fazla güvenerek ipleri ellerinden bırakması ve kendilerinden geçip aleme düşmesi yüzünden düşman ordugâhına bir firari gönderdi. Onlara, Syracusaelıların her yere pusu kurduğunu söyleyerek kaçmalarını engellemeyi amaçlamıştı. Bu pusulardan korkan düşman, ordugâhında kaldı. Düşmanları böyle alıkoyduktan sonra Hermocrates bir sonraki gün adamları daha iyi durumdayken düşmanı onların avucunun içine koydu ve savaşı sonlandırdı.

139 MÖ 207.

140 MS 9. Ünlü Teutoborg Ormanı olayı kastediliyor.

141 MÖ 5. yüzyılda yaşamış Sicilyalı komutan.

8. Miltiades, Marathon'da devasa bir Pers ordusunu yendiğinde ve Atinalılar, zafer kutlamalarıyla vakit kaybetmeye başlayınca onları, Pers filosofunun hedeflediği şehre yardım götürmeleri için acele davranmaya zorladı. İşte böylece düşmanın önüne geçti ve şehir surlarını askerlerle doldurdu. Perslerin, Atinalıların sayısının çok fazla olduğunu ve kendilerinin bir orduyla Marathon'da, diğer bir orduyla da bu şehirdeki surlarda karşılaştığını düşünerek derhal gemilerine dönmelerini ve Asya'ya gitmelerini sağladı.

9. Megarialıların donanması, Ceres'e¹⁴² kurban kesen Atinalı evli kadınları kaçırmak amacıyla geceleyin Eleusis'e yaklaştığında Atinalı Pisistratus muharebeye girdi ve düşmanı acımasızca katlederek akranlarının intikamını aldı. Daha sonra, düşmandan ele geçirdiği gemileri Atinalı askerlerle doldurdu ve evli kadınları, sanki tutsak edilmişler gibi görünecek şekilde yerleştirdi. Bu numaraya kanan Megarialılar, kendi akranlarının geri geldiğini ve zafer kazandığını düşünerek umarsızca ve silahsız bir şekilde onları karşılamaya gitti, lakin büyük bir yenilgi aldılar.¹⁴³

10. Atinalı komutan Kimon,¹⁴⁴ Kıbrıs Adası yakınlarında Pers filosunu yendikten sonra kendi adamlarını, tutsakların silahlarıyla donattı ve barbarların gemileriyle, Eurymedon Nehri¹⁴⁵ yakınlarındaki Pamfilya'da bulunan düşmana karşı harekete geçti. Gemileri ve gemilerde duranların kıyafetini gören Persler, teyakkuz hâlini bıraktı. Lakin o gün, biri denizde diğeri de karada iki yenilgi birden aldılar.

X. Yenilgi sonrası kayıpları nasıl telafi edersin?

1. Titus Didius İspanya'da son derece zorlu bir muharebede çarpıştı. Geceleyin bu muharebe sona erdiğinde her iki taraf da büyük kayıplar vermişti. Didus geceleyin, savaşta ölen birçok adamının gömülmesini sağladı. Bir sonraki gün, kendi adamlarını gömmek için

142 Tarım tanrıçası.

143 MÖ 604. *Iustin.* II. 8; *Strat.* I. XX. 2.

144 MÖ 5. yüzyılda yaşamış Atinalı devlet adamı ve komutan.

145 Köprüçay.

ortaya çıkan İspanyalılar, Romalılardan daha çok kendi akranlarının öldüğünü gördü ve buradan hareketle yenildiklerine karar vererek, Romalı komutanla anlaşma yoluna gitti.¹⁴⁶

2. İspanya'da Scipioların ordusundan geriye kalanların komutasındaki bir Romalı atlı sınıfı mensubu olan Titus Marcius, biraz uzakta birbiri arasında birkaç kilometre bulunan iki Kartaca ordu-gâhı gördükten sonra adamlarını cesaretlendirdi ve gece yarısı, daha yakındaki ordugâha saldırdı. Zafer coşkunu düşman hiçbir tertibat almadığı için Marcius yaptığı bu saldırıda, olayın haberini verecek tek bir Kartacalı dahi sağ bırakmadı. Adamlarına dinlenmeleri için çok kısa bir süre verdi ve saldırısının haberi yayılmadan o gece ikinci ordugâha da saldırdı. İşte bu şekilde iki başarı elde etti; Kartacalıları iki bölgede de yok etti ve Roma halkının İspanya'daki kayıplarını telafi etti.¹⁴⁷

XI. Güvenmediğiniz kişilerin sadakatini nasıl sağlarsınız?

1. Publius Valerius, Epidauros'ta¹⁴⁸ çok güçlü olmayan bir garnizon bırakmıştı, dolayısıyla şehir sakinlerinin bir kalleşlik yapmasından korkuyordu. Bu yüzden şehirden biraz uzakta atletizm müsabakaları gerçekleştirmek için hazırlık yaptı. Neredeyse bütün şehirliler gösteriyi izlemek üzere oraya gidince şehir kapılarını kapattı ve şehirlilerin liderlerinden rehine alana dek Epidaurosluları içeri almadı.

2. Chaucensialılardan şüphelenen ve şehirde bir garnizon kabul etmeyeceklerinden korkan Gnaeus Pompeius onlardan, iyileşmeleri için hasta askerlerini bir süreliğine şehre almalarını istedi. Bundan sonra hastaymış gibi gösterdiği en güçlü adamlarını yolladı, şehri ele geçirdi ve kontrolü altında tuttu.

3. Büyük İskender Trakya'yı fethedip boyun eğdirdikten sonra Asya'ya doğru yola çıktığında, Trakyalıların kendisinden sonra silaha sarılmasından korkarak, krallarını ve resmî görevlilerini yanına

146 MÖ 98-93.

147 MÖ 212.

148 Yunanistan, Saron Körfezi'nde bölge.

aldı. Sanki onları onurlandıracakmış gibi yapmıştı, lakin bu insanların hepsi, özgürlüklerini kaybettiği için içerlemiş görünüyordu. Geride kalanların başına ise sıradan insanları getirdi ve böylelikle, gösterdiği iltimaslar dolayısıyla kendisine bağlı oldukları için resmî görevlilerin herhangi bir değişiklik yapmak istemesini, sıradan insanların da buna kalkışmasını engellemiş oldu, zira hiçbir liderleri kalmamıştı.¹⁴⁹

4. Antipater, İskender'in ölümünü duyduktan sonra kendi otoritesine karşı gelmek üzere toplanan Peloponnessosluların ordusunu gördüğünde, ne amaçla geldiklerini anlamamış gibi yaptı ve Spartalılara karşı İskender'e yardım etmek için toplandıkları dolayısıyla onlara teşekkür etti ve krala bu konu hakkında yazacağını söyledi. Lakin, o anda yardımlarına ihtiyaç duymadığı için evlerine gitmelerini salık verdi ve bu açıklamasıyla, yaşanabilecek bir devrim tehlikesini savuşturmuş oldu.

5. Scipio Africanus İspanya'da iken kendisine tutsak kadınlar arasından, güzelliğiyle herkesin dikkatini çeken asil bir genç kadın getirdi. Scipio bu kadını müthiş bir ihtimamla korudu ve onu, Alicius adındaki nişanlısına teslim etti. Ayrıca ona bir evlilik hediyesi niyetine, Scipio'ya fidye bedeli olarak kadının ailesinin verdiği altını da hediye etti. Bu muhteşem cömertlikten mest olan bütün İspanyalı kabile kendisini Roma halkının yönetimine adadı.¹⁵⁰

6. Büyük İskender'e dair de benzer bir hikâye anlatılır: Muhteşem güzelliğe sahip ve komşu kabiledeki bir şefle nişanlı bir kadını tutsak eden kral ona karşı öylesine büyük bir özen göstermiş ki kadına bakmaktan dahi kendisini alıkoymuş. Bu kadın daha sonraları nişanlısına teslim edildiğinde İskender, bu nezaketinin bir sonucu olarak bütün o kabilenin sadakatini kazanmıştır.

7. İmparator Caesar Augustus Germanicus,¹⁵¹ Cermenleri yendikten sonra bu unvanını elde ettiği savaşta, Cubii kabilesinin

149 MÖ 334.

150 MÖ 210.

151 Domitianus.

topraklarında kaleler inşa ettiriyorken tahkimat hatlarının içinde tuttuğu mahsuller için ödeme yapılmasını emretti. Böylece, adaletli biri olarak ün yaptı ve bütün Cermenlerin müttefikliğini kazandı.

XII. Komutan kendi birliklerine güvenmezse, ordugâhını korumak için ne yapmalı?

1. Volsci kabilesi ordugâhına saldıracağı zaman konsül Titus Quinctius, nöbet için sadece tek bir kohort bıraktı ve ordusunun geri kalanına dinlenme izni verdi. Daha sonra, trompetçilerine atlarına binmelerini ve trompet çalarak ordugâhın etrafında dolanmalarını emretti. Bu şekilde bir güç gösterisi yaparak düşmanı geri püskürttü ve tüm gece boyunca uzak tuttu. Daha sonra sabah vakti, düşmanın nöbet tutmaktan bitkin düştüğü anda aniden huruç saldırısı yaparak kolaylıkla galip geldi.¹⁵²

2. Quintus Sertorius İspanya'dayken bir keresinde, kendilerine çok güvenerek tahkimatlarının dibine kadar gelen düşman süvarilerine karşı sayısal açıdan üstünlük kuramamıştı. Bu yüzden gece boyunca hendek kazdırdı ve muharebe hattını bu hendeklerin önünde kurdu. Sonra, süvariler her zamanki gibi iyice yaklaşıncı muharebe hattını geri çekti. Düşman yakın takibe geçti, hendeklere düştü ve sonrasında da yenilgiye uğratıldı.

3. Atinalı komutan Khares¹⁵³ bir keresinde, takviye birliklerin gelmesini beklerken, bu esnada elindeki az sayıdaki askerî kuvveti küçümseyen düşmanın, ordugâhına saldırıya geçmesinden korktu. Bu yüzden, komutasındaki askerlerden bazılarının geceleyin ordugâhın arka tarafına geçmesini, sonra da düşman tarafından kolayca görülebilecek bir yoldan geri gelmesini, böylelikle yeni birliklerin gelmekte olduğu izlenimi yaratmasını emretti. Böyle yaparak, gerçekten yardım gelene dek, güya takviye birlikler gelmiş gibi kendisini korudu.¹⁵⁴

152 MÖ 468.

153 MÖ 4. yüzyılda yaşamış Atinalı komutan.

154 MÖ 366-338.

4. Atinalı Iphikrates bir keresinde düz arazide ordugâh kurmuş ve Trakyalıların, sadece tek bir iniş yolunun olduğu tepelerden aşağı inmeyi, sonra da geceleyin kendi ordugâhını yağmalamayı planladığını öğrenmişti. Bunun üzerine gizlice birliklerini harekete geçirdi ve Trakyalıların gelmesi beklenen yolun iki tarafına da konuşlandırdı. Daha sonra düşman, birkaç adam tarafından yakılan ve büyük bir ordunun hâlen içeride olduğu izlenimi veren işaret ateşlerinin olduğu ordugâha saldırınca Iphikrates kanatlardan saldırıya geçti ve ezici bir galibiyet aldı.

XIII. Ricat nasıl edilir?

1. Galyalılar, Attalus ile savaşa girecekleri zaman bütün altınlarını ve gümüşlerini güvendikleri nöbetçilere teslim ettiler ve onlardan, savaşta yenilgi almaları durumunda bunları dağıtmalarını istediler. Böyle yaparak düşmanın, ganimeti toplama işiyle meşgul olmasını, kendilerinin de kolaylıkla kaçabilmesini amaçlamışlardı.

2. Suriye kralı Tryphon,¹⁵⁵ savaş alanında yenilgi alınca, ricat ettiği yol boyunca etrafa para saçtı. Antiokhos'un süvarileri bu parayı toplamakla vakit kaybedince de kaçmayı başardı.¹⁵⁶

3. Quintus Sertorius, savaş alanında Quintus Metellus Pius'a yenildiğinde, düzenli bir şekilde ricat etmenin bile güvenli olmadığına ikna olduktan sonra adamlarına askerlikten istifa etmelerini emretti ve onlarla nerede yeniden buluşmak istediğini söyledi.

4. Lusitanialıların komutanı Viriathus da Sertorius ile aynı taktiği uyguladı, birliklerini dağıtarak ve daha sonra yeniden toplayarak kendisini sıkıntılı bir durumdan ve adamlarımızın tehdidinden kurtardı.

5. Porsenna'nın¹⁵⁷ ordusuna karşı büyük bir zorluk yaşadığı zaman Horatius Cocles,¹⁵⁸ adamlarına köprüden geçerek Roma'ya

155 Diodotos Tryphon, Yunan Seleukos kralı.

156 MÖ 134.

157 Etrüsk kralı Lars Porsena.

158 MÖ 6. yüzyılda yaşamış, Etrüsk kralı Lars Porsena'ya karşı Roma'daki önemli bir köprüyü savunmasıyla bilinen Romalı.

dönmelerini ve daha sonra, düşmanın takibe geçmesini engellemek için bu köprüyü yıkmalarını emretti. Bu işlem yapılırken kendisi de, köprü başını savundu ve üzerine gelen düşmanı tuttu. Ardından, çıkan gürültüden köprünün yıkıldığını anlayınca kendisini akıntıya attı ve aldığı yaralardan bitkin düşmüş olmasına karşın zırhlı bir şekilde karşıya kadar yüzdü.¹⁵⁹

6. Afranius, İspanya'daki Ilerda bölgesinde Caesar'dan kaçarken, rakibi yakın takipte iken ordugâh kurdu. Caesar da aynı şeyi yapıp, yem toplamaları amacıyla adamlarını yollayınca Afranius birdenbire adamlarına, ricata devam işareti verdi.

7. Antonius, Parthlara karşı büyük sıkıntıya düştüğü zaman ricat ederken, sabah vakti ordugâh bozar bozmaz, ricat hâlindeki adamları düşmanların ok yağmuruna tutuldu. Bunun üzerine bir gün adamlarını neredeyse öğle vaktine kadar geri tuttu ve orada kalıcı şekilde ordugâh kurduğu izlenimi yarattı. Parthlar buna ikna olup çekilince de, hiçbir engelle karşılaşmadan günün geri kalan vaktinde yürüyüşünü tamamladı.

8. Philippos, Epiros'ta yenilgi aldığı zaman, kaçarken Romalılara karşı ezici bir yenilgi almamak adına, cesetleri gömmek için bir mütareke yapılmasını sağladı. Bunun sonucunda Romalı nöbetçiler teyakkuz hâlini bıraktı, böylece Philippos kaçtı gitti.¹⁶⁰

9. Bir deniz muharebesinde Kartacalılara karşı yenilgi alan ve düşman birliklerini yarıp geçmeyi elzem addeden Publius Claudius, yirmi gemisinin sanki muzaffer olmuşlar gibi donatılmasını emretti. Bunun üzerine Kartacalılar çarpışmada bizimkileri daha üstün gördü ve Claudius, düşmanına korku saçtı, sonrasında da kaçtı.¹⁶¹

10. Bir deniz muharebesinde yenilgi aldıktan sonra, enselerinde olan Romalılardan kurtulmak isteyen Kartacalılar, gemileri sıklıkla saplanmış ve karaya oturmuş gibi yaptı. Bu şekilde düşmanlarını,

¹⁵⁹ MÖ 507.

¹⁶⁰ MÖ 198.

¹⁶¹ Roma'nın kaybettiği MÖ 249'daki Drepanum Muharebesi için ayrıca bkz. Eutrop. II. 26, Polyb. I. LI. 11-12.

benzer bir faciaya sürüklenme korkusuna sürüklediler, sonra da kaçma fırsatı buldular.

11. Atrebates kabilesinden Commius, tanrısai Iulius'a karşı yenilgi aldıktan sonra Galya'dan Britanya'ya kaçtığında, rüzgârın iyi fakat gelgitin olduğu bir zaman Manş Denizi'ne ulaşmıştı. Gemileri sığılıklara sapsansa da yine de yelkenlerin açılmasını emretti. Belli bir mesafeden kendisini takip eden Caesar, yelkenlerin tamamen açık olduğunu görünce Commius'u elinden kaçırdığını ve güvenli bir yolculuk yaptığını düşündü, dolayısıyla onu kovalamayı bıraktı.

KİTAP III

Daha önceki kitaplar başlıklarıyla uyum sağlayabildiyse ve ben de bu noktaya kadar okurun dikkatini vermesine vesile olabildiysem o hâlde şimdi de kasabaların kuşatılması ve savunulmasına dair nasıl taktikler uygulanabilir, onu açıklayacağım. Herhangi bir ön söz yazmadan ilk olarak, şehir kuşatmalarında, daha sonra da savunmalarında uygulanacak yöntemleri ele alacağım. Ayrıca, uzun bir süre önce son noktasına ulaşmış ve savaş sanatında daha fazla gelişme kaydetmesini mümkün görmediğim kuşatma makinelerini ve tibatlarını da konuyla ilgili olduğu kadarıyla açıklayacağım.

I. Sürpriz saldırılar nasıl yapılır?	107
II. Kuşatılanlar nasıl aldatılır?	107
III. Hainlik yapılması nasıl teşvik edilir?	110
IV. Düşmanlar hangi yöntemlerle açlığa mahkûm edilir?	112
V. Düşman, kuşatmanın devam edeceğine nasıl ikna edilir?	113
VI. Düşman garnizonunun dikkati nasıl bozulur?	113
VII. Akıntıların yönü nasıl bozulur ve sular nasıl kirletilir?	115
VIII. Kuşatılanlar nasıl korkutulur?	116
IX. Beklenmedik bir yönden nasıl saldırı yapılır?	117
X. Tuzak kurarak kuşatılanlar nasıl yemlenir?	119
XI. Sahte ricat nasıl yapılır?	122

Kuşatılanların kullanabileceği taktikler ise şöyledir:

XII.	Askerî birlikler nasıl cesaretlendirilir?	123
XIII.	Haber alma veya gönderme nasıl yapılır?	123
XIV.	Takviye birlikler ve ikmal malzemeleri nasıl elde edilir?	125
XV.	Eksik olan şeyler varmış gibi nasıl yapılır?	125
XVI.	İhanet ve firar tehdidine nasıl karşı konulur?	126
XVII.	Nasıl huruç edilir?	128
XVIII.	Kuşatılanlar metanetini nasıl korur?	130

I. Sürpriz saldırılar nasıl yapılır?

1. Konsül Titus Quinctius, bir muharebede Aequi ve Volsci kabilelerini yendikten sonra, etrafı surla çevrili Antium kasabasına saldır-
maya karar verdi. Sonra askerleriyle bir toplantı yaparak, eğer erte-
lemezerse bu planının ne kadar gerekli ve kolay olacağını açıkladı.
Verdiği nutukla askerlerinin şevkini artırdı ve kasabaya saldırdı.¹

2. Marcus Cato İspanya'dayken, ancak sürpriz saldırı yapabilirse bir
düşman kasabasını ele geçirebileceğini anladı. Bunun üzerine, enge-
beli ve çorak topraklardan geçerek iki gün içinde dört günlük yürü-
yüş yaptı ve böylesi bir şeyden hiç korkmayan düşmanını ezdi geçti.
Ardından, adamları bu başarının neden bu kadar kolay olduğunu
sorunca onlara, dört günlük yürüyüşü iki gün içinde tamamladıkları
için zafer kazandıklarını söyledi.²

II. Kuşatılanlar nasıl aldatılır?

1. Domitius Calvinus, Ligurialıların müstahkem kasabası Lueria'yı
kuşattığı zaman, bütün birlikleriyle kasaba surları etrafında sık sık
yürüyüş yaptı ve daha sonra ordugâhına geri yürüdü. Bu kasaba
sadece bulunduğu konum ve kuşatma makineleriyle değil ayrıca
savunmacılarının üstünlüğü sayesinde de iyi korunuyordu. Kasaba
halkı Calvinus'un bunu bir tatbikat uygulama amacıyla yaptığını

1 MÖ 468.

2 MÖ 195.

artık ikna olup hiçbir tedbir almamaya başlayınca Romalı komutan bu yürüyüş uygulamasını ani bir saldırıya çevirdi ve surları ele geçirerek, kasaba sakinlerini teslim olmaya mecbur etti.

2. Konsül Gaius Duellius, askerlerine ve denizcilerine sık sık talim yaptırarak, filosuyla düşman tahkimatlarını ele geçirene dek Kartacalıların yeterince masum bir uygulamayı fark etmesini engelledi.

3. Hannibal, Romalı gibi giyindirdiği ve savaştaki uzun deneyimlerinin bir sonucu olarak Latince konuşan bazı adamlarını önden göndererek İtalya'da birçok şehri ele geçirdi.

4. Arcadialılar, Messenialıların bir kalesini kuşattıkları zaman, düşmanlarının silahlarına benzemesi için bazı silahlar yaptılar. Ardından, Messenialıları kurtarmak için başka bir birliğin geldiğini öğrenince, gelmelerini bekledikleri kişiler gibi giyindiler ve bu sayede şehre alındılar, ardından şehri ele geçirip yıkım yaptılar.

5. Atinalı komutan Kimon, Caria'daki bir şehri ele geçirmeyi amaçlıyordu. Gece karanlığından faydalanarak, sakinlerin büyük bir saygı beslediği Diana Tapınağını ve surların dışındaki bir ormanlığı ateşe verdi. Şehirli halk bu yangınla mücadele etmek için dışarı akın edince Cimon şehri ele geçirdi, çünkü içeride hiçbir savunmacı kalmamıştı.

6. Atinalıların komutanı Alkibiades,³ müstahkem Agrigentum şehrini kuşattığı zaman şehirlilerle bir görüşme yapmak istedi. Daha sonra, sanki şehirle alâkalı konuları konuşuyormuş gibi yaparak, Yunanlarına geleneğine göre bir istişare yapma yeri olan tiyatroda şehir sakinlerini uzun bir süre oyaladı. Ardından, müzakere yürütüyormuş numarasıyla şehirlileri oyalarken, daha önceden bu doğrultuda hazır tuttuğu Atinalılar, savunmasız kalan şehri ele geçirdi.⁴

7. Thebaili Epaminondas Arcadia'da sefer yapıyorken kutsal bir günde düşman tarafından çok sayıda kadın surların dışına çıktı.

3 MÖ 5. yüzyılda yaşamış Atinalı devlet adamı, hatip ve komutan.

4 MÖ 415. Diğer kaynaklarda olayın geçtiği yer Agrigentum değil, Catana'dır. Bkz. *Thuc.* VI. 51; *Strat.* I. XL. 4.

Bunun üzerine onların arasına, kadın gibi giyinen birçok adamını yolladı. Daha sonra bu adamlar akşam vakti şehre alındı, ardından şehri ele geçirip kapılarını da silah arkadaşlarına açtı.⁵

8. Spartalı Aristippos, Tegealıların kutsal bir gününde bütün şehir, Minerva ritüellerini gerçekleştirmek üzere şehir dışına çıkınca, saman ve tahılla yüklü birçok kağnisını Tegea'ya gönderdi. Kağnıları, tüccar kılığına giren askerler sürüyordu; bunlar kimliklerini gizleyerek şehrin kapılarını silah arkadaşlarına açmayı başardı.

9. Antiokhos, Kapadokya'daki müstahkem Suenda kasabasını kuşatıyorken, tahıl toplamak üzere dışarı çıkan bir miktar yük hayvanına el koydu. Bu hayvanların yanındaki insanları öldürdükten sonra kendi adamlarını onların kıyafetiyle donattı ve tahıl toplayıp dönen kişilermiş gibi kasabaya gönderdi. Kasabadaki nöbetçiler bu tuzağa düştü; yük arabacıları diye düşündükleri askerleri içeri aldılar.

10. Thebaililer, büyük çabalara rağmen Sicyonluların limanını ele geçiremeyince, büyük bir gemiyi silahlı adamlarla doldurdular ve tüccarmış gibi görünüp düşmanlarını kandırmak amacıyla, güvertede rahat bir şekilde görülebilen yükler bıraktılar. Buna ek olarak, denizden uzaktaki tahkimat hattında bir yerde az sayıda adam yerleştirdiler, bunlarla birlikte gemi mürettebatından bazı silahsız kişiler de vardı. Bunlar karaya indikleri zaman, bir münakaşa çıkmış gibi arbede yaratacaktı. Sicyonluların bu münakaşayı durdurmaları için çağrılınca Thebaili mürettebat hem savunmasız kalan limanı hem de kasabayı ele geçirdi.

11. Aetolialı Timarkhos, kral Ptolemaios'un⁶ komutanı Kharmades'i öldürdükten sonra, bu komutandan aldığı Makedonya tarzı pelerin ve miğferi taktı. Böyle giyinip sanki Kharmadesmiş gibi yaparak Sanii limanına alınmayı başardı, daha sonra da burayı ele geçirdi.

5 MÖ 379.

6 Ptolemaios Keraunos, MÖ 281-279 yıllarında Makedonya kralı.

III. Hainlik yapılması nasıl teşvik edilir?

1. Konsül Papirius Cursor, Tarentum bölgesine geldiğinde, Milo bu kasabayı Epiroslu birliklerle tutuyordu. Papirius, eğer aracılık eder de kasabayı teslim ederse Milo'ya güvende olacağına söz verdi. Bu tür vaatlere kanan Milo, Tarentumluları konsüle bir elçi göndermeye ikna etti. Tarentumluların itidal göstermesiyle Papirius'tan cömert sözler aldı ve bu sayede şehir sakinlerinin güven ve rahatlık duymasını sağladı. Daha sonra, artık çok iyi korunmayan şehri Papirius'a teslim etti.⁷

2. Marcus Marcellus, Syracusaeli bir adam olan Sosistratos'u hainlik yapmaya ayarttıktan sonra ondan, Epikydes adında birinin herkese çokça şarap ve yemek dağıttığı kutsal bir günde muhafızların daha gevşek olduğunu öğrendi. Bunun üzerine o gün düzenlenen şenlikten ve bunun sonucundaki disiplinsizlikten istifade edip surlara tırmandı, nöbetçileri katletti ve o zamanlar birçok zaferle ünlü olan Syracusae şehrini Roma ordusuna açtı.⁸

3. Tarquinius Superbus, Gabii kabilesini teslim olmaya ikna edemeyince, oğlu Sextus'u sopayla dövdü ve düşmana gönderdi. Oğlan, babasını zalimlikle suçladı ve Gabii kabilesini, krala karşı beslediği nefretten faydalanmaya ikna etti. Bundan sonra çıkan savaşta kendisi lider seçildi ve Gabii kabilesini babasına teslim etti.

4. Pers kralı Kyros, sadakatinden emin olduğu hizmetkârı Zopyros'un yüzünü kasıtlı bir şekilde sakatladı ve onu düşmana gönderdi. Düşman, kralın büyük yanlış yaptığına inandı ve Zopyros'un Kyros'a artık düşman olduğunu sandı. Ne zaman bir çatışma çıkarsa Zopyros koşup silahlarını Kyros'a atıyordu. En sonunda Babil şehri Zopyros'a, ondan sonra da Kyros'a teslim edildi.⁹

5. Kral Philippos, Sanialıların müstahkem şehrini ele geçiremeyince, komutanlarından biri Apollonides'e hainlik yapması için rüşvet

7 MÖ 272.

8 MÖ 212.

9 MÖ 518. Diğer kaynaklardaki farklı anlatımlar için bkz. *Herod.* III. 153, *Iustin.* I. X. 15 ve *Strat.* VII. 13.

teklif etti ve onu, şehir kapısının önüne taşla dolu bir yük arabası koymaya ikna etti. Daha sonra derhal işaret verdi ve panik içinde bir araya sıkışan ve şehir kapısını tıkayan sakinleri takip etti ve onları yenilgiye uğrattı.¹⁰

6. Hannibal, Tarentum'a geldiğinde bu kasaba Livius'un komutasındaki bir Roma garnizonunun koruması altındaydı. Hannibal, Tarentumlu Cononeus adında birini hainlik yapmaya ikna etti ve onunla bir taktik uygulamaya anlaştı. Buna göre Cononeus, düşman yüzünden gündüz imkânsız olduğu gerekçesiyle geceleyin avlanmaya çıkacaktı. Dışarı çıkınca Hannibal bu adama, avları olarak Livius'a göstermesi için yaban domuzları verdi. Bu eylem artık sık sık uygulandı ve artık hiçbir dikkat çekmemeye başladı. Sonra bir gece Hannibal, bazı Kartacalıları avcıymış gibi giydirdi ve onları Cononeus'un hizmetkârı olarak görevlendirdi. Birçok avla yüklenen bu adamlar da kasabalı nöbetçiler tarafından içeri alınınca Kartacalılar derhal saldırıya geçip nöbetçileri doğradı. Sonrasında kapıyı açtılar ve Hannibal'ı bütün birlikleriyle içeri aldılar, Hannibal de bir tek kaçıp iç kaleye sığınanlar hariç bütün Romalıları katletti.¹¹

7. Makedonya kralı Lysimakhos, Ephesos'u¹² kuşattığında şehir sakinleri Mandro adındaki bir korsan şefinden yardım alıyordu. Bu adam Ephesoslulara sık sık, ganimetle yüklü gemiler getirirdi. Bunun üzerine Lysimakhos, Mandro'ya hainlik yapması için rüşvet verdi ve onun yanında, tutsaklarıymış gibi şehrin içine alınacak cesur adamlarını gönderdi. Bu adamların elleri arkalarından bağlanmıştı, lakin şehre girdikten sonra iç kaleden silahları aldılar ve Ephesos'u krala teslim ettiler.¹³

10 MÖ 359-336.

11 MÖ 212'deki bu olayı karşılaştırmak için bkz. *Hann.* 32; *Liv.* XXV. 8-9; *Polyb.* VIII. 26.

12 Efes.

13 MÖ 287. Ayrıca bkz. *Strat.* V. 19.

IV. Düşmanlar hangi yöntemlerle açlığa mahkûm edilir?

1. Fabius Maximus, Campanialıların topraklarını harap ettikten sonra, yaşanacak bir kuşatmada kendilerine güven verebilecek hiçbir şey bırakmamak amacıyla, insanlar ellerinde kalan tohumları ekebilsin diye ekim zamanında geri çekildi. Daha sonra geri döndü, yeni mahsulleri yok etti ve böylelikle, açlığa düşen Campanialıların efendisi oldu.¹⁴

2. Antigonos da aynı şeyi Atinalılara karşı yapmıştır.¹⁵

3. Dionysios, birçok şehri ele geçirdikten sonra, tedarik bakımından eksiksiz hâldeki Rhegialılara saldırmak istedi ve sanki barış talep ediyormuş gibi yaparak onlara, ordusuna tedarik sağlamaları için yalvardı. Bu talebi karşılık görünce o insanların yiyeceklerini tüketti, artık hiçbir yiyecek bulunmayan kasabalarına saldırdı ve burayı fethetti.¹⁶

4. Dionysios'un aynı şeyi Himeralılara karşı da yaptığı söylenir.

5. Pyrrhos'un oğlu Alexander, tedarik bakımından hiçbir eksiği olmayan Leucadia'yı kuşatacağı zaman ilk olarak, sınırındaki kaleleri ele geçirdi ve buralardaki bütün insanların Leucadia'ya sığınmak amacıyla kaçmasına izin verdi. Böyle yaparak, çok fazla insan olursa gıda kaynaklarının daha büyük bir hızla tüketilmesini amaçlamıştı.¹⁷

6. Agrigentumlu Phalaris, Sicilya'da bazı müstahkem mevzileri kuşattığı vakit, bir anlaşma sağlamış gibi yaptı ve elinde kaldığını söylediği bütün tahılı Sicilyalılarla paylaştı. Lakin, tahılın depolanacağı ambarlardaki odaların delik çatıları olmasını şart koşmuştu. Phalaris'in kendilerine verdiği tahıla güvenen Sicilyalılar kendi kaynaklarını tükettiğinde Phalaris onlara yaz mevsimi başlarında saldırdı ve gıda eksiklerinin sonucunda Sicilyalıları teslim olmaya mecbur etti.¹⁸

14 Frontinus burada yanlış bilgi vermiş gibi görünüyor. Karşılaştırma için bkz. *Liv.* XXIII. XLVIII. 1-2 ve XXV. XIII.

15 Bkz. *Strat.* IV. VI. 20.

16 MÖ 391.

17 MÖ 266-263.

18 MÖ 570-554. Karşılaştırma için bkz. *Strat.* V. I. 3.

V. Düşman, kuşatmanın devam edeceğine nasıl ikna edilir?

1. Spartalı Klearkhos,¹⁹ Trakyalıların bütün gıda malzemelerini dağlara taşıdığını ve kendisinin, erzak eksikliği yüzünden çekilmesine duydukları umuttan güç bulduklarını öğrenince, elçilerinin geleceğini düşündüğü bir zaman tutsaklardan birinin, herkesin görebileceği bir şekilde idam edilmesini ve cesedinin de sanki yiyecek malzemesiymiş gibi parça parça çadırlara dağıtılmasını emretti. Böylesine tiksindirici bir yiyeceği bile deneyebileceğini düşündüğü için Klearkhos'un direnmek için her şeyi yapacağını düşünen Trakyalılar bunun üzerine teslim oldular.

2. Lusitanialılar, on yıl yetecek yiyecekleri olduğunu ve bu sebepten ötürü kuşatmadan korkmadıklarını söylediğinde Tiberius Gracchus şöyle dedi: "O zaman sizi on birinci yıl ele geçiririm." Bu sözden dehşete düşen Lusitanialılar, her türlü ikmal malzemeleri olmasına karşın derhal teslim oldular.²⁰

3. Aulus Torquatus bir Yunan şehrini kuşatıyorken kendisine, şehirdeki genç adamların gayretli bir şekilde mızrak ve ok atışı talimi yaptığı söylendi. Bunun üzerine şöyle dedi: "O zaman, onlara daha yüksek fiyattan satış yapacağım."

VI. Düşman garnizonunun dikkati nasıl bozular?

1. Hannibal Afrika'ya döndüğünde birçok kasaba hâlen, Kartacalıların güçlü birliklerinin kontrolündeydi. Scipio, bu kasabaların zayıflatılması politikasını benimsedi ve bu doğrultuda saldırı yapmak için sık sık birliklerini kullandı. En sonunda, sanki bu kasabaları yağmalamak ve daha sonra da korkuyormuş numarası yapıp geri çekilmek istiyormuş gibi yapacaktı. Hannibal, Scipio tehdidini ciddiye aldı ve her yerdeki garnizonları çekti, ardından belirleyici bir muharebeye girmek istiyormuş gibi onu takibe başladı. Scipio böylece amaçladığı şeyi başarmış oldu; Massinissa ve Numidialıların

19 MÖ 5. yüzyılda yaşamış Spartalı komutan.

20 MÖ 179-178.

desteğini alıp, içinde hiçbir savunmacı kalmayan kasabaları ele geçirdi.²¹

2. Publius Cornelius Scipio, Delminus'u ele geçirmenin zor bir iş olduğunu anlayınca diğer kasabalara saldırmaya başladı, çünkü burası bölge halkının yoğun çabalarıyla savunuluyordu. Daha sonra, muhtelif kasabaların sakinleri memleketlerini savunmaları için geri çağrılınca Scipio, hiçbir desteği kalmayan Delminus'u ele geçirdi.²²

3. Epiros kralı Pyrrhos, Illyrialılara karşı savaşırken bölgenin başkentini zayıflatmayı hedefledi. Lakin bu hedefinden ümidini kesince diğer kasabalara saldırmaya başladı ve düşmanın, diğer şehirleri savunmak üzere dağılmasını sağladı, çünkü başkentini tahkimatlarının savunma için yeterli olacağını düşünüyorlardı. Bunu sağladıktan sonra Pyrrhos kendi birliklerini geri çağırdı ve hiçbir savunmacı kalmayan başkenti ele geçirdi.²³

4. Konsül Cornelius Rufinus bir süre boyunca Crotona şehrini kuşattı lakin başarılı olmadı, çünkü Lucanialıların takviye birliklerinin gelişiyse şehri zapt etmek mümkün olmamıştı. Bunun üzerine artık kuşatmayı bırakmış gibi yaptı ve büyük ödüller vereceği vaadiyle bir tutsağı Crotona'ya gitmeye ikna etti. Bu kişi, sanki gözaltından kaçmış gibi yaptı ve şehir sakinlerini, Romalıların geri çekileceği haberine inanmaya ikna etti. Buna kanan Crotona halkı, takviye birliklerini evlerine yolladı. Sonra şehirde hiçbir savunmacı kalmayınca Rufinus sürpriz bir saldırı yaptı ve Crotona'yı zapt etti.²⁴

5. Kartacalıların komutanı Mago, Gnaeus Piso'yu yendikten ve sığındığı kuleyi ablukaya aldıktan sonra, onu kurtarmak için takviye birliklerin geleceğini düşündü. Bu doğrultuda, yaklaşmakta olan birlikleri Piso'nun yakalandığına ikna etmek için bir firari gönderdi. Bu şekilde onları korkuttu ve zaferini sonuçlandırdı.

21 MÖ 202.

22 MÖ 155.

23 MÖ 296-280.

24 MÖ 277.

6. Alkibiades, Sicilya'daki Syracusae şehrini ele geçirmeyi hedeflediği zaman, ordugâh kurduğu Catana bölgesinden, zekâsından emin olduğu bir adamı Syracusaelılara gönderdi. Bu adam şehir meclisine getirildiğinde onları, Catana halkının Atinalılara düşman olduğuna, eğer Syracusaelıların yardımı olursa birlikte Atinalıları ve Alkibiades'i ezip geçeceklerine ikna etti. Bu numaralara kanan Syracusaelılar şehirlerini terk etti ve bütün güçleriyle Catana halkına katılmak üzere yola çıktı. Bunun üzerine Alkibiades, şehre arkadan saldırdı ve tam da umduğu gibi savunmasız bulduğu Syracusae'yı hâkimiyetine aldı.

7. Troezen halkı, Craterus'un komutasındaki birliklere boyun eğdiğinde Atinalı Kleonymos kasabaya saldırdı ve surlarına, üzerinde "Kleonymos, devletinizi kurtarmaya geldi" yazılı mızraklar attırdı. Aynı zamanda, kendi tarafına çektiği bazı esirler, Craterus'u kötülükleri amacıyla geri gönderildi. Bu numarasıyla, kuşatılanlar arasında bir kavga çıkardı, sonra da askerlerini getirerek kasabayı ele geçirdi.²⁵

VII. Akıntıların yönü nasıl bozulur ve sular nasıl kirletilir?

1. Publius Servilius, Isaurialıların su kaynağı olarak kullandığı nehrin akış yönünü değiştirdi ve böylelikle, susuzluğa mahkûm ettiği düşmanını teslim olmaya mecbur etti.²⁶

2. Galya'da iken Gaius Iulius Caesar, etrafı suyla ve birçok pınarla çevrili olmasına rağmen Cadurci kabilesinin şehrini sudan mahrum bıraktı. Bunu, yeraltı kanalları yaptırarak kaynakların yönünü değiştirmek, okçuları vasıtasıyla da nehre giriş çıkışları kapatarak yapmıştır.²⁷

3. Lucius Metellus, Uzak İspanya'da²⁸ savaşıyorken, bir nehrin akış yönünü değiştirerek yüksek bir mevziden, alçak bir mevzide yer alan düşman ordugâhına doğru yöneltti. Daha sonra düşman aniden basan selden panikleyince, pusuda beklettiği adamlarıyla onları katletti.

25 MÖ 277-276.

26 MÖ 78-76.

27 MÖ 51.

28 İspanya'daki iki Roma eyaleti, Uzak İspanya/Yakın İspanya olarak nitelendiriliyordu (Hispania Citerior/Ulterior).

4. Büyük İskender, Fırat Nehri ile iki parçaya bölünen Babil'de hem bir hendek hem de bir toprak set yaptırdı. Düşmanı, taşınan toprağın sadece bu toprak set için kullanıldığını düşünüyordu. Bunun üzerine İskender birdenbire nehrin akıntı yönünü değiştirdi ve o zaman kurumuş, dolayısıyla ilerlemeye elverişli eski nehir yatağından geçerek şehre girdi.

5. Semiramis'in de Fırat Nehri'nin akıntı yönünü değiştirmek suretiyle aynı şeyi Babillilere karşı yaptığı söylenir.

6. Sicyonlu Klisthenes, Krisealıların kasabasına doğru giden su borularını kesti. Daha sonra kasabalılar susuzluk yaşayınca, karacao-tuyla zehirlediği suyun dağıtımını tekrar sağladı. Kasaba sakinleri bu suyu kullanınca ciddi düzeyde ishale yakalandılar ve Klisthenes bu kasabayı ele geçirdi.²⁹

VIII. Kuşatılanlar nasıl korkutulur?

1. Philippos, hiçbir şekilde Prinassus kalesini ele geçiremeyince, direkt surların önünde toprak kazdırdı ve sanki bir tünel inşa ettiriyormuş gibi yaptı. Kalenin zeminine yapılan bir saldırı olduğunu düşünen savunmacılar teslim oldu.³⁰

2. Thebaili Pelopidas, Magnetes kabilesinin birbirinden pek de uzak olmayan iki kasabasına aynı anda saldırı yapmayı planladı. Bu kasabalardan birine ilerlediğinde, daha önceden kararlaştırdığı düzenlemelere uyumlu olarak, kafalarında çelenk bulunan dört atlının diğer ordugâhtan çıkmasını ve sanki zafer ilan ediyormuş gibi ilerlemesini emretti. Bu numarasını çaktırmamak için, alevler içinde yanan bir kasaba izlenimi verebilmek amacıyla iki kasaba arasındaki bir ormanı ateşe verdi. Buna ek olarak, sanki kasabalılar gibi giyindirilmiş bazı esirlerin de ortaya çıkarılmasını emretti. Kuşatılanlar, bir noktada zaten yenildiklerini düşününce bu manzara karşısında dehşete düştü ve artık direnmeyi bıraktı.³¹

29 MÖ 595-585. Ayrıca bkz. *Strat.* VI. 13.

30 MÖ 201.

31 MÖ 369-364.

3. Pers kralı Kyros bir keresinde Kroesos'u Sardis'e sığınmaya mecbur etti. Bir tarafta, kasabaya giriş yolunu engelleyen sarp bir tepe vardı. Kyros burada, surlara yakın bir alanda yüksekliği tepe sırtına denk gelecek şekilde direkler yaptırdı, bunların da üzerine Pers gibi donanmış asker kuklaları koydurdu. Geceleyin bu direkleri tepeye getirdi. Gün doğunca kuklalar güneş ışığında parıldadı ve savaşçı kıyafetlerini ortaya çıkardı. Bunu gören kasabalılar, kasabanın arka taraftan ele geçirildiğini düşünüp kaçmaya ve etrafa dağılmaya başladı ve meydanı düşmanlarına bıraktı.³²

IX. Beklenmedik bir yönden nasıl saldırı yapılır?

1. Kartaca'da savaş yürüttüğü esnada Scipio, kendi ifadesine göre bir tanrıyı takip etti ve gelgitin değişmesinden hemen önce şehrin surlarına yaklaştı. Sonra gelgit bu sığ lagünde sona erince, düşmanın hiç beklemediği noktadan saldırıya geçti.³³

2. "Oyalayan" unvanı ile bilinen Fabius'un oğlu Fabius Maximus, Hannibal'ın birliklerinin Arpi bölgesini işgal ettiğini görünce ilk başta kasabanın yer aldığı alanı inceledi, daha sonra da geceleyin kasabanın o sırada tahkim edilmekte olan, dolayısıyla daha savunmasız hâldeki noktasında altı yüz adamını gönderdi. Bunlara, kuşatma merdivenlerini kullanarak kasaba kapılarını yerle bir etmelerini emretti. O sırada başlayan sağanak yağmur bu askerlerin işini kolaylaştırdı ve operasyon esnasında doğacak sesleri zayıflattı. Bu sırada bir başka noktada Fabius da işaret verip saldırıya geçti ve Arpi'yi ele geçirdi.³⁴

3. Iugurtha Savaşı'nda Gaius Marius bir keresinde, Mulucha Nehri yakınlarındaki bir kaleyi kuşattı. Bu kale, kayalıklarla dolu bir tepe üzerinde yer alıyordu ve giriş sadece tek bir dar yoldan sağlanıyordu, diğer taraf da sanki bilerek böyle yapılmış gibi çok kayalıktı. O zaman, yardımcı birlikler arasında bulunan sıradan bir asker olan bir

32 MÖ 546.

33 MÖ 210.

34 MÖ 213.

Ligurialı su toplamak için dışarı çıktı ve dağdaki kayalıklar arasında salyangoz toplarken zirve bölgesine kadar geldi. Bu adam Marius'a, kaleye kadar tırmanmanın mümkün olduğunu söyledi. Bunun üzerine Marius, en hızlı adamlarıyla birlikte birkaç yüzbaşı ve en yetenekli trompetçilerini gönderdi. Bu adamlar, daha iyi görebilmeleri ve kayalıklar üzerinden daha kolay ilerleyebilmeleri amacıyla kafalarına ve ayaklarına bir şey giymedi. Kalkanları ve kılıçlarını da arkalarından bağladılar. Ligurialının rehberliğinde, kayış ve asaların da yardımıyla kalenin arkasına kadar ulaştılar. Bu noktada konumu itibarıyla hiçbir savunmacı bulunmuyordu. Sonra, trompetçiler işaret verdiler ve kendilerine söylediği üzere büyük bir gürültü yarattılar. Bu işareti gören Marius kararlı bir şekilde adamlarına, kaledeki savunmacılara karşı daha şiddetli bir hiddetle ilerleme emri verdi. Kalenin arka taraftan ele geçirildiğini düşünen sakinler cesaretlerini kaybedip, savunmacı birlikleri geri çağırınca Marius daha büyük bir baskı kurdu ve kaleyi ele geçirdi.³⁵

4. Konsül Lucius Cornelius Rufinus, geceleyin güçlü birliklerini karaya çıkarmak suretiyle Sardinya'da birçok kasabayı ele geçirdi. Bu adamlara kendilerini gizlemelerini ve kendisi gemileriyle yaklaşıp beklemelerini emretmişti. Yaklaştığı zaman düşman onun karşısına çıkınca Rufinus kaçıyormuş gibi yaptı ve düşmanının kendisini uzun süre takip etmesine yol açtı. Öte yandan diğer birlikleri, sakinlerinin terk ettiği kasabalara saldırdı.

5. Atinalı komutan Perikles bir keresinde, sağlam savunmacıların muhafaza ettiği bir şehri kuşattı. Geceleyin trompetlerin çalınmasını, denizin bitişiğindeki surların olduğu taraftan gürültülü bir savaş narası koparılmasını emretti. Şehrin o noktadan ele geçirildiğini düşünen düşman, şehir kapılarını terk etti, Perikles de savunmasız kalan bu noktalara hemen saldırıp şehre daldı.

6. Atinalı komutan Alkibiades, Kyzikos'a saldırma amacıyla kasabaya geceleyin hiç beklenmedik bir şekilde yaklaştı ve trompetçilerine, surların başka bir noktasından trompet çalmalarını emretti. Surlarda

35 MÖ 107.

çok sayıda savunmacı bulunuyordu, lakin bunların hepsi, saldırının geleceğini düşündükleri o noktaya yığılınca Alkibiades, hiçbir direnişin olmadığı noktadan merdivenler yardımıyla surlara girdi.

7. Miletoslu³⁶ komutan Thrasybulos, Sicyonluların limanını ele geçirmek için çabalarken karadan art arda saldırılar düzenledi. Sonrasında düşman, saldırıya uğrayacakları noktaya dikkat kesilince Thrasybulos filosuyla hızlı bir şekilde limanı ele geçirdi.³⁷

8. Philippos, kıyı şeridinde bulunan bir kasabayı kuşattığı zaman gemilerini gizlice ikili olarak bağladı. Bunların hepsinde ortak bir güverte vardı, ayrıca hepsine kuleler yaptırdı. Arından karadan diğer kasabalara saldırı yaptı ve şehirdeki savunmacıların dikkatini dağıttı. En sonunda, kuleleri bulunan gemilerini denizden getirdi ve hiçbir direnişin olmadığı noktadan surlara doğru ilerledi.

9. Perikles, Peloponnessosluların bir kalesini kuşatacağı zaman, buraya sadece iki giriş yolunun olduğunu fark ettikten sonra bunlardan birini hendek yaptırarak kapattı, diğerini de tahkim etmeye başladı. Kaledeki bir noktada teyakkuz hâlden ödün veren savunmacılar, sadece tahkimat işlerinin yürütüldüğü noktayı izlemeye başladı. Lakin diğer tarafta, köprüler hazırlamış, bunları hendeklerin üzerine yerleştirmiş bir Perikles vardı: Hiçbir muhafızın olmadığı noktadan kaleye girdi.

10. Ephesoslulara karşı savaştığı sırada Antiokhos, müttefik Rodoslulara geceleyin büyük bir gürültü kopararak limana saldırılarını söyledi. Bütün Rodoslular paldır küldür bu noktaya gitti ve kalede hiçbir savunmacı bırakmadılar. Bunun üzerine Antiokhos başka bir noktadan saldırıya geçti ve şehri ele geçirdi.

X. Tuzak kurarak kuşatılanlar nasıl yemlenir?

1. Cato, Lacetani kabilesini kuşattığı zaman, diğer bütün birliklerini düşmanın görüş alanından çıkardı ve müttefikleri arasında savaşçılık özellikleri en az olan Suessetani kabilesine kasabanın

36 Aydın, Didim'e yaklaşık 24 km uzaklıktaki şehir.

37 MÖ 600 civarı.

surlarına saldırma emri verdi. Lacetani kabilesi huruç saldırısı yapıp bu birlikleri kolaylıkla püskürtünce büyük bir şevkle kovalamaya geçti. Bunun üzerine Cato'nun gizlediği askerler ortaya çıktı, sonrasında da kasabayı ele geçirdiler.³⁸

2. Lucius Scipio, Sardinya'daki seferleri esnasında, bir şehrin savunmacılarını dışarı çekebilmek amacıyla, yürüttüğü kuşatmayı durdurdu ve birliklerinin bir kısmıyla kaçıyormuş gibi yaptı. Şehirdeki savunmacılar palas pandıras kovalamaya başlayınca, gizlediği adamlarını kullanarak şehre saldırdı.³⁹

3. Hannibal,⁴⁰ Himera şehrini kuşattığında ordugâhının kasıtlı bir şekilde ele geçirilmesini sağladı ve Kartacalı adamlarına, düşmanın daha üstün olduğunu ileri sürerek geri çekilme emri verdi. Şehir sakinleri öyle bir tongaya düştü ki, neşeli bir şekilde şehirden çıkıp Kartacalıların tahkimatlarına saldırıya geçtiler. Hannibal şehrin boşaldığını görünce, pusuda gizlediği birliklerini kullanarak hedefini ele geçirdi.⁴¹

4. Hannibal, Saguntumluları tuzağa çekmek amacıyla, surlarına doğru ince bir ordu hattıyla ilerledi. Sonrasında Saguntumluların ilk huruç saldırısı üzerine kaçıyormuş gibi yaptı ama geri çekildi, kovalamaya geçen düşmanlarıyla şehrin arasında birliklerini konuşturduktan sonra, iki ordu arasında sıkışıp kalan ve akranlarının yardımını alamayan Saguntumluları katletti.⁴²

5. Kartacalı Himilco, Agrigentum bölgesinde sefer düzenliyorken birliklerinin bir kısmını kasaba yakınlarında pusuya yatırdı ve onlara, kasabadakiler saldırıya geçer geçmez bir miktar nemli odunları yakmalarını emretti. Sonraki gün şafak vakti ordusunun geri kalanıyla, düşmanı kandırma amacıyla ilerlemeye başladı. Lakin kaçıyormuş numarası yaptı ve Agrigentumluları hatırı sayılır bir

38 MÖ 195.

39 MÖ 259.

40 Hannibal'ın oğlu Gisco.

41 MÖ 409.

42 MÖ 219.

mesafede peşinden sürükledi. Surlara yakın yerde pusuya yatmış adamları, kendilerine emredildiği gibi odun yığınlarını ateşe verdi. İleride yükselen dumanları gören Agrigentumlular, kasabalarının alevlere teslim olduğunu düşündü ve memleketlerini kurtarmak için telaşla geri koştular. Fakat surların yakınlarında kendileri için pusuda bekleyenler karşlarına çıktı, arkadan da, kısa süre önce kovaladıkları düşmanları tarafından kısırıldılar. İki ordunun arasında sıkışan bu insanlar oracıkta kılıçtan geçirildi.⁴³

6. Viriathus bir keresinde adamlarını pusuya yatırmış, az sayıdaki diğer askerlerini de Segobrigenses kabilesinin sürülerini sürmeleri için göndermişti. Bu kabile, sürülerini korumak için birçok adamını gönderdiğinde ve bunlar da, kaçıyormuş numarası yapan yağmacıları kovaladığında bir tuzağa yemlendiler ve katledildiler.⁴⁴

7. Lucullus'a Heraclea'daki iki kohortluk garnizonun komutası verildiğinde Scordisci kabilesinin süvarileri, kasaba sakinlerinin sürülerini sürüyormuş gibi yaparak bir huruç saldırısı yapılmasını kışkırttı. Sonrasında Lucullus takibe geçince onu bir tuzağa çektiler, kaçıyormuş gibi yaptılar ve sekiz yüz adamıyla birlikte Lucullus'u da öldürdüler.

8. Atinalı komutan Khares, kıyı şeridindeki bir şehre saldıracağı zaman filosunu dağlık burunların ardına gizledi ve en hızlı gemisine, düşman birliklerinin yanından geçip gitmesini emretti. Limanı koruyan bütün birlikler bu gemiyi görünce kovalamaya geçtiler. Bunun üzerine Khares, filosunun geri kalan kısmıyla harekete geçti ve savunmasız kalan limanla şehri ele geçirdi.

9. Romalı birlikler Lilybaeum'u karadan ve denizden kuşattığında, Sicilya'daki Kartacalıların komutanı Barca, filosunun bir kısmına, silahlı bir şekilde açık denizde gözükmelerini emretti. Adamlarımız bu gemileri görüp paldır küldür saldırıya geçince Barca, gizlediği gemileriyle Lilybaeum limanını ele geçirdi.⁴⁵

43 MÖ 406. Ayrıca bkz. *Strat.* V. X. 4.

44 MÖ 147-139.

45 MÖ 249. Karşılaştırma için bkz. *Polyb.* I. 44.

XI. Sahte ricat nasıl yapılır?

1. Atinalı komutan Phormio,⁴⁶ Khalkislilerin topraklarını harap ettiğinde elçileri, bu hareketinden ötürü Phormio'ya şikâyetle bulundu, o da iyi niyetli bir şekilde cevap verdi ve akşam vakti elçileri göndereceği zaman Atinalı akranlarından, dönmesini istedikleri bir mektup gelmiş gibi yaptı. Sonrasında kısa bir mesafe geri çekildi ve elçileri gönderdi. Elçiler, artık her şeyin güvenli olduğunu, Phormio'nun da geri çekildiğini haber verince Khalkisliler buna inanıp, kasabadaki güvenliği gevşetti. Phormio aniden dönünce Khalkisliler bu beklenmedik saldırıya karşı koyamadılar.

2. Spartalı komutan Agesilaos, Phocaealılar⁴⁷ kuşattığında, kasabalılara yardım edenlerin savaş yükünden ötürü bitkin düştüğünü öğrenince sanki başka bir hedef belirlemiş gibi bir miktar geri çekildi, böylece onlara da geri çekilmek için bir fırsat sundu. Çok geçmeden birliklerini geri getirdi ve artık hiçbir yardım almayan Phocaealıları yendi.

3. Byzantionlulara karşı savaşıırken Alkibiades bir pusu kurdu, ayrıca geri çekiliyor gibi yaparak Byzantionluların gevşemesine yol açtı, sonra da galibiyet elde etti.⁴⁸

4. Viriathus, üç günlük bir ricattan sonra birdenbire geri döndü ve aynı mesafeyi tek bir günde kat etti. Segobrigenses kabilesini bu şekilde yendi; büyük bir şevkle kurban ritüelleri düzenledikleri zaman onları savunmasız yakalamıştı.

5. Mantinea bölgesinde savaşıyorken Epaminondas, Spartalıların düşmanlarına yardıma geldiğini öğrenince, eğer gizli bir şekilde harekete geçebilirse Sparta'yı ele geçirebileceğini düşündü. Bunun üzerine, gece vakti birçok kamp ateşinin yakılmasını emretti; böylece sanki orada kalıyormuş gibi yaparak, gittiğini gizleyebilecekti. Lakin bir firari ona ihanet edince Spartalı birlikler peşine düştü ve

46 MÖ 5. yüzyılda, özellikle Peloponnesos Savaşı esnasında aktif Atinalı komutan/amiral.

47 Foça.

48 MÖ 409.

Sparta'ya yürüyüşünü bırakmak zorunda kaldı, fakat aynı taktiği bu sefer de Mantinealılara karşı kullandı. Daha önceki gibi kamp ateşleri yaktırarak Spartalıları, orada kalacağı düşüncesine ikna etti. Bu esnada, yaklaşık 64 km yürüyüş yapıp Mantinea'ya döndüğünde savunmasız kalan bölgeyi ele geçirdi.⁴⁹

Kuşatılanların kullanabileceği taktikler ise şöyledir:

XII. Askerî birlikler nasıl cesaretlendirilir?

1. Atinalı komutan Alkibiades, Atina Spartalıları tarafından kuşatıldığında, nöbetçilerin ihmalkârlık yapmasından korkarak gözcülerine, geceleyin iç kaleden yakacağı ışığı izlemelerini, bunu görünce de kendi ışıklarını yakmalarını emretti; bunu yapamayanlara da ceza verme tehdidinde bulundu. Bütün nöbetçiler, komutanlarının işaretini beklerken sürekli teyakkuz hâlinde kaldı ve böylece tehlikeli olabilecek bir gece atlatılmış oldu.

2. Atinalıların komutanı Iphikrates, bir garnizonla Korinthos'u koruyorken, düşmanın yaklaştığı bir vakitte nöbetçilerin etrafında bizzat gezinirken bunlardan birinin nöbet esnasında uyuyakaldığını fark etti ve ona mızrağını sapladı. Bunu gören bazı adamlar Iphikrates'in eylemini zalimce bulunca "Onu nasıl bulduysam öyle bıraktım" cevabını verdi.

3. Thebaili Epaminondas'ın da aynı şeyi yaptığı söylenir.

XIII. Haber alma veya gönderme nasıl yapılır?

1. Romalılar Capitolium'da kuşatıldığında, Camillus'tan yardımlarına gelmesini istemesi için Pontius Cominius'u gönderdi. Pontius, Galyalıları aldatabilmek amacıyla kendisini Tarpeia Kayalıklarından attı, Tiber'de yüzdü ve Veii topraklarına ulaştı. Üzerine düşeni yaptıktan sonra aynı yoldan akranlarına döndü.⁵⁰

49 MÖ 362.

50 MÖ 390.

2. Romalılar, ablukaya aldıkları Capua sakinlerini dikkatli bir şekilde gözetliyorken Capualılar, firari gibi giydirdikleri bir kişi gönderdi. Bu adam kaçma fırsatı bulunca Kartacalılara, kemerinde gizlediği bir mektubu ulaştırabildi.⁵¹

3. Bazıları da derilere mesajlar yazmış, bunları av hayvanları ya da kuzu leşlerinin üzerine dikmiştir.

4. Bazıları, nöbet bölgesinden geçildiği esnada bir yük hayvanının kuyruğunun altına mesaj koymuştur.

5. Bazıları da kılıç kınlarının astarlarına mesaj yazdırmıştır.

6. Mithridates, Kyzikosluları kuşattığında Lucius Lucullus onlara, yaklaşmakta olduğu haberini vermek istedi. Şehre tek bir giriş yolu vardı ve bu dar yol, küçük bir köprü vasıtasıyla ana karayı adaya bağlıyordu. Bu köprü düşman birliklerinin kontrolünde olduğu için Lucullus, şişme yapmış derilerin içine bazı mektuplar diktirdi ve yüzme ile kayıkçılık konusunda cevval bir adamına, alt tarafından birbirinden çok da ayrı olmayacak şekilde bağladığı bu derileri üzerine takarak yaklaşık 11 kilometrelik bir mesafe kat etmesini emretti. Bu adamı kendisine verilen görevi büyük bir maharetle yerine getirdi; bacaklarını açarak sanki dümen döndürüyormuş gibi yolunu buldu ve uzakta gözcülük yapanları, sanki bir deniz canlısıymış gibi yaparak kandırdı.

7. Konsül Hirtius, Mutina'da Antonius tarafından kuşatılan Decimus Brutus'a, kurşun levhalar üzerine kazıttığı mektuplar gönderdi. Bu mektuplar askerlerin kollarına bağlanmıştı, bunlar da Scultenna Nehri'ni yüzerek geçtiler.

8. Yine Hirtius, bazı güvercinleri karanlıkta hapsetti, aç bıraktı ve boyunlarına mektuplar bağladı. Daha sonra bu güvercinleri, şehir surlarına mümkün olduğunca yakın bir yerde serbest bıraktı. Işık ve yem bulmak isteyen kuşlar en yüksek yapılara kadar uçtu ve Brutus bunları aldı. Daha sonra Brutus, belli bir bölgeye sürekli yem atıp güvercinlere buraya konmayı öğretince her şeyden haber alır oldu.

51 MÖ 211.

XIV. Takviye birlikler ve ikmal malzemeleri nasıl elde edilir?

1. İç Savaş'ta, Pompeius'u destekleyen İspanya şehri Ategua kuşatılınca, geceleyin Mağribinin biri, Caesar'ın ordusundaki bir subayın emireri gibi yaparak bazı nöbetçileri cesaretlendirdi ve onlardan parolayı öğrendi. Daha sonra başkalarını da cesaretlendirmeye devam ederek Caesar'ın birlikleri arasında Pompeius için adam topladı.⁵²

2. Hannibal, Casilinum'u kuşattığı zaman Romalılar, kuşatılanların alması için Volturnus Nehri'ne büyük buğday kapları bıraktılar. Hannibal, nehre bir zincir gererek bunları durdurduktan sonra Romalılar bu kez de suya kabuklu yiyecekler saçtılar. Bu yiyecekler akıntı boyunca şehre kadar gitti ve Casilinumlular için gıda kaynağı oldu.⁵³

3. Mutinalılar Antonius tarafından kuşatıldığında müthiş bir tuz gereksinimi yaşıyordu. Bunun üzerine Hirtius büyük kaplara tuz koydurdu ve bunları, Scultenna Nehri vasıtasıyla kasabaya gönderdi.

4. Hirtius nehirden kuzu leşleri de gönderdi, bunlar da kendilerine gönderilen kişiler için gıda oldu.

XV. Eksik olan şeyler varmış gibi nasıl yapılır?

1. Capitolium, Galyalılar tarafından kuşatıldığında, müthiş bir açlık çeken Romalılar, düşman hatlarına ekmek atmaya başladı. Böyle yaparak, hâlen gıdalarının olduğu izlenimi verdiler ve Camillus gelene dek kuşatmaya karşı direndiler.⁵⁴

2. Atinalıların da aynı şeyi Spartalılara karşı yaptığı söylenir.

3. Casilinumlular Hannibal tarafından kuşatıldığında büyük bir açlığın pençesine düştüklerini düşündüler, zira Hannibal, ordugâhıyla şehir surları arasındaki topraklarda saban sürerek elde ettikleri daha büyümemiş bitkilere ulaşımını dahi engelleyerek, gıda

52 MÖ 45.

53 MÖ 216.

54 MÖ 390.

tedariklerini kesmişti. Lakin Casilinumlular, sabanla sürülmüş bu topraklara tohumlar ektiler ve bir sonraki hasat zamanına kadar kullanabilecekleri gıda kaynakları olduğu izlenimi verdiler.

4. Varus felaketinden⁵⁵ kurtulanlar kuşatıldığında, artık yiyecekleri bitmiş gibi görünüyordu. Bunun üzerine bütün bir geceyi, ellerindeki esirleri ambarların etrafında gezdirerek geçirdiler, daha sonra bu kişilerin ellerini kesip serbest bıraktılar. Zavallı adamlar kuşatmacıları, Romalıları aç bırakmak suretiyle diz çöktüremeyeceklerine ikna etti, zira ellerinde fazlaca kaynak vardı.

5. Trakyalılar, düşmanın erişemeyeceği sarp bir dağda kuşatıldığında herkesin bireysel katkılarıyla ancak az miktarda buğday toplayabildiler. Bunlarla az sayıda kuzuyu beslediler, daha sonra da kuzuları düşman hatlarına sürdüler. Kuzular yakalandı ve öldürüldü, sonrasında bağırsaklarında buğday olduğunu gören düşman, Trakyalıların kuzularını dahi besleyebilecekleri kadar çok buğdayı olduğunu düşünerek kuşatmayı sona erdirdi.

6. Miletoslular, açlık yaratmak suretiyle teslim olmalarını sağlamayı uman Alyattes'in uzun süren kuşatmasından zor duruma düşünce, komutanları Thrasybulos, düşman komutanından gelecek elçileri beklerken şehirdeki bütün tahılın pazar yerinde toplanmasını, ziyafetler verilmesini emretti, kendisi de şehir boyunca pek gösterişli şölenler düzenledi. Böyle yaparak düşmanı, Miletosluların elinde, uzun bir kuşatmaya dayanabilecekleri kadar çok kaynak olduğuna ikna etti.

XVI. İhanet ve firar tehdidine nasıl karşı konulur?

1. Nolalı Lucius Bantius adında bir adam, Hannibal'i desteklemek amacıyla akranlarını bir ayaklanma çıkarmaya ikna etme planı yaptı. Bantius, Cannae'da yaralananlardan biriydi, Hannibal bir lütuf göstererek onun tedavi edilmesini ve memleketine geri yollanmasını sağlamıştı. Claudius Marcellus, Bantius'un bu niyette olduğunu

55 MS 9, Teutoborg Katliamı.

öğrendi fakat onu idam etmeye cüret etmedi, zira böyle bir cezayla Nola halkını kışkırtmaktan korktu. Bunun yerine, Bantius'u huzuruna çağırdı, ona "sen çok cesur bir askersin" dedi -Marcellus, gerçekten böyle olduğunu daha önceleri de biliyordu- ve kendisiyle kalmaya teşvik etti. Bu övgülerine ek olarak ona bir de at hediye etti. Marcellus böyle yaparak sadece Bantius'un değil ayrıca Nolalıların da sadakatini kazanmış oldu, zira aralarındaki müttefiklik, Bantius'a bağlıydı.⁵⁶

2. Kartacalıların komutanı Hamilcar'ın Galyalı yardımcı birlikleri Romalıların tarafına geçmeyi alışkanlık edindiğinde, Romalılar da onları müttefikleri olarak kabul etmeyi sürdürünce Hamilcar, en sadık adamlarına firar ediyormuş gibi yapmalarını söyledi. Lakin bunlar, kendilerini karşılamaya gelen Romalıları katletti. Hamilcar'ın bu numarası ona yardım sağlamakla kalmadı, ayrıca Romalılar bundan sonra bütün firarilere şüphayle yaklaşmaya başladı.⁵⁷

3. Sicilya'daki Kartacalıların komutanı Hanno, aylar boyunca ödeme almadıklarından ötürü yaklaşık dört bin Galyalı paralı askerin Romalıların tarafına geçmeyi düşündüğünü öğrendi. Bir ayaklanma çıkar diye bunları infaz etmeye cüret edemeyince onlara, maaşlarını yükseltme, gecikmiş ödemelerini de ödeme sözü verdi. Bunun üzerine Galyalılar ona şükran duyunca Hanno, uygun bir zamanda yem toplamaları için kendilerine izin verileceğin söz verdi, ayrıca Romalı konsül Otacilius'a çok güvendiği bir kâhyasını gönderdi. Bu adam, zimmetine para geçirmesi sebebiyle firar etmiş gibi yaptı ve bir sonraki gece vakti, yem toplamak için gönderilecek dört bin Galyalının ele geçirilebileceğini söyledi. Otacilius bu firariye hemen inanmadı, lakin anlattıklarını da kulak ardı etmedi ve en iyi adamlarından bir birliği pusuya yatırdı. Bunlar, söz konusu Galyalılarla karşılaştı, lakin hem çok sayıda Romalıyı öldürmüş hem de kendileri de son adamına kadar ölmüş olmaları, Hanno'nun tam da istediği şey oldu.

56 MÖ 216.

57 MÖ 260-241.

4. Hannibal de buna benzer bir planla bazı firarilerden intikam almıştır: Bir önceki gece bazı askerlerinin firar ettiğini öğrenen Kartacalı komutan, kendi ordugâhında düşman casusları olduğunu da biliyordu. Bunun üzerine herkese açık bir şekilde “firarı” isminin, verdiği emir üzerine düşmanın planlarını öğrenmek üzere işe koyulan en zeki adamları için kullanılmaması gerektiğini söyledi. Casuslar bu duyduklarını kendi tarafına haber ettiler. Bunun üzerine Romalılar firarileri gözaltına aldı ve elleri kesilmiş bir şekilde geri yolladı.

5. Diodotus, Amphipolis’i bir garnizon ile savunduğu zaman, şehri yağmalayacakmış gibi duran iki bin Trakyalıdan şüphe duyuyordu. Bunun üzerine, birkaç tane düşman gemisinin yakınlarda bir yerde kıyıya vurduğu ve yağmalanabileceği haberini uydurdu. Bu uydurmasıyla gaza gelen Trakyalılar şehirden ayrıldı. Daha sonra Diodotus şehir kapılarını kapattı ve onları bir daha içeri almadı.⁵⁸

XVII. Nasıl huruç edilir?

1. Hasdrubal, Panormus’u kuşatacağı zaman, kasabayı kontrol eden Romalılar kasıtlı bir şekilde surlarda çok az sayıda savunmacı bıraktı. Az sayıdaki bu savunmacıları küçümseyen Hasdrubal dikkatsiz bir şekilde surlara yaklaşıncı Romalılar huruç etti ve onu katletti.

2. Liguralılar Aemilius Paulus’un ordugâhına bütün birlikleriyle sürpriz bir saldırı yapınca Paulus korkmuş gibi yaptı ve birliklerini uzun bir süre ordugâhta tuttu. Daha sonra düşman bitap düşünce, ordugâhın dört kapısından birden huruç saldırısı yaptı, Liguralıları yendi ve tutsak etti.

3. Romalıların komutanı Livius, Tarentum’un iç kalesini savunuyorken Hasdrubal’e elçiler göndererek ondan, rahat bir şekilde geri çekilmesi gibi bir ayrıcalık tanımasını istedi. Böyle bir numara yaparak düşmanın gevşemesine yol açtıktan sonra huruç saldırısı yaptı ve düşmanını katletti.⁵⁹

58 MÖ 168.

59 MÖ 212-209.

4. Gnaeus Pompeius Dyrrachium'da kuşatıldığında, adamlarını ablukadan kurtarmakla kalmamış, ayrıca yeri ve zamanı geldiğinde de huruç saldırısı yapmıştır. Zira Caesar, çift tahkimat hattıyla çevrili müstahkem bir mevziye şiddetli bir saldırı yaparken Pompeius bir huruç saldırısı yaparak rakibini öyle bir kuşattı ki Caesar hiçbir zarar veremedi, çünkü kuşattığı ve dışarıdan etrafını kuşatanların arasında kalmıştı.⁶⁰

5. Flavius Fimbria, Anadolu'da Rhyndacus Nehri yakınlarında Mithridates'in oğluna karşı savaşıyorken ordusunun kanatlarında çift tahkimat hattı, ön tarafında ise bir hendek yaptırdı ve düşman süvarileri içeri girene dek adamlarını bu tahkimatlarının içinde sessizce tuttu. Daha sonra bir huruç saldırısı yaptı ve düşmandan altı bin kişiyi katletti.

6. Caesar'ın Galya'daki üst rütbeli komutanları Titurius Sabinus ve Cotta'nın birlikleri Ambiorix tarafından imha edildiğinde, kendisi de o zaman kuşatma altında kalan Quintus Cicero Caesar'dan iki lejyonla yardımına gelmesini istedi. Ordugâhını kasıtlı bir şekilde her zamankinden daha küçük bir alanda kuran Caesar, korkuyormuş gibi yaptı ve adamlarını ordugâhın içinde tutunca düşman ona yöneldi. Şimdiden zafer kazanmış gibi yapan ve sanki düşman ordugâhını yağmalayacak gibi harekete geçen Galyalılar hendekleri çalı çırpıyla doldurmaya, ordugâh rampalarını yıkmaya başladı, lakin bu sırada hâliyle savaş için uygun durumda değillerdi. Bunun üzerine Caesar dört bir taraftan ani olarak saldırıya geçti ve düşmanını katletti.⁶¹

7. Titurius Sabinus, çok sayıda Galyalıya karşı savaşıırken adamlarını tahkimat hattının içinde tuttu ve böylece, korkuyormuş numarası yaptı. Bu izlenimi daha da güçlendirmek adına bir firari gönderdi, bu adam da Roma ordusunun umutsuzluğa düştüğünü ve kaçma planları yaptığını söyledi. Zafer umuduyla coşan Galyalılar, hendekleri doldurmak üzere odun ve çalı çırpı demetleri topladı ve

60 MÖ 48. Karşılaştırma için bkz. *BCiv.* III. 65-70.

61 MÖ 54. Karşılaştırma için bkz. *BGall.* V. 37-52; Dio XL. 10; *Strat.* VIII. XXIII. 7.

büyük bir hızla, yüksek bir mevkide bulunan ordugâhımıza harekete geçti. Titurius ise ordugâhtan adamlarını yolladı ve Galyalıların çoğunu katletti, teslim olan birçoğunu da tutsak etti.⁶²

8. Pompeius, Asculum'a saldıracağı zaman kasaba sakinleri rampalarda az sayıda yaşlı ve çelimsiz insan sergiledi. Bunun üzerine Romalılar rehavete kapılınca Asculumlular huruç etti ve Romalıları kaçmak zorunda bıraktı.

9. Numantialılar kuşatıldığında, tahkimat hattının önünde savaş dizilimi kurmayıp kasabanın içinde pek boşluk bırakmadan bekleyince Popilius Laenas, kuşatma merdivenleri kullanarak kasabaya saldırmak için cesaretlendi. Lakin hiçbir direnişin olmadığını görünce bir şeyler döndüğünü anladı ve adamlarını çağırdı; bunun üzerine Numantialılar huruç etti ve yukarı tırmanan Romalıları arkadan saldırdılar.

XVIII. Kuşatılanlar metanetini nasıl korur?

1. Hannibal, surlarına yakın bir yerde ordugâh kurduğunda Romalılar, kendilerine güvendiğini göstermek amacıyla, şehrin farklı bir kapısından, İspanya'daki ordularına takviye birlikler gönderdi.

2. Hannibal'ın zamanında ordugâh kurduğu arazi, sahibinin ölümü dolayısıyla satışa çıkarıldığında Romalılar bunun fiyatını, savaştan önce satıldığı fiyat olarak belirledi.

3. Romalılar Hannibal tarafından kuşatıldığı vakit kendileri de Capua'yı kuşatmakla meşguldü. O yüzden, Capua ele geçirilene dek buradaki ordunun geri çağrılmaması için bir karar çıkardılar.

62 MÖ 56. Bkz. *BGall.* III. 17-19.

KİTAP IV

Birçok okuma yaptıktan sonra savaş stratejilerine yönelik örnekler topladığıma ve bu örnekleri de kısaltmadan aktardığıma göre bu kitapta, daha önce sınıflandırmalarım pek de uymuyor gibi görünen örnekler vereceğim. Bunlar, savaş stratejilerinden ziyade genel olarak, askerî bilimin temel hususları gibi görünüyor. Vereceğim örnekler her ne kadar ünlü örnekler olsa da farklı bir konuya ait olduğundan, daha farklı bir şekilde ele alacağım. Çünkü, olur da bazı kişiler bu yazdıklarımı okursa, verdiğim örnekleri dikkate almamış gibi görünmekten korkarım. Destekleyici konular olarak aktardığım bu hususların dikkatle incelenmesi gerekir. İşte bu hususları şu başlıklar altında inceledim:

I. Disiplin.	132
II. Disiplin nasıl uygulanır?	140
III. Tevazu.	141
IV. Adalet.	142
V. Azim.	143
VI. İyi niyet ve itidal.	147
VII. Bazı özlü sözler ve planlar.	148

I. Disiplin.

1. Numantia'da Roma ordusu, daha önceki komutanlarının gevşekliğinden ötürü demoralize olunca Publius Scipio, ordugâhı takip edenlerin çok büyük bir kısmını gönderdikten sonra askerlerine, günlük işleri yapmak zorunda bırakıp sorumluluk bilinci yükledi ve ordusunu bu şekilde toparladı. Ordusuna sürekli yaptırdığı yürüyüşlerde askerlerine birçok gün boyunca yetecek erzak taşıttırdı. Böylece adamları, bu zorlu koşullarla soğuk ve yağmurlu havalara, ayrıca akıntıları geçmeye alışkın hâle geldi. Scipio askerlerine sık sık ürkeklik ve miskinlik yaptıkları gerekçesiyle sitem ediyor, sadece kişinin zevk ü sefasına hizmet eden, ancak askerî seferlerde hiçbir işe yaramayan kap kacağı kırıyordu. Söylenenlere göre Scipio'nun bu sertliği bir keresinde, tribunu Gaius Memmius'a söylediği şu sözle şöyle zuhur etmiştir: “Benim için kısa bir süreliğine, fakat kendin ve devlet için sonsuza dek işe yaramaz biri olacaksın.”¹

2. Benzer şekilde disiplin ortamının pek olmadığı Iugurtha Savaşı'nda Quintus Metellus, bu tür sertlikler yaparak disiplini geri getirmiş, ayrıca pişmiş ya da haşlanmış olmadıkça askerlerinin et yemesini yasaklamıştır.

3. Söylenene göre Pyrrhos, asker toplayan bir subayına şöyle demiş: “Sen, büyük adamları topluyorsun, bense onları cesur adamlar yapacağım.”

1 MÖ 134. Bkz. *Val. Max.* II. VII. 1; *Strat.* VIII. XVI. 2.

4. Lucius Paulus ve Gaius Varro'nun konsül olduğu yıl² askerler ilk kez *ius iurandum* yemini etmek zorunda kalmıştı. O zamana kadar tribunuslar askerlere *sacramentum* yemini ettiriyordu, lakin askerler, kaçarak birliklerini terk etmeyeceklerine, silah aramak, düşmana saldırmak ya da bir silah arkadaşını kurtarmak haricinde korku duyarak saflardan ayrılmayacağına dair birbirlerine yemin ederdi.³

5. Scipio Africanus bir keresinde, kalkanı diğerlerinden daha süslü bir asker fark edince, kalkana kılıçtan daha fazla güvendiği için bu kalkanı böylesine süsleyen adamı hiç merak etmediğini söyledi.

6. Philippus ilk kez ordusunu tesis ediyorken askerlerin bir yük arabası kullanmasını yasakladı, süvarilere sadece birer tane hizmetkâr verdi, piyadelerde ise her on adama bir hizmetkâr tanıdı, o da askerlerin değirmen⁴ ve iplerini taşıyacaktı. Adamları yazlık ordugâhlardan çıktığında her birinin omzunda otuz günlük un taşımasını emrediyordu.

7. Gaius Marius, yük hayvanlarının sayısını kısıtlamak amacıyla -bunlar yüzünden ordunun yürüyüş hızı çok azalıyordu- adamlarına, kap kakak takımı ve yiyeceklerini demetler hâlinde bağlayıp çatallı direklere asmalarını, böylelikle yükü daha kolay hâle getirip diğerlerinin yükünü hafifletmelerini emretti. "Marius'un katırları" terimi buradan gelir.

8. Atinalı Theagenes ordusuyla Megara'ya gittiği zaman adamları, hangi rütbede yer alacaklarını sorunca onlara, bunu kendisinin belirleyeceğini söyledi. Daha sonra süvarilerini gizlice önden gönderdi ve onlara, düşman kılığına girerek geri dönmelerini ve silah arkadaşlarına saldırmalarını emretti. Bu plan uygulanınca ve yanındaki adamları düşmana karşı çarpışmaya girmek için hazırlıklar yapınca muharebe hattının, en korkakların arkada, en cesurların da önde

2 MÖ 216.

3 Cannae Muharebesi yaşanana dek iki tür askerî yemin vardı: *Sacramentum* zorunlu yemindi, askere alınan kişiye konsül tarafından ettiriliyordu. *Ius iurandum* ise gönüllülük esasına göre bir askerî tribunus önünde yapılırdı. MÖ 216 yılında bu iki yemin birleştirildi ve *ius iurandum* da zorunlu oldu.

4 Danı öğütmek için kullanılan değirmenler.

yer aldığı bir şekilde kurulmasını sağladı. Böylece her adamına bu seferde, onları bulduğu konumu vermiş oldu.

9. Spartalı Lysander bir keresinde, yürüyüş esnasında safları terk eden bir askeri kırbaçlattı. Bu adam, yağma yapmak amacıyla safları terk etmediğini söylediğinde ona şöyle karşılık verdi: “Yağma yapmaya gidecek bir adam gibi görünmemeni sağlayacağım.”

10. Oğlunun, üç güzel kızı olan bir kadının evinde kaldığını duyan Antigonos şöyle dedi: “Evinde, emrindeki kadınların sayısına bakarsak kaldığın yerin çok dar olduğunu duydum, oğlum. Daha geniş yerlerde kal.” Oğluna başka bir yerde kalmasını emrettikten sonra da, 50 yaş altı kimsenin, annenin olduğu bir ailede kalamayacağına dair karar çıkarttı.⁵

11. Konsül Quintus Metellus, her ne kadar yasalar, oğlunun çadır arkadaşı olmasını engellemese de yine de onun, lejyondaki erler arasında görev yapan biri olmasını tercih etti.

12. Konsül Publius Rutilius, yasalar çerçevesinde oğlunu kendi çadırına alabiliyor olmasına karşın onu lejyonda sıradan bir asker yaptı.⁶

13. Marcus Scaurus oğlunun, yanına gelmesini yasakladı, çünkü Tridentum Geçidinde düşmandan kaçmıştı. Bu utançtan ötürü paramparça olan genç adam ise canına kıymıştır.⁷

14. Eski zamanlarda Romalılar ve diğer halklar ordugâhlarını, Kartaca'ya özgü kulübe grupları gibi yapar, birlikleri bölüklerine göre oraya buraya dağıtırdı. Çünkü eskiler, şehirler haricinde ordugâha duvar örmeyi bilmezdi. Epiros kralı Pyrrhos, bütün bir orduyu şehirlerle benzer tahkimatlar içinde toplama uygulamasını başlatan kişiydi. Romalılar da Pyrrhos'u, Maleventum şehri yakınlarındaki Arusia Ovasında yendikten sonra⁸ yavaş yavaş, günümüzde moda olan uygulamaları benimsemiştir.

5 MÖ 323-321.

6 MÖ 105.

7 MÖ 102. Ayrıca bkz. *Val. Max.* V. VIII. 4.

8 MÖ 275.

15. Publius Nasica kışlada vakit geçiriyorken, gemi ihtiyacı olmasına karşın yine de, askerleri başıboş kalmaktan zayıflamasın ya da bu başıboşluktan kaynaklanan rahatlıkla müttefiklerine zarar vermesin diye onlara gemi yaptırdı.

16. Marcus Cato'nun anlattığı bir hikâyeye göre, hırsızlık yapan askerler yakalandığında, silah arkadaşlarının gözü önünde sağ elleri kesiliyordu ya da cezanın daha hafif olmasına hükmedilirse suçlu karargâhta hacamat ediliyordu.

17. Spartalı komutan Klearkhos ordusuna, düşmandan çok komutanından daha fazla korkması gerektiğini söylerdi ve böyle diyerek, muharebede öldürülmeye dair duydukları korkunun yersiz olabileceğini, ancak ihanet durumunda uygulanacak infazın kesin olduğunu ima ederdi.

18. Appius Claudius'un tasarısı üzerine senato, Epiros kralı Pyrrhos'un yakaladığı ve daha sonra da geri gönderdiği atlı sınıfı mensuplarının piyade statüsüne düşürülmesine, piyadelerin hafif silahlı birlik statüsüne düşürülmesine, her biri iki düşmandan ele geçirilecek ganimet getirene dek bütün bunların ordugâh tahkimatlarının dışında kamp kurmasına karar verdi.⁹

19. Konsül Otacilius Crassus, Hannibal'in boyunduruk altına vurduğu ve daha sonra geri dönen kişilerin, tahkimat hattının dışında kamp kurmasını emretti. Amacı bu kişilerin, savunma hattı olmadığından ötürü tehlikelere alışkın hâle gelebilmesini ve düşmana karşı daha cüretkâr olabilmesini sağlamaktı.

20. Publius Cornelius Nasica ve Decimus Iunius'un konsül olduğu yıl ordudan kaçanlar, halka açık bir şekilde kırbaçlanmaya, daha sonra da köle olarak satılmaya mahkûm edildi.

21. Domitius Corbulo Armenia'dayken, Initia kalesi yakınlarında düşmandan kaçan iki süvari taburu ve üç kohortun, bu rezilliklerini telafi edecekleri istikrarlı işler ve başarılı akınlar çıkarana dek tahkimatların dışında kamp kurmasını emretti.¹⁰

9 MÖ 279. Bkz. Val. Max. II. VII. 15.

10 MS 58-59.

22. Konsül Aurelius Cotta, büyük bir mecburiyet altında kalıp atlı sınıfı mensuplarının bazı işler üstlenmesini emrettiğinde bazıları onun otoritesini tanımadı. Bunun üzerine konsül, censorlara şikâyetinde bulundu ve asilerin statüsünün düşürülmesini sağladı. Daha sonra senatörler vasıtasıyla, bu asilere para ödenmemesi yönünde karar çıkarttı. Ayrıca pleb tribunusları da aynı konu üzerinde halk meclislerinde kararlar aldı, böylelikle halktan her kesimin katılımıyla disiplin sağlandı.

23. Quintus Metellus Macedonicus, İspanya'da sefer düzenliyorken bir keresinde beş kohortu düşmandan kaçınca buradaki askerlere vasiyetnamelerini yazmalarını emretti ve daha sonra, zafer kazanmadıkları müddetçe ordugâha alınmayacakları tehdidinde bulunarak onları, kaybettikleri mevziyi geri almak üzere gönderdi.

24. Senato, Publius Valerius'un, Siris Nehri yakınlarında yenilen orduyu Saepinum'a götürmesine, burada ordugâh kurmasına ve kış çadırlarda geçirmesine emretti.

24a. Askerleri utanç verici bir şekilde yenildiğinde Senato, olma-
dıkça ona takviye birlikler gönderilmemesini emretti.

25. Kartaca Savaşında hizmet etmeyi reddeden lejyonlar Sicilya'ya bir nevi sürgüne gönderildi ve onlara yedi yıl boyunca sadece arpa verildi.

26. Kohort komutanı Gaius Titius, kölelerden oluşan bir birlikten kaçtığı için Lucius Piso ona, ordugâhın karargâhında her gün yalın ayak, togası ve tuniğinin kemeri gevşek şekilde durmasını ve gece nöbetçileri gelene dek orada beklemesini emretti. Ayrıca, diğer suçlu askerlerin de ziyafet ve hamamlara alınmamasını buyurdu.

27. Sulla, düşmanın savunma hattını yarmasına sebebiyet veren bir kohorta ve buradaki yüzbaşılara, üniformasız ancak miğferli bir şekilde karargâh önünde beklemesini emretti.

28. Domitius Corbulo Armenia'da sefer düzenliyorken, süvari komutanı Aemilius Rufus düşmandan kaçtı. Rufus'un, emrindeki taburun silah donanımını yetersiz tuttuğunu öğrenince Corbulo,

lictörlerine Rufus'un kıyafetlerini sırtından soymasını söyledi ve serbest bırakılacağı zamana dek bu nahoş vaziyette karargâh önünde beklemesini emretti.

29. Atilius Regulus, Samnium'dan Luceria'ya geçerken birlikleri, karşısına çıkan düşmanlardan kaçınca Regulus bu birliklerin geri çekilme yolunu bir kohortla kapattı ve onların, firarilermiş gibi katledilmesini emretti.

30. Konsül Cotta Sicilya'da, Valerius klanına mensup askerî tribünus görevi yapan Valerius adındaki bir asilin kırbaçlanmasını emretmişti.

31. Yine Cotta, yeni kehanetler hakkında bilgi edinmek üzere Messana'ya geçeceği zaman, akrabalık bağları olan Publius Aurelius adındaki birini Liparia Adaları'nın kuşatılmasıyla görevlendirdi. Lakin Aurelius'un tahkimat hattı yakılınca ve ordugâhı da ele geçirilince Cotta onu sopayla dövdürttü ve Aurelius'un, sıradan bir erat gibi iş yapmasını ve er statüsüne düşürülmesini emretti.

32. Censor Fulvius Flaccus, konsül yetkisine sahip olmamasına karşın askerî tribünuslarından biri olduğu bir lejyonu lağvettiği için kardeşi Fulvius'u senatodan azletmiştir.¹¹

33. Marcus Cato bir keresinde, düşman kontrolündeki bir kıyı şeridinde günlerce oyalanınca, yola çıkmak için üç kez işaret verdikten sonra en sonunda denize açıldı. Lakin karada kalan bir asker, çığlıklar atıp el kol hareketi yaparak kendisinin de alınması için yalvarınca Cato bütün filosunu kıyıya geri döndürdü, bu adamı gözaltına aldı ve idam ettirdi. Böylece onun, aşağılayıcı bir şekilde düşman tarafından öldürülmesinden kendisi tarafından öldürülmesini ve bir emsal yaratmasını sağladı.

34. Appius Claudius, saflarda yerlerini terk eden askerlerden her on tanesinden birinin seçilmesini ve sopayla dövülerek öldürülmesini sağlamıştı.

11 MÖ 174. Bkz. *Val. Max.* II. VII. 5; *Liv.* XL. 41, XLI. 27.

35. Fabius Rullus, düşmandan kaçan iki lejyondan kurayla askerler seçti ve bunların, silah arkadaşlarının gözü önünde kellelerini uçurttu.

36. Aquilius, düşmanın saflarını yardığı bölüklerin her birinden üçer tane adam seçtirdi ve bunların kellelerini uçurttu.

37. Düşman, tahkimat hattına alev topları gönderince Marcus Antonius, iş üstündeki iki kohorttan her on askerden birini idam ettirdi, ayrıca her kohorttaki yüzbaşılarını da cezalandırdı. Ayrıca, komutanı da aşağılayıcı bir şekilde azletti, lejyondaki diğer askerlere de arpa verilmesini emretti.

38. Rhegium şehrini, komutanının emri olmadan yağmalayan lejyondan dört bin kişi koruma altına alındı ve idam edildi. Dahası senato bir karar çıkarak bu kişilerin cesetlerinin gömülmesini ve onlar için yas tutulmasını suç ilan etti.

39. Diktatör Lucius Papirius Cursor, Atlı Komutanı Fabius Rullus'un kırbaçlanmasını emretti ve daha sonra, başarılı olmasına karşın verilen emirlerin aksine çatışmaya girdiği gerekçesiyle onu idam etme raddesine kadar geldi. Askerlerin bütün çabalarına ve taleplerine rağmen Papirius, ceza vermekten vazgeçmedi ve kaçıp Roma'ya sığınan Rullus'un ardından gitti. Fabius ve babası, Papirius'un ayaklarına kapınca, hatta senato ve halk dahi bu talepleri dile getirinceye dek onu idam etme tehdidi savurmaktan vazgeçmedi.¹²

40. Daha sonraki dönemlerde kendisine "Buyurgan"¹³ unvanı verilen Manlius, zafer kazanmış olmasına rağmen babasının emirlerine karşı çıktığı dolayısıyla oğlunu ordunun gözü önünde dövdürttü ve kellesini uçurttu.

41. Manlius'un oğlu, ordu babasının aleyhinde bir ayaklanma çıkarma hazırlığı yaparken, kimsenin disiplinin yok edilmesine yol açacak kadar önemli olmadığını söyledi ve böylece silah arkadaşlarını, kendisinin cezalandırılmasına ikna etti.

¹² MÖ 325.

¹³ Imperiosus.

42. Quintus Fabius, firarilerin sağ elini kestirmiştir.

43. Konsül Gaius Curio, Dardani kabilesine karşı yapılan savaşta Dyrrachium yakınlarında operasyon düzenliyorken beş lejyonundan birisi ayaklanma çıkardı, askerlik hizmetinde bulunmayı reddetti ve zorlu, tehlikeli bir seferde Curio'nun komutanlığını kabul etmeyeceğini beyan etti. Bunun üzerine Curio dört lejyonunu silahlı bir şekilde harekete geçirdi ve onlara, sanki savaşa girecekmiş gibi silahlarını hazırlayıp saf tutar hâlde beklemelerini emretti. Daha sonra, isyancı lejyona silahsız bir şekilde ilerlemesini, çalışmaya başlamak üzere soyunmasını ve silahlı muhafızların gözü önünde hasır kesmesini emretti. Sonraki gün de benzer şekilde buradaki askerlere soyunuk bir hâlde hendek kazdırdı. Lejyondaki askerlerin niyazlarına karşın bu lejyonun sancaklarını alma ve ismini ilga etme konusunda geri adım atmadı, ayrıca üyelerinin diğer lejyonlara dağılmasına izin vermedi.

44. Quintus Fulvius ve Appius Claudius'un konsül olduğu yıl, Cannae Muharebesi sonrası senato tarafından Sicilya'ya sürgün edilen askerler, konsül Marcellus'un muharebeye sevk edilmesini istedi. Marcellus senatoya danıştı, senato da, devletin bekasının sadakatsiz olduğu kanıtlanan birine teslim edilmesine onların karar veremeyeceğini beyan etti. Lakin yine de bu askerler Marcellus'a, onun için gerekli gözüken yetkiyi verdiler ve Kartacalılar kendi topraklarındayken hiçbir askerın görevden kaçmayacağını, bir ödül veya armağanla onurlandırılmayacağını ya da İtalya'ya geri gönderilemeyeceğini söylediler.

45. Eski bir konsül olan Marcus Salinator, ganimeti askerlerine eşit şekilde dağıtmadığı gerekçesiyle Roma halkı tarafından mahkûm edilmiştir.

46. Konsül Quintus Petillus, Ligurialılar tarafından muharebede öldürüldüğünde senato, konsülün, saflarındayken öldürüldüğü lejyonun tamamının "kifayetsiz" olarak anılmasına, buradaki askerlerin yıllık ücretlerinin verilmemesine, maaşlarının da düşürülmesine karar verdi.

II. Disiplin nasıl uygulanır?

1. İç Savaş döneminde, Brutus ve Cassius'un orduları Makedonya'da hareket ediyorken rivayete göre, köprü kurulması gereken bir nehre ilk Brutus'un ordusu gelmiş, lakin köprüyü kuran ve geçişi sağlayan ilk Cassius'un birlikleri olmuş. Cassius'un adamlarının bu keskin disiplini onları sadece askerî yapılar konusunda değil ayrıca genel olarak savaş yönetimi konusunda da Brutus'un adamlarına karşı üstün kılmıştır.

2. Gaius Marius, biri Rutilius, diğeri de önce Metellus, daha sonraları da kendisinin komutasında hizmet eden iki ordu arasından bir birlik oluşturma fırsatı elde ettiğinde, sayısı az olsa da, disiplinlerine daha çok güvendiği Rutilius'un adamlarını tercih etti.

3. Domitius Corbulo, ordusundaki disiplini artırarak sadece iki lejyon ve az sayıda yardımcı birliğin olduğu bir orduyla Parthlara karşı koyabilmiştir.

4. Makedon kralı Büyük İskender, uzun süredir babası Philippos'un emrinde disipline alışan kırk bin adamı vasıtasıyla, sayısız düşmana karşı galip gelip, bütün dünyayı fethetmiştir.

5. Perslere karşı yaptığı savaşta Kyros, sadece on dört bin silahlı adamının yardımıyla muazzam zorlukların üstesinden geldi.

6. Thebalilerin komutanı Epaminondas, aralarında sadece dört yüz süvarinin olduğu dört bin kişilik bir orduyla, yirmi dört bin piyade ve altı yüz süvarinin olduğu Sparta ordusunu yendi.

7. On dört bin Yunan, yüz bin barbara karşı muharebede galibiyet kazanmıştır. Kyros da Artaxerses'e karşı on dört bin adamla savaşmıştı.

8. Bu on dört bin Yunan, muharebede komutanlarını kaybettikten sonra zorlu ve bilinmeyen bölgelerden geçerek sağ salim geri dönebilmıştır. Bunu, Atinalı Xenophon'a borçluydular.

9. Xerxes, Thermopylae'da üç yüz Spartalıya karşı zorlanıp bunları ancak büyük bir zorlukla yenebilmiş, daha sonra da, elinde yeterli kadar adam olmasına karşın, disiplin sahibi hiçbir adamı olmadığından aldatıldığını öne sürmüştür.

III. Tevazu.

1. Rivayete göre Marcus Cato, mürettebatındaki adamlarının içtiği şarabı içmekten memnun olurmuş.
2. Epiros elçisi Cineas, Fabricius'a çok sayıda altın önerdiğinde Fabricius, altını kendisi almaktansa altına sahip olanları yönetmeye tercih edeceğini söyleyerek bunu reddetti.
3. Atilius Regulus büyük işler başarmış olmasına karşın öylesine fakir biriydi ki kendisi, karısı ve çocukları, sadece tek bir kâhyanın bakımıyla ilgilendiği küçük bir çiftlikte yaşardı. Kâhyasının öldüğünü duyunca Regulus senatoya mektup yazmış, komuta yetkisini alacak birisinin atanmasını talep etmiştir, zira bu kölesinin ölümüyle mülkü artık atıl kalmıştı ve artık kendisinin çiftlikle ilgilenmesi gerekiyordu.
4. Gnaeus Scipio İspanya'da başarılı operasyonlar düzenledikten sonra, hatta kızlarının çeyiz düzmesine yetecek para dahi bırakmadan müthiş bir yokluk çekerek ölmüştür. Bunun üzerine senato, Scipio'nun kızlarının çektiği sefaletin ardından kamu bütçesinden onlara çeyiz düzmüştür.
5. Atinalılar da aynı şeyi, son derece önemli işler başarmasına karşın büyük bir yoksulluk içinde ölen Aristides'in kızları için yaptılar.
6. Thebalilerin komutanı Epaminondas, öylesine basit alışkanlıkları olan biriydi ki ardında bıraktığı eşyaları ancak bir mat ve bir şişten ibaretti.
7. Hannibal, hava daha aydınlanmamışken uyanmaya alışkındı, bununla birlikte gece olmadan asla istirahat geçmezdi. Alacakaranlık vakti dostlarını emeğe çağırırdı; karargâhında verdiği yemeklerde iki sedirden fazlası kadar davetlisi olmazdı.
8. Hannibal, ast komutan olarak Hasdrubal'in komutasında hizmet ediyorken genelde çıplak zemin üzerinde uyur, üzerini sadece sıradan bir asker peleriniyle örterdi.
9. Rivayete göre Scipio Aemilianus, dostları eşlik ederken yürüyüş yaptığı esnada kendisine verilen ekmeği yerdi.

10. Aynı şey Büyük İskender için de söylenir.

11. Kaynaklarda Massinissa'nın, doksan yaşındayken ancak öğle vakti olduğunda bir şeyler yediği, bunu da çadırının önünde yürürken ya da ayakta dururken yaptığını okuruz.

12. Sabinlere karşı aldığı galibiyetin onuruna senato, Manius Curius'a, terhis edilen askerlerden daha fazla toprak vermeyi teklif edince Curius, diğerlerinin aldığıyla tatmin olmayan birinin kötü bir vatandaş olduğunu söylemiş ve kendisine sıradan askerlere verilen ne varsa onun verilmesinden memnun olacağını belirtmiştir.

13. Bütün bir ordunun da buna benzer şekilde itidalli davranması kayda değerdir, örnek olarak Marcus Scaurus'un komutasında hizmet eden birlikler verilebilir. Scaurus yazdıklarıyla bizlere, ordugâhın tahkimli alanının ta ötesinde bulunan meyve dolu bir ağacın bulunduğunu, lakin ordusunun çekildiği günden sonra bile bu meyvelere hiç dokunulmadığını aktarmıştır.

14. Galya'da İmparator Caesar Domitianus Augustus Germanicus'un himayeleriyle açılan ve Iulius Civilis'in başlatılan savaşta, Civilis'e karşı ayaklanma çıkaran çok zengin Lingones şehri, imparator Caesar'ın ordusunun gelmesiyle yağmalanma korkusu yaşamaya başladı. Lakin beklenenin aksine sakinler can ve mal kaybı yaşamayınca tekrar Roma'ya karşı sadakat beslediler ve bana yetmiş bin kadar silahlı adam verdiler.

15. Korinthos'un ele geçirilmesinden sonra Lucius Mummius sadece İtalya'yı değil ayrıca eyaletleri de heykeller ve resimlerle süsledi. Lakin, kullanabileceği sayısız ganimete karşın kendisini öyle bir dizginledi ki kızı dahi büyük bir yokluk çekti ve çeyizini ancak senato, kamu bütçesinden ödeme yaparak dizebildi.

IV. Adalet.

1. Camillus, Falisci kabilesini kuşattığında, bir okul öğretmeni Falisci kabilesindeki oğlanları sanki bir yürüyüşe gidiyormuş gibi surların dışına çıkarmış, daha sonra da bunları Romalılara teslim

ederek, eğer bunları rehine olarak alırlarsa şehrin, Camillus'un emirlerini yerine getirmek zorunda kalacağını söylemiştir. Buna karşın Camillus, öğretmenin bu hainlik teklifini reddetmekle kalmayıp, ellerini arkadan bağlayarak onu oğlanlara vermiş ve hepsini ailelerine geri gönderdi. Camillus böyle bir cömertlik yaparak, sahtekarlık vasıtasıyla almayı hiç istemediği bir zafer kazanmış oldu; zira Falisci kabilesi bu adaletli hareketinden sonra gönüllü bir şekilde ona teslim oldu.

2. Epiros kralı Pyrrhos'un hekimi, Romalıların komutanı Fabricius'a gelip, bu hizmeti karşılığında kendisine yeterince ödül verilirse Pyrrhos'u ona teslim etmeye söz verdi. Lakin böylesi bir suç sonucu zafer elde etmek istemeyen Fabricius, hekimi kralına ifşa etti ve bu onurlu hareketiyle Pyrrhos'u, Romalıların dostluğunu kazanmaya teşvik etti.

V. Azim.

1. Gnaeus Pompeius'un askerleri, zafer alayı için taşınan parayı yağmalama tehdidi edince Servilius ve Glaucia ona, bir ayaklanma çıkmaması için bu parayı adamlarına dağıtmasını salık verdi. Bunun üzerine Pompeius, zafer alayı düzenlemekten vazgeçtiğini ve askerlerinin asiliğine boyun eğmektense ölmeyi tercih ettiğini açıkladı. Daha sonra adamlarını ateşli bir konuşmayla kınadıktan sonra yüzlerine, defne yapraklarıyla süslü sopaları attı; "yağmaya bunlarla başlayabilirsiniz" demeye getirmişti. Bu şekilde adamlarını yüz karası etti, sonrasında da itaat etmelerini sağladı.

2. İç Savaş'ta bir ayaklanma çıktığında ve tansiyon azami boyuta yükseldiğinde Caesar, bütün bir lejyonu askerlik hizmetinden azletti ve bu ayaklanmanın ele başlarının kellesini vurdurdu. Daha sonraları, azlettiği adamlar bu rezilliklerinden kurtulmak için ona yalvarınca bunları geri askere aldı, sonrasında ise en iyi adamları oldular.

3. Eski konsül Postumius, adamlarını cesaretlendirdiği sırada askerleri ne emir verdiğini sorunca onlara, kendisini taklit etmelerini

söyledi. Bunu üzerine bir sancak aldı ve düşmana doğru ilk hücum eden kişi oldu. Askerleri de onu takip etti ve zafer kazanıldı.

4. Claudius Marcellus, beklenmedik bir şekilde bazı Galyalı birliklere saldırdığında, bir kaçma yolu bulmak amacıyla atıyla daireler çizmeye başladı. Her tarafta tehlike olduğunu görünce tanrılara dua edip düşman hattına doğru taarruz etti. Bu muazzam cesaretiyle düşmanı dehşete düşürdü, Galyalıların şefini öldürdü ve hayatını kurtarma konusunda neredeyse bütün umudunun tükendiği bir anda düşmandan *spolia opima* almış oldu.

5. Lucius Paulus, Cannae'da ordusunu kaybettikten sonra Lentulus ona, kaçabilmesini sağlayacak bir at teklif etti. Lakin Paulus, sebebi kendisi olmasa da bu faciadan kaçıp kurtulmayı istemedi ve artık gücü tükendiği ve düşman tarafından öldürüldüğü zamana dek, yaralandığı zaman yaslandığı kayada kaldı.

6. Paulus'un konsül mevkidaşı Varro da Cannae faciası sonrasında hayatta kalarak çok büyük bir kararlılık göstermiştir. Senato ve Roma halkı ona, "devletten umudunu kesmediği" için teşekkür etti. Lakin hayatının geri kalanında, ülkesini sevdiği için değil, yaşamayı istediği için Cannae'dan canlı kurtulduğunu kanıtladı; saçını ve sakalını kesti, masada yemek yerken bir daha asla arkasına yaslanmadı. Devletin kendisinden daha şanslı görevlilere ihtiyacı olduğunu söyleyerek, halk tarafından kendisine verilen onurları bile reddetti.

7. Cannae'da Romalılar büyük bir yenilgi aldıktan sonra, askerî tribunuslar Sempronius Tuditanus ve Gnaeus Octavius daha küçük ordugâhta kuşatılınca, silah arkadaşlarına kılıçlarını çekip düşmana karşı yapılacak taarruzda yanlarında olmalarını söyledi ve hiç kimse bu cesareti gösteremese bile kendilerinin böyle yapmakta kararlı olduğunu beyan ettiler. Tereddüt içindeki kalabalık arasından sadece on iki atlı sınıfı mensubu ve elli piyade onlara katılmaya cesaret edebildi ve bu grup, Canusium'a sağ salim ulaştı.

8. Gaius Fonteius Crassus İspanya'da iken üç bin adamıyla yem toplamak için yola çıktı ve Hasdrubal tarafından elverişli olmayan bir

bölgede kuşatıldı. Gecenin başlarında, böyle bir şeyin pek beklenmediği bir anda sadece birinci rütbeden yüzbaşılara aklındaki planı anlatıp, düşman saflarına hücum etti.

9. Samnit Savaşı'nda konsül Cornelius, düşmana karşı zor bir durumda kalınca askerî tribunu Publius Decius ona, yakınlardaki bir tepeyi ele geçirecek küçük bir birlik göndermesini tavsiye etti ve bu gönderilecek birliğin komutanı olmaya gönüllü oldu. Bu hamle sonrasında farklı bir bölgeye yayılmak zorunda kalan düşman, konsüle kaçma fırsatı verdi, lakin Decius'u ablukaya aldı ve kuşattı. Lakin Decius geceleyin bir huruç saldırısı yaparak bu zor durumdan kurtuldu ve adamlarıyla birlikte yara almadan kaçıp, konsülle yeniden bir araya geldi.

10. Konsül Atilius Calatinus'un yönetiminde aynı şeyi, kaynaklarda ismi farklı verilen bir adam da yapmıştır. Kimi kaynakta bu isim Laberius, kimisinde Quintus Caedicius olarak geçer ama çoğu kaynak ona Calpurnius Flamina der. Bu adam, ordunun, yan tarafları ve en önemli noktaları düşman tarafından tutulan bir vadiye girdiğini görünce konsülden üç yüz adam istemiş ve almıştır. Onların cesaretiyle bütün orduyu kurtarmak için bu adamları cesaretlendirdikten sonra aceleyle vadinin ortasına gitti. Düşman, Flamina'yı ve takipçilerini yok etmek amacıyla dört bir yandan indi, lakin uzun ve şiddetli bir muharebe zuhur edince konsüle, ordusunu kurtarma fırsatı tanımış oldular.

11. Gaius Iulius Caesar, Cermenlere ve kralları Ariovistus'a karşı savaşıacağı zaman adamları panikleyince askerlerini bir araya topladı ve o gün savaş kuruluna, sadece X. Lejyonun hizmetini istediğini söyledi. Bu şekilde, eşsiz kahramanlıklarına övgüde bulunmak suretiyle o lejyondaki askerlerin duygularını canlandırdı, diğerleri de sadece bu askerlerin cesaret konusunda ün yapması düşüncesinden altüst oldu.

12. Spartalı bir asilzade, teslim olunmazsa Philippos kendisinden birçok şeyi alacağını söylediğinde şöyle sordu: "Bizden, ülkemizi savunarak ölme şansını alamayacak ne de olsa, değil mi?"

13. Spartalı Leonidas, Perslerin atacakları oklarla bir bulut oluşturma-
cağı ifadesine cevaben şöyle demiş: “Gölgede daha iyi savaşıcağız!”

14. Şehir başkanı Gaius Aelius bir keresinde mahkeme yürütüyor-
ken, kafasına bir ağaçkakan tünemiş. Bunun üzerine kâhinlere danış-
ılmış ve eğer kuşun gitmesine izin verilirse düşmanın zafer kazana-
cağı, fakat öldürülürse, Gaius ve ailesi ölecek olsa da Roma halkının
galip geleceği söylenmiş. Bunun üzerine Aelius, ağaçkakanı öldür-
mekte hiçbir tereddüt göstermemiş. Bundan sonra ordumuz galip
gelmiş, lakin o muharebede Aelius, ailesine mensup on dört diğer
kişiyle öldürülmüştür. Bazı kaynaklarda bu kişinin Gaius Caeilius
değil Laelius olduğu ve ölenlerin olduğu ailenin Laelii değil Caelii
olduğu söylenir.

15. Publius Decius adına sahip bir baba oğul, görevleri esnasında
Roma devletini korumak amacıyla kendi hayatlarını feda etmiştir:
Düşmana karşı atlarını mahmuzlayarak, ülkeleri için zafer kazan-
dılar.

16. Asia’da, Elaea ve Myrina arasında bir yerde Aristonikos’a kar-
şı yapılan savaşta Publius Crassus düşmanın eline düştü ve canlı
bir şekilde başka bir yere götürüldü. Romalı bir konsülün esir düş-
mesi fikrinden tiksinen bu adam, atını dürttüğü sopayla, kendisi-
ni esir eden Trakyalının gözünü oydu. Acıyla haykıran bu Trakyalı
Crassus’u bıçaklayarak öldürdü. Crassus işte böyle, tam da istediği
şekilde, esaret yaşayıp rezil olmaktan kurtulmuştur.

17. Censor Cato’nun oğlu Marcus, yapılan bir muharebede, sende-
leyen atından düştü. Derhal kendisine geldi, lakin kılıcının kınından
kayıp gittiğini fark edince, rezil olmaktan korkarak düşman saflarına
geri gitti. Birçok yerinden yara almasına karşın en sonunda kılıcını
geri aldı ve silah arkadaşlarının safına geri dönmeyi başarabildi.

18. Petelia sakinleri Kartacalılar tarafından kuşatıldığında, çıkan gı-
da kıtlığından ötürü çocuk ve yaşlıları gönderdi. Daha sonra, nem-
lenmiş ve daha sonra da ateşte kurutulmuş deriler, ağaç yaprakları

ve her türlü hayvan etiyle beslenerek, on bir ay boyunca kuşatmaya karşı hayatta kaldılar.

19. Consabra'da kuşatıldıkları zaman İspanyalılar da bu tür zorluklar yaşadı, ama yine de kasabayı Hirtuleius'a teslim etmediler.

20. Rivayete göre Casilinum sakinleri Hannibal tarafından kuşatıldığında öylesine büyük bir gıda kıtlığı yaşamışlar ki bir fare iki yüz denariusu satılmış, bunu satan kişi ölmüş, satın alan da yaşamıştır. Yine de Casilinumlular Romalılara sadık kalabilmek için müthiş bir sebat gösterdiler.

21. Mithridates, Cyzicus'u kuşattığında o şehirden ele geçirdiği esirleri sergiledi. Böyle yaparak şehirlilerin, akranlarına acıyıp teslim olmasını sağlayacağını düşünüyordu. Lakin Cyzicuslular esirlere, kahramanca ölmelerini salık verdiler ve Romalılara sadık kalabilmek için sebat etmeyi seçtiler.

22. Viriathus, karılarını ve çocuklarını geri göndermeyi teklif ettiğinde Segovia sakinleri, Romalılara ihanet etmekten sevicik yakınlarının idam edilmesini izlemeyi yeğlemiştir.

23. Numantia sakinleri teslim olmaktansa evlerinin kapılarını kilitleyip açlıktan ölmeyi tercih ettiler.

VI. İyi niyet ve itidal.

1. Quintus Fabius, oğlu birkaç adamını feda etme pahasına stratejik bir mevkiyi ele geçirmesini tavsiye ettiğinde şöyle sordu: "O birkaç adamdan birisi olmak mı istiyorsun?"

2. Xenophon bir keresinde at üzerindeyken piyadelere, bir tepeyi ele geçirmelerini emrettiğinde, askerlerden birinin, atın üzerindeki biri için böylesi zor görevlerde emir vermenin kolay olduğunu söyleyerek homurdandığını duydu. Bunun üzerine Xenophon atından indi ve bu adamı atına bindirdi, kendisi de yayan bir şekilde müthiş bir hızla, bahsettiği tepeye gitti. O asker utançtan yerin dibine girdi ve silah arkadaşlarının alayları arasında attan indi. Lakin Xenophon,

askerlerin büyük ısrarına karşın atına zar zor bindirilebildi; bir komutana kalan görevleri yerine getirme konusunda onu yine zorlukla zapt edebildiler.

3. Bir kış günü İskender, birliklerinin başında yürüyüş yapıyorken, bir ateşin yanına çöktü ve geçen birliklerini gözden geçirmeye başladı. Soğuktan neredeyse ölme noktasına gelen bir asker görünce onu ateşin yanına oturttu ve şöyle dedi: “Perslerin topraklarında doğsaydın, kralın yanına oturduğun için idam cezası alırdın; lakin sen Makedonya’da doğdun, dolayısıyla bunu hak ettin.”

4. Tanrısal Vespasianus Augustus, asil bir ailede doğan fakat askerliğe pek yatkın olmayan bir gencin, zor koşulları sebebiyle uzun bir atama sürecinden geçtiğini öğrenince onu bir miktar parayla ödüllendirip, onurlu bir şekilde terhis etti.

VII. Bazı özlü sözler ve planlar.

1. Gaius Iulius Caesar, düşmana karşı benimsediği stratejinin, doktorların vücut hastalıklarında uyguladığı yöntemlerle aynı olduğunu, yani düşmanı çelikle değil açlıkla yenmeyi benimsediğini söylerdi.

2. Domitius Corbulo, kazmanın düşmanı yenmek için kullanılacak bir alet olduğunu söylerdi.

3. Lucius Paulus, bir komutanın karakter bakımından yaşlı bir adam olmasını gerektiğini söyler, bu vasıta ile orta karar fikirlerin benimsenmesi gerektiğini ima ederdi.

4. İnsanlar Scipio Africanus’a, çok agresif olmadığını söylediğine şöyle cevap vermiş: “Annem beni bir komutan olarak doğurdu, bir savaşçı olarak değil.”

5. Teutones kabilesinden bir Cermen Gaius Marius’a meydan okuyup sahaya çağırınca Marius cevaben şöyle dedi: “Ölmeye bu kadar hevesliysen, bir ilmikle canını alabilirim.” Bu Cermen ısrarcı olunca Marius onun karşısına, küçümseenecek boyutlarda ve neredeyse tükenmiş bir gladyatörle çıktı ve ona, eğer ilk önce bu gladyatörü yenerse daha sonra kendisiyle savaşaacağını söyledi.

6. Quintus Sertorius edindiği deneyimler sonucu, bütün Roma ordusuna karşı denk olamayacağını öğrenince bunu, sürekli muharebeye girmek isteyen barbarlara da kanıtlamak istedi ve onların önüne biri güçlü, diğeri ise çelimsiz iki at getirdi. Daha sonra yine biri güçlü, diğeri zayıf iki genç getirdi. Güçlü gence, çelimsiz atın kuyruğunu çekmesi, zayıf olana da güçlü atın yelesini tek tek yolması emredildi. Zayıf olan genç başarılı olup, güçlü olan genç de zayıf atın kuyruğuyla baş edemeyince Sertorius şöyle dedi: “İşte, bu örnekle sizlere Roma kohortlarının nasıl bir doğası olduğunu göstermiş oldum, askerlerim. Onlar, kendilerine topyekûn saldıranlara karşı yenilmez. Lakin her kim parça parça saldırırsa o, Romalıları parça parça edecektir.”

7. Konsül Valerius Laevinus, ordugâhında bir casus yakalayınca, kendi birliklerine güvenerek bu adamın etrafta gezdirilmesini emretti; ordusu, düşmanı korkutmak amacıyla, tam da istedikleri gibi düşman casuslarının inceleyebileceği şekilde meydanda olacaktı.

8. Birinci rütbeden bir yüzbaşı olan Caedicius, Varus felaketinden sonra adamlarımız kuşatıldığında geçici komutanlık üstlenince, barbarların önceden topladıkları odunları tahkimat hattına kadar getirmesinden ve ordugâhını yakmasından korktu. Bunun üzerine sanki yakacak ihtiyacı varmış gibi yaptı ve bu odunları çalmaları için adamlarını yolladı. Bu şekilde Cermenlerin, sürekli ağaç kesmek üzere bölgeden ayrılmasına sebep oldu.

9. Gnaeus Scipio bir deniz muharebesinde, düşman gemilerine doğru zifte ve reçineye bulanmış küpler attırdı. Amacı, bu küplerin hem atılması hem de içeriğinin saçılmasıyla hasar vermesi, saçılanların da yangın çıkarmak için yakıt oluşturmasıydı.

10. Hannibal, kral Antiokhos’a içinde engerek yılanlarıyla dolu kavanozları düşman gemilerine atmasını, böylece yılanlardan korkan düşman mürettebatını savaşmaktan ve denizcilik faaliyetlerinden alıkoymasını tavsiye etmiştir.

11. Filosu geri çekilmeye başladığında Prusias da aynı şeyi yaptı.

12. Marcus Porcius Cato, düşman gemilerine bindikten sonra gemilerdeki Kartacalıları temizledi. Daha sonra bu gemilerin donanım ve sembollerini kendi adamları arasında dağıttı ve onları kendi silahlarıyla kandırarak düşmanın birçok gemisini batırdı.

13. Atinalılar Spartalılardan sürekli saldırıya maruz kalınca bir keresinde, Minerva'nın onuruna şehrin dışında kutladıkları bir festivalde, tanrıya tapınan şahıslar gibi yaptılar. Lakin kıyafetlerinin arasına silah gizlemişlerdi. Seremoni bittiğinde hemen Atina'ya gitmediler ve hiçbir korku duymadıkları anda Sparta'ya karşı yıldırım hızıyla harekete geçtiler. Böylece, sürekli yenildikleri düşmanın toprakları bu sefer onlar harap etmiş oldu.

14. Cassius, başka hiçbir şey için öyle çok faydalı olmayacak nakliye gemilerini yaktırdı ve iyi bir rüzgâr çıkınca bunları düşmanlara doğru yollayarak rakibinin filosunu da yok etmiş oldu.

15. Marcus Livius, Hasdrubal'i püskürttüğünde bazı kişiler düşmanı kovalayıp yok etmesinde ısrarcı olunca şöyle dedi: "Bırakın, zaferimizin haberini verecek bazı kişiler kalsın."

16. Scipio Africanus her zaman, düşmana sadece bir yol vermek değil aynı zamanda yol döşemek gerektiğini söylerdi.

17. Atinalı Pakhes bir keresinde, eğer bütün demirlerini bir kenara bırakırlarsa düşmanın canının bağışlanacağını söyledi. Hepsi böyle yaptı, lakin Pakhes bütün düşmanların idam edilmesini emretti, çünkü pelerinleri üzerinde hâlen demir iğneler vardı.

18. Hasdrubal, Numidialılara boyun eğdirmek amacıyla topraklarını işgal ettiğinde rakibinin direniş göstermek için hazırlık yapması üzerine, Numidia'da bolca bulunan fillerden toplamak için buraya geldiğini söyledi. Numidialılar bu ayrıcalıktan faydalanabilmesi için ondan para istedi, Hasdrubal de para ödemeye söz verdi. Onları bu şekilde ayarttıktan sonra saldırıya geçti ve Numidialıları kendi hâkimiyetine aldı.

19. Spartalı Alketas, Thebaililerin erzak konvoyuna kolay bir şekilde sürpriz saldırı yapabilmek için gemilerini gizli bir yerde hazırladı ve

kürekçilerine, sanki elinde bir tek bu varmış gibi tek bir geminin içinde talim yaptırdı. Daha sonra, Thebalililerin gemileri geçtiği vakit bütün gemilerini gönderdi ve bunlardaki malları ele geçirdi.

20. Ptolemaios, Perdikkas'ın güçlü ordusuna karşı zayıf bir orduyla mücadele ediyorken, her türlü hayvanı sürmeleri amacıyla az sayıda süvari ayarladı; artlarından iz bırakması için bu hayvanların arkalarına fırça bağlanmıştı. Bundan sonra Ptolemaios da kendi birlikleriyle önden harekete geçti. Sonuç olarak, bu hayvan sürülerinin meydana getirdiği toz dumanı sanki büyük bir ordu geliyormuş intibası yarattı ve bu intibaya kapılıp dehşete düşen düşman yenilgiye uğradı.

21. Atinalı Myronides, süvari bakımından çok güçlü olan Atinalılara karşı açık bir alanda savaşa gireceği zaman birliklerini uyardı ve eğer konumlarını korumayı başarabilirlerse kurtuluş umudu olduğunu, lakin vazgeçerlerse şüphesiz yok edileceklerini söyledi. Adamlarını bu şekilde cesaretlendirdikten sonra o gün zafer kazandı.

22. Gaius Pinarius, Sicilya'daki Henna garnizonunun komutasındayken şehir görevlileri ondan kapıların anahtarını istedi. Bunların Kartacalıların tarafına geçmesinden şüphelenen Pinarius, taleplerini düşünmek için bir gecelik süre istedi. Askerlerine Yunanların nasıl bir hainlik peşinde olduğunu göstererek onlara hazır olmalarını ve ertesi gün işaretini beklemelerini emretti. Sabah vakti, kendi adamlarının da huzurunda Henna halkına, bütün kasaba sakinleri aynı fikirde olursa onlara anahtarları vereceğini açıkladı. Bütün halk bu meseleyi görüşmek ve hatta ayaklanma çıkarmak üzere tiyatro alanında buluşup aynı talebi dile getirince Pinarius adamlarına işaret verdi ve bütün Hennalıları öldürttü.

23. Atinalı komutan Iphikrates bir keresinde filosunu düşmanının tarzında donattı ve halkına şüphe duyduğu bir şehre doğru hareket etti. Şehirde müthiş bir coşkuyla karşılanınca düşmanın hainlik yaptığını anladı ve şehri yağmaladı.

24. Tiberius Gracchus, cesaret gösteren gönüllü kölelere özgürlüklerini vereceğini, lakin korkakları çarmıha gereceğini beyan edince,

ilgisiz bir şekilde savaşıyan yaklaşık dört bin kişi, cezalandırılma korkusu duyup tahkimli bir tepede toplandı. Bunun üzerine Gracchus, düşmanı püskürttükleri için şahsen bütün gönüllü köle birliğinin zaferde payı olduğunu düşündüğünü söyleyecek adamlar gönderdi. Böylesi bir güven vererek kölelerin kaygılarını ortadan kaldırdı ve onları tekrar ele geçirdi.

25. Romalıların büyük bir felakete uğradığı Trasimenus Gölü Muharebesinden sonra Hannibal, yapmış olduğu anlaşmaya binaen altı bin düşmanı kendi hâkimiyetine aldıktan sonra cömert bir şekilde, “Latin İsmi” müttefiklerinin memleketlerine dönmesine izin verdi ve onlara, İtalya’yı özgürlüğüne kavuşturmak amacıyla savaştığını söyledi. Daha sonra, bu cömertlik yaptığı kişilerin yardımıyla birçok kabilenin teslim olmasına yol açtı.

26. Locri, Crispinus tarafından kuşatıldığında filomuzun amirali Mago, Roma ordugâhında Hannibal’ın Marcellus’u öldürdüğü ve Locri’yi kuşatmadan kurtarmak üzere hareket geçtiği yönünde bir haber çıkardı. Daha sonra süvarilerini gizlice yolladı ve onlara, görüş alanlarında bulunan dağlarda kendilerini göstermelerini emretti. Böyle yaparak Crispinus’un, Hannibal’ın iyice yaklaştığını düşünmesine ve gemilerini alıp kaçmasına yol açtı.

27. Scipio Aemilianus, Numantia’da savaşırken yalnızca bütün kohortlarına değil ayrıca bütün bölüklerine de okçu ve sapancılarını dağıttı.

28. Thebaili Pelopidas Thessalialılar tarafından kovalandıktan ve bir acil durum köprüsü yaptırıp nehri geçtikten sonra artçı birliğine, kendilerini takip eden düşmanın da istifade etmesini engellemek amacıyla bu köprüyü yakmalarını emretti.

29. Romalılar, Campanialı süvarilere karşı hiçbir şekilde denk olmayınca, prokonsül Fulvius Flaccus’un ordusundaki bir yüzbaşı olan Quintus Naevius, bütün ordudan ayağı en hızlı ve ortalama boylardaki adamları toplama, bunları küçük kalkanlar, miğferler, kılıçlar ve her biri beş ayak yüksekliğinde mızraklarla donatma planı

yaptı. Bu adamları süvari birliklerine yerleştirdi ve onlara surlara kadar ilerleyip daha sonra orada konumlanarak, süvarilerimiz geri çekildiğinde düşman süvarileri arasında savaşma emri verdi. Bu taktiği uygulayarak Campanialılara ve özellikle de atlarına büyük zarar verdi; atlar panikleyince birliklerimizin zafer kazanması daha kolay bir hâl aldı.

30. Publius Scipio Lidya'da iken, gece gündüz aralıksız yağan sağanak yağmurdan ötürü Antiokhos'un ordusunun moral motivasyonu kaybettiğini gözlemledi. Dahası, sadece asker ve atların tüendiğini değil ayrıca yayların dahi, sicimlerindeki rutubet dolayısıyla iyice işlevsiz hâle geldiğini fark etti. Bunun üzerine kardeşine, dinî bir karara bağlı olmasına hiç aldırmadan ertesi gün savaşa girmesini söyledi. Bu planı uygulaması sayesinde zafer elde etti.

31. Cato İspanya'yı harap ediyorken, Romalılarla müttefik Ilergetes kabilesinin elçileri ona geldi ve yardım etmesi için yalvardı. Yardım etmeyi reddederek müttefiklerini yabancılaştırmak ya da birliklerini bölerek gücünü azaltmak gibi bir isteği olmayan Cato, askerlerinin üçüncü kısmına kumanyalarını hazırlayıp gemilerine binmelerini emretti ve bu eylemlerinin sonucunda karşı rüzgâr çıktığını iddia etmelerini söyledi. Bu sırada, yardım geldiği haberi yayıldı ve Ilergetes kabilesinin umutlarını artırdı, düşmanın da planlarını bozdu.

32. Pompeius'un ordusunda büyük bir Roma süvari birliği olunca, silah maharetleri yüzünden askerlerinin büyük zarara uğradığı Gaius Caesar adamlarına, kılıçlarıyla düşmanın yüz ve gözlerini hedeflemelerini emretti. Böylelikle düşmanını yüzlerini çevirmek ve geri çekilmek zorunda bıraktı.

33. Voccae kabilesi, meydan muharebesinde Sempronius Gracchus'a karşı büyük bir zorluk yaşayınca bütün birliklerini bir yük arabası halkasıyla çevrelediler ve bunların içine, kadın kıyafetleri giyinen en cesur savaşçıları koydular. Sempronius, kadınlara karşı ilerlediğini düşünerek düşmana daha cüretkâr saldırmaya başlayınca bu yük arabalarındakiler saldırıya geçti, Sempronius da kaçmak zorunda kaldı.

34. Büyük İskender'in haleflerinden biri olan Cardialı Eumenes bir kalede kuşatıldığında, atlarını talim edemeyince bunları her gün belli saatlerde, arka ayakları üzerine yaslanacak ve ön ayakları havada olacak şekilde sarkıttı. Atlar, doğal duruş pozisyonuna geri dönebilmek için çabalarken terleyene dek ayaklarını hareket ettirmek zorunda kaldı.

35. Barbarlar, kendilerine yüklü miktarda para verilmesi hâlinde Marcus Cato'ya yürüyüşü esnasında rehberler ve takviye kuvvet sağlama sözü verince bunu kabul etmekte tereddüt dahi etmedi; zira eğer kazanırlarsa düşmandan elde edilecek ganimetle onları ödüllendirebilirdi, eğer kaybederlerse de sözünden muaf olacaktı.

36. Büyük işlere imza atmış bir asilzade ve atlı sınıfı mensubu Statilius adında bir Romalı, düşmana kaçmaya meylettiğini belli edince Quintus Maximus onun huzuruna getirilmesini emretti ve askerlerinin kıskançlığı yüzünden Statilius'un değerini o zamana dek anlayamamış olmaktan ötürü ondan özür diledi. Daha sonra bu adama bir at, çokça hediye ve para verdi. Bu hareketleriyle onun, çağrıldığı zaman vicdan azabı çekmesini sağladı. Ayrıca, artık sadakati şüpheli bir adam yerine gelecekte kendisine sadık ve cesur olacak bir atlı sınıfı mensubu kazanmış oldu.

37. Philippos, Pythias adındaki muhteşem bir savaşçının, üç kızına destek olamayacak kadar fakir olduğundan ve kraldan hiçbir yardım almadığından ötürü kendisine yabancılaştığını duydu. Bazı kişiler onu, bu adama karşı dikkatli olması gerektiği yönünde uyarınca şöyle dedi: "Ne diyorsunuz? Vücudumda bir noktada hastalık olursa, bunu tedavi etmekten ziyade kesip atmalıyım yani, öyle mi?" Bunun ardından Pythias'ı usulca bir köşeye çekip onunla samimi bir muhabbet kurdu ve aile hayatında çektiği zorlukların ne kadar ciddi olduğunu öğrendi, sonra ona çokça para verdi. Böylelikle, kendisine yabancılaşan birinden ziyade çok daha iyi ve daha bağlı bir savaşçı kazanmış oldu.

38. Kartacalılara karşı yapılan ve başarısızlıkla sonuçlanan, Marcellus'un da öldüğü bir muharebeden sonra Titius Quinctius

Crispinus, Hannibal'ın öldürdüğü bir Romalı kahramanın yüzüğünü aldığını öğrenince İtalya'daki bütün kasabalara mektup gönderdi ve kasaba sakinlerini, Marcellus'un yüzüğüyle mühürlenmiş hiçbir mektuba itibar etmemelerini söyledi. Bu tavsiyesinin sonucu olarak Salapia ve diğer kasabalar, Hannibal'ın sinsi girişimleri olmasına karşın hiçbir zarar görmedi.

39. Cannae faciasından sonra Romalılar öyle bir dehşete kapılmıştı ki, bu muharebeden sonra hayatta kalanların çok büyük bir kısmı İtalya'yı terk etmeyi düşünüyordu, hatta en yüksek mevkideki asillerin dahi onayını almışlardı. O zamanlar çok genç olan Publius Scipio, bu konunun tartışıldığı sırada büyük bir hararetle konuşma yaparak, "Roma devletini terk etmek gibi bir gayem yok!" deyip yemin etmeyi her kim reddederse onu kendi elleriyle keseceğini açıkladı. Bu yemini ilk kendisi etti, sonra kılıcını çekti ve yanında duran birini, bu yemini etmezse ölümle tehdit etti. Bu adam korkudan tir tir titreyince yemini etmek zorunda kaldı. Diğerleri de onun peşinden gitti.

40. Volsci kabilesinin ordugâhı çalılık ve ormanlık bir arazi civarında kurulduğunda Camillus, bir başladı mı alevleri ta ordugâh tahkimatlarına kadar taşıyabilecek her şeyi yaktı. Böyle yaparak düşmanı ordugâhından etti.

41. Müttefikler Savaşı'nda Publius Crassus da neredeyse aynı şekilde tecrit edilmiştir.

42. Quintus Metellus İspanya'dayken ordugâhını bozup askerlerini hizada tutmak istediğinde, düşmanın bir pusu kurduğunu keşfettiğini açıkladı. Bu doğrultuda askerler sancaklarını ya da saflarını terk etmeyecekti. Bunu, disiplini kuvvetlendirmek amacıyla yapmış olsa da gerçekten de şans eseri bir pusuyla karşılaşınca askerlerinin hiç korkmadığını gördü, çünkü onları zaten daha önceden uyarmıştı.

KAYNAKÇA

An. Xenophon, Anabasis

Kullanılan Metin: Ksenophon, *Anabasis -On Binler'in Dönüşü-* (Çev. Ari Çokona). İstanbul: 2015.

Ant. Rom. Dionysios Halicarnassus, Antiquitates Romanae

Kullanılan Metin: *Dionysius of Halicarnassus, Roman Antiquities*. İng. çev.: Earnest Cary. Londra: 1937.

B Civ. Appianos, Bella Civilia

Kullanılan Metin: Appian, *Roman History Vol. III, IV: The Civil Wars*, Haz. J. Henderson, İng. çev.: H. White. Londra: 2002.

BGall. Caesar, Notlar – Galya Savaşı Üzerine (Bellum Gallicum)

Kullanılan Metin: *Notlar – Galya Savaşı Üzerine* (çev. Samet Özgüler). Ankara: 2017.

BCiv. Caesar, Notlar – İç Savaş Üzerine (Bellum Civile)

Kullanılan Metin: *Notlar – İç Savaş Üzerine* (çev. Samet Özgüler). Ankara: 2018.

Cat. Min. Plutarkhos, Cato Minor

Kullanılan Metin: *Plutarch's Lives: Sertorius and Eumenes, Phocion and Cato the Younger*, Haz. E. Capps, T. E. Page, W. H. D. Rouse, İng. çev.: Bernadotte Perrin. Londra: 1919.

Crass. Plutarkhos, Crassus

Kullanılan Metin: *Plutarch's Lives: Pericles and Fabius Maximus, Nicias and Crassus*, Haz. T. E. Page, E. Capps, W. H. D. Rouse, İng. çev.: B. Perrin. Londra: 1932.

Dio Cass. Cassius Dio, *Historia Romana*

Kullanılan Metin: *Dio's Roman History*, Vol. VIII, IX, Ed. E. Capps, T. E. Page, W. H. D. Rouse, L. A. Post, E. H. Warmington, İng. çev.: E. Cary. Londra: 1925, 1955.

Epist. (Genç) Plinius, *Epistulae*

Kullanılan Metin: Pliny, *Letters Vol I*, Haz. E. Capps, T. E. Page, W. H. D. Rouse. Londra: 1925.

Eutr. Eutropius, *Breviarum Historiae Romanae*

Kullanılan Metin: Eutropius, *Kısa Roma Tarihi* (çev. Ç. Menzilioğlu). İstanbul: 2016.

Flor. Lucius Annaeus Florus, *Epitome*

Kullanılan Metin: Lucius Annaeus Florus, *Epitome of Roman History*, İng. çev.: E. S. Forster. Londra: 1947.

Hdn. Herodianus, *Historia Romana*

Kullanılan Metin: *Herodiani ab Excessu Divi Marci Libri Octo*, Haz. I. Bekker. Leipzig: 1857.

Hell. Xenophon, *Hellenica*

Kullanılan Metin: Xenophon, *Hellenica, Books VI & VII, Anabasis, Book I – III*, Haz. E. Capps, T. E. Page, W. H. D. Rouse, İng. çev.: C. L. Brownson. Londra: 1921.

Hisp. Appianos, *Bella Hispaniensa*

Kullanılan Metin: Appian, *Roman History Vol. I*, Haz. Jeffrey Henderson, İng. çev.: Horace White, (LCL 2). Londra: 2002.

HN. Plinius, *Naturalis Historia*

Kullanılan Metin: Pliny, *Natural History Vol. I, II, III, V, VIII, IX*, Haz. T. E. Page, E. Capps, W. H. D. Rouse, L. A. Post, E. H. Warmington, İng. çev.: H. Rackham, W. H. S. Jones. Londra: 1940, 1961, 1963, 1967.

Iul. Suetonius, *Divus Iulius*

Kullanılan Metin: Gaius Suetonius Tranquillus, *On İki Caesar'ın Yaşamı* (Çev. Fafo Telatar, Gül Özaktürk). Ankara: 2008.

Iustin. Iustinus, *Epitoma*

Kullanılan Metin: M. Iuniani Iustini, *Epitoma Historiarum Philippicarum Pompei Trogi*, Haz. Otto Steel. Stuttgart: 1885

Liv. Titus Livius, Ab Urbe Condita

Kullanılan Metin: *Livy in Fourteen Volumes, Vol. I, II, V, VI, VII, VIII, X*, Haz. T. E. Page, E. Capps, W. H. D. Rouse, L. A. Post, E. H. Warmington, İng. çev.: B. O. Foster, F. G. Moore. Londra: 1940, 1943, 1949, 1967.

Mart. Martialis, Epigrammata

Kullanılan Metin: Martial, *Epigrams*, Ed. E. Capps, T. E. Page, W. H. D. Rouse, İng. çev.: W. C. A. Ker. Londra: 1920

Mith. Appianos, Mithridates

Kullanılan Metin: Appian, *Roman History Vol. I*, Haz. Jeffrey Henderson, İng. çev.: Horace White, (LCL 2). Londra: 2002.

Polyb. Polybios

Kullanılan Metin: Polybius, *The Histories, Vol. I, IV*, Haz. E. Capps, T. E. Page, W. H. D. Rouse, İng. çev.: W. R. Paton. Londra: 1922, 1925.

Sert. Plutarkhos, Sertorius

Kullanılan Metin: *Plutarch's Lives: Sertorius and Eumenes, Phocion and Cato the Younger*, Ed. E. Capps, T. E. Page, W. H. D. Rouse, İng. çev.: Bernadotte Perrin. Londra: 1919.

Strat. Polyainos, Strategematon

Kullanılan Metin: Polyaeni, *Strategematon Libri Octo Ex Recensione*, Haz. Edvard Woelfflin. Leipzig: 1887.

Val. Max. Valerius Maximus, Factorum et Dictorum Memorabilium

Kullanılan Metin: Valerii Maximi, *Factorum et Dictorum Memorabilium Libri Novem*, Haz. C. Kempf. Leipzig: 1888.

Thuc. Thucydides

Kullanılan Metin: *Thucydides Vol. I, II*, Haz. E. Capps, T. E. Page, W. H. D. Rouse, L. A. Post, E. H. Warmington, İng. çev.: C. F. Smith. London: 1956, 1920.

DİZİN

- A**
- Abydos 26
- Acilius Glabrio 71
- Aemilius Paulus 22, 25, 128
- Aequi 93, 107
- Aesernia 34
- Aetolia 26, 78
- Afranius 31, 41, 57, 86, 102
- Afrika 21, 24, 39, 49, 61, 65, 66, 86, 91, 113
- Agathokles 50
- Agesilaos 9, 25, 42, 46, 48, 89, 122
- Albalılar 90
- Albania 65
- Alkibiades 9, 87, 91, 108, 115, 118, 119, 122, 123
- Ambracia 93
- Amphipolis 36, 128
- Anaxibios 26
- antesignani 67
- Antiokhos 41, 71, 101, 109, 119, 149, 153
- Antipater 28, 99
- Apeninler 40
- Apollonides 110
- Appius Claudius 28, 135, 137, 139
- Aquae Sextiae 71, 72
- Araplar 77
- Arbela 68
- Ariovistus 45, 58, 145
- Aristippos 109
- Arkheleos 35, 49, 67, 95
- Arkhidamos 47
- Armenia 58, 60, 84, 135, 136
- Armenialılar 27, 28, 96
- Arminius 96
- Artaxerxes 64
- Asculum 68, 130
- Arheas 74
- Atilius Calatinus 33, 145
- Atina 20, 24, 25, 26, 28, 123, 150
- Atinalılar 24, 28, 36, 57, 59, 90, 97, 108, 141, 150
- Atreates 103
- Aulus Postumius 46
- Aulus Torquatus 113
- Autophradates 26, 92

- B**
- Babil 110, 116
- Babilliler 116
- batıl inanç 49, 58
- Boii 22, 38
- Brasidas 36
- Brundisium 30
- Bruttium 68
- Büyük Armenia 58, 60
- Büyük İskender 9, 21, 23, 24, 27, 28, 32, 39, 48, 98, 99, 116, 140, 142, 154
- C**
- Callidromus Dağı 71
- Camerium 21
- Camillus 9, 73, 88, 94, 123, 125, 142, 143, 155
- Cannae 60, 64, 81, 126, 133, 139, 144, 155
- Cannicus 72, 85
- Cantenna 84
- Carpetani 91
- Castor ve Pollux 46, 47
- Castus 72, 85
- Cato (Marcus Porcius Cato) 16, 22, 71, 93, 107, 119, 120, 135, 137, 141, 146, 150, 153, 154, 157, 159
- Caudinum Çatalları 34
- Ceres 97
- Cermenler 25, 85, 89
- Chatti 69
- Chii 77
- Cimbri 22, 30, 60, 76, 92
- Ciminia 21
- Claudius Nero 19, 35, 64, 95
- Clodius 35
- Clusium 40
- Commius 103
- Cononeus 111
- Cornelius Cossus 33, 94
- Cunctator 23
- Curio 86, 139
- Cyrrhestica 17
- Ç**
- çöl 39
- D**
- Dacia 44, 70
- Dacialılar 44, 70
- Dareios 9, 36
- Datames 92
- Dekelea 24
- Delphoi 47
- Dionysios 42, 112, 157
- Domitianus 19, 25, 69, 99, 142
- Domitius Calvinus 107
- Domitius Corbulo 96, 135, 136, 140, 148
- donanma 24, 29, 51
- Dyrrachium 93, 129, 139
- E**
- elçiler 41, 46, 128
- Epaminondas 46, 48, 50, 61, 81, 108, 122, 123, 140, 141

Ephailtes 62

Ephesos 111

eşek 36, 74

Etrüskler 40, 89

Eumenes 48, 154, 157, 159

F

Fabius Rullus Maximus 70

Falisca 73

Fidenae 74, 94

fil 38, 61, 66

Fırat Nehri 18, 116

Flamma 33

Forum Gallorum 86

Frigya 25

G

Gabii 17, 110

Gaius Cassius 85

Gaius Duellius (Dullius) 31, 69,
108

Gaius Fonteius Crassus 32, 144

Gaius Iulius Caesar 17, 23, 31, 41,
43, 45, 49, 57, 58, 59, 67, 69,
79, 89, 95, 115, 145, 148

Gaius Laelius 16

Gaius Pomptinius 72

Gaius Sulpicius Gallus 50

Galya 4, 17, 19, 58, 88, 103, 115,
129, 142, 157

ganimet 77, 85, 135

garnizon 7, 98, 128

Gastron 65

Gelo 48

Gisco 24

Gnaeus Manlius 45, 89, 92

H

Hamilcar Rhodinus 21

Hannibal 9, 19, 23, 24, 35, 37, 38,
40, 41, 42, 60, 64, 66, 77, 79,
80, 81, 89, 91, 95, 96, 108, 111,
113, 117, 120, 125, 126, 128,
130, 135, 141, 147, 149, 152,
155

Hanno 36, 62, 127

Harrybas 78

Hasdrubal 19, 23, 24, 32, 35, 55,
63, 64, 75, 95, 128, 141, 144,
150

hastati 66, 70, 75

Hellespontos 26, 28, 87

hendek 30, 31, 32, 35, 100, 116,
119, 129, 139

Hernici 93

hilal 29, 63

Himilco 16, 120

Hippias 61

Hirtuleius 31, 55, 63, 91, 147

Horatius Cocles 101

Hydaspes Nehri 27

I

Iapydes 81

Illyria 76

Indibile 62

- İndus Nehri 27
 Iphikrates 26, 36, 38, 56, 87, 101, 123, 151
 Isthmos 81
 Iuba 86
 Iugurtha 41, 58, 72, 117, 132
- İ**
 inek 37, 74
 işkence 22
 İskitler 36, 74, 75, 95
 İspanya 16, 20, 22, 24, 29, 31, 32, 35, 40, 55, 62, 63, 65, 77, 82, 84, 95, 97, 98, 99, 100, 102, 107, 115, 125, 130, 136, 141, 144, 153, 155
 İtalya 4, 9, 23, 24, 28, 30, 33, 34, 40, 42, 49, 66, 73, 74, 90, 91, 95, 108, 139, 142, 152, 155
- K**
 kalkan 31, 39, 70
 Kapadokya 18, 35, 59, 92, 109
 Kartaca 16, 19, 24, 28, 33, 41, 46, 61, 64, 98, 117, 134, 136
 Khalkis 122
 Khares 100, 121
 Kharmades 109
 Kimon 97, 108
 Kıbrıs 97
 Kleandridas 65
 Klearkhos 113, 135
 Kleomenes 61
 Klisthenes 116
 kohort 35, 69, 82, 85, 100
 köle 21, 35, 135, 152
 Köle Savaşı 84
 konsül 7, 19, 22, 28, 31, 33, 38, 40, 49, 70, 71, 80, 86, 89, 92, 94, 100, 127, 133, 135, 136, 137, 139, 143, 144, 145
 köpek 36
 Kroesos 30, 73, 117
 kuş 22, 23
 Kyros 9, 48, 75, 110, 117, 140
- L**
 Lacetani 119, 120
 lejyon 20, 37, 70, 72, 83, 90, 94, 140
 Leotyxhidas 46
 Leptines 76
 Liguria 34
 Liguralılar 36, 128, 139
 Litana Ormanı 38
 Livius Salinator 19, 64
 Lucania 25, 37, 68
 Lucius Bantius 126
 Lucius Caecilius Metellus 38
 Lucius Furius 20, 32
 Lucius Metellus 75, 115
 Lucius Statorius 17
 Lucullus 58, 60, 82, 92, 121, 124
 Lueria 107
 Lusitania 47
 Lysander 31, 59, 134
 Lysimakhos 32, 111

M

Mago 80, 114, 152
 Mağribi 66
 “Mağrur” Tarquinius 17
 Makedonlar 27, 28
 mancınık 25, 96
 Mandro 111
 Manius Curius 40, 59, 142
 Manş Denizi 103
 Marcus Antonius 39, 66, 138
 Marcus Atilius Regulus 65
 Marcus Licinus Crassus (Crassus)
 21, 72
 Marcus Marcellus 72, 110
 Marius (Gaius Marius) 22, 30, 47,
 60, 71, 72, 92, 95, 117, 118,
 133, 140, 148
 “Marius’un katırları” 133
 Megara 133
 Melanthos 86, 87
 Memnon 78, 88
 Messana 28, 137
 Messenia 57, 108
 Metellus Pius 20, 55, 101
 miğfer 39, 65, 109, 136, 152
 Miletos 119, 126
 Miltiades 97
 Mindaros 87
 Minucius Thermus 42
 Mithridates 9, 18, 49, 57, 58, 59,
 60, 82, 84, 95, 124, 129, 147,
 158
 Mısır 17

Mısırlılar 65, 75

Molossialılar 78

Müttefikler Savaşı 34, 73, 155

müzakere 35, 108

N

Nikostratos 26

nöbet vakti 18

nüfus sayımı 19

Numidialılar 34, 150

Numistro 60

O

okçular 30

ordugâh 21, 30, 32, 40, 41, 44, 46,
 56, 71, 73, 76, 78, 80, 82, 84,
 92, 95, 101, 102, 115, 129, 130,
 135, 136, 155

Orestes 23

Osaces 85

P

Pacorus 17, 18

Pamfilya 97

Pansa 86

Papirius Cursor 70, 110, 138

Parth 17

Pelopidas 29, 116, 152

Peloponnessos (Mora Yarımadası)
 122

Perikles 9, 24, 32, 47, 50, 118, 119

Perperna 84

Perseus 68

- Pharnaesus 17, 18
 Pharnastanes 85
 Pharsalus 69, 93
 Philippos 24, 26, 28, 29, 57, 62, 95, 102, 110, 116, 119, 140, 145, 154
 Phocaea 122
 Picenum 49
 Picenumlular 49
 Pisidya 26
 Pisidyalıları 26
 Pompeius (Gnaeus Pompeius) 18, 27, 30, 31, 43, 55, 56, 57, 59, 65, 69, 82, 83, 84, 93, 98, 125, 129, 130, 143, 153
 Pontos 58
 Poros 27
 Porsenna 101
 postsignani 67
 Postumius 40, 46, 56, 143
 principes 66
 prokonsül 35, 81, 152
 Ptolemaios 109, 151
 Publius Decius 33, 145, 146
 Publius Servilius 115
 Publius Valerius 98, 136
 Publius Varinius 35
- Q**
 Quintus Fabius Maximus 21, 45, 74
 Quintus Lutatius Catulus 30
 Quintus Minucius 34
- Quintus Sertorius 29, 31, 43, 47, 91, 100, 101, 149
- R**
 rampa 29, 30, 31
 Regium 28
 Rodos 29, 39, 78, 88, 119
- S**
 Sabboras 86
 Sabinler 40
 Samia 29
 Samnit Savaşları 33
 savaş hilesi 14, 47
 Scipio Africanus 16, 21, 42, 81, 99, 133, 148, 150
 Scordisci 70, 121
 scorpio 25
 Scorylo 44, 45
 Sebat Günü 147
 senato 135, 138, 139, 141, 142
 Servilius Priscus 94
 Sicilya 16, 28, 38, 42, 50, 56, 75, 91, 112, 115, 121, 127, 136, 137, 139, 151
 Sicilya Boğazı 38
 Sicyon 109, 116, 119
 siper 32, 75
 Sosistratos 110
 Sparta 20, 23, 24, 25, 31, 46, 47, 88, 122, 123, 140, 150
 Spartaküs 20, 35, 39, 72, 84
 Spartaküs Savaşı 20, 72, 84

- Spartalılar 20, 24, 25, 28, 57, 61, 62, 81, 87, 123
 Spurius Nautius 70
 Stena 28
 Strategemata 2, 8, 10, 13
 strateji 9, 14, 83
 Sudines 48
 Sulla (Lucius Cornelius Sulla) 34, 35, 43, 47, 49, 67, 90, 91, 95, 96, 136
 Suriye 47, 85, 101
 Syphax 16, 21, 81, 91
 Syracusae 28, 31, 42, 48, 50, 110, 115
- Ş**
 şarap 38, 110
- T**
 Tarentum 25, 110, 111, 128
 Tarquinia 73
 testudo 66
 Teutoni 22
 Thamyris (Tomris) 75
 Theagenes 133
 Thebai 25, 46
 Thebaililer 25, 44, 46, 89, 109
 Themistokles 20, 24, 62, 90
 Thermopylae 26, 61, 71, 140
 Thessalia Savaşı 29
 Tiberius Nero 58
 Tiberius Sempronius Gracchus 49
 Tigranes 58, 60
 Tigranocerta 58, 60, 96
 Timarkhos 109
 Timotheos 50, 88
 Tisamenos 23
 Titus Didius 40, 97
 Titus Quinctius Capitolinus 92, 94
 Toroslar 18
 Trakya 28, 36, 38, 98
 triarii 66
 tribunus 33, 71, 132, 133, 137, 145
 Troezen 24, 115
 trompet 21, 100, 118
 trompetçi 34
 Tryphon 101
 Tullus Hostilius 90
 tutsak 22, 35, 41, 48, 56, 77, 97, 99, 128, 130
- U**
 Umbria 19
 Umbrialılar 40
- Ü**
 üç yüz Spartalı 61
 üniforma 48, 136
- V**
 Valerius Laevinus 72, 149
 Veientes
 Veii 74, 90, 123
 Ventidius 17, 18, 60, 85

Vespasianus 59, 148	Xerxes 24, 62, 90, 140
Vetulonia 22	
Viriathus 75, 101, 121, 122, 147	Y
Voltumnus Nehri 60, 125	Yahudiler 59
X	Z
Xantipphos 61, 65	Zeugma 18
Xenophon 140, 147, 157, 158	Zopyros 110

ROMA STRATEJİ SANATI

SEXTUS·IULIUS·FRONTINUS

Düşmanın planları nasıl keşfedilir? Savaşın karakteri nasıl anlaşılır? Savaşılacak yer nasıl bulunur? Yürüyüş sırasında nasıl pusu kurulur? Kurulan pusudan sağlam çıkmak için ne yapılır? Düşmanın dikkati nasıl bozulur? Savaşa girmek için uygun zaman nasıl bilinir? Sahte ricat nasıl yapılır? Askerî birlikler nasıl cesaretlendirilir? Sürpriz saldırılar nasıl yapılır?

Roma, hakimiyet altında bulundurduğu çok sayıda eyaleti ve bölgeyi, uygarlığını, ekonomik gücünü ve siyasi iktidarını hiç şüphe yok ki sahip olduğu, benzersiz askerî yapısından almıştır.

Romalılar, kendilerinden önceki tüm Eski Çağ kültür ve uygarlıklarının askerî öğretilerini ve örneklerini, kendi modellerine uygun şekilde öğrenip geliştirmiş, büyük komutanların liderliğinde binlerce mücadeleye girişmiş, zaferler almış, mağlubiyetlere uğramış ama isimlerini tarih sayfalarına hiç silinmeyecek biçimde yazdırmışlardır.

MS 1. yüzyılda Frontinus hem kendinden önceki başarılı savaş stratejilerini kayda geçirmek hem de Roma ordusu için bir kılavuz ortaya koyabilmek adına *Roma Strateji Sanatı*'nı (*Strategemata*) kaleme almıştır. Frontinus kitabında Iulius Caesar, Mithridates, Büyük İskender, Hannibal ve Scipio Africanus gibi bilhassa Yunan ve Roma tarihi için çok önemli askerî dehaların uyguladığı taktik ve manevralara yer veriyor. Kendi zamanına dek uygulanmış ve düşman karşısında zafer getirmiş strateji örneklerini sıralıyor. Antik dünyanın birçok önemli yazarının eserlerinden süzülerek oluşturulan *Roma Strateji Sanatı*, başka kaynaklarda rastlanmayacak birçok kıymetli bilgi ve örnek barındırıyor.

Frontinus'un bu zamansız eseri, Roma savaş makinesinin karşılaştığı her sıkıntıyla baş ederek sorunsuz işleyebilmesi adına eşsiz tavsiyeler sunuyor. *Roma Strateji Sanatı* Samet Özgüler'in Latince aslından yetkin çevirisi, ayrıntılı dipnotları ile hem Roma ve Antik Çağ hem de savaş ve strateji meraklıları için doyurucu bir kaynak.

Kronik

kronikkitap.com

kronikkitap

ISBN: 978-625-8431-54-4

9 786258 431544